

Şeytan ve Hazret-İ Ömer	6
Cimrilik	6
Hiddet	6
Sarhoşluk	7
Ruh ve Nefs-I Emâre	7
Savaştan Kaçınılmaz	7
Tefsîr-i Şerifi:	7
Dünya Hayatı Azdır	8
Şehitler	8
Âhlret Sevabı	8
Zulme Uğramazsınız	9
Âhret Dünyadan Hayırlıdır	9
Dünya Nimetleri	9
Dünya ve Nefis	10
Mükâfatların Âhrette Verilmesinin Hikmeti	10
İbâdetin Kabul Olduğuna Delil	10
Sabır Geçidi	10
Kişi Mertebesi Kadar Allah'a İtaat Eder	11
Allah'ı Tanıyor musun?	11
Ölüm	11
Hikâye (Ölüm) Sebebi nüzul	11
Ölümün Vakti	12
Ölümü Hatırlamak	12
Tasavvufî Manâlar	13
Hasene	13
Hayır ve Şer Allah'tandır	13
İyiliklerin Hepsî Allah'tandır	14
Allah'ın Rahmeti	14
Nefs ve kötülük	14
Günah ve Musibet	15
Amellerin Dört Mertebesi	15
Kur'ân-ı Kerimî unutmak	15
Efendimiz (s.a.v.) Alemlere Gönderildi	16
Te'vîlât-i Necmiyye'den	16
Edebin Talimî	16
Hazret-İ Ebû Bekir (r.a.)	16
Peygamberlik Mührü	17
Şeytanın Vesvesesi ve	17
En Faziletli Ay	17
En Faziletli Gece	17
Mevlîl Kandili	17
Rasûlullah (s.a.v.)'a İtaat Allah'a İtaattir	17
Tefsîr-i Şerifi:	18
Kayıt Ediliyor	18
Gece Düşünceleri	18
Kur'ân-i Kerim	19
Fazilet Cihetinde	20
Fazilet Sevap Bakımındandır	20
Mütakellimlerin Görüşü	21
Efendimiz (s.a.v.) e İtaat	21
Ashâb-ı Kehf' in Köpeği	21
Efendimiz (s.a.v.)'e İtaat Etmeyen	22
Tasavvuf? Manâlar	22
Kur'ân-i Kerim Okuyan	23
İşleri Resul (s.a.v.) ve Ulû'l-Emre Havale	23
Tefsir-i Şerifi:	23
Seriyyeler	23
Ulû'l-Emre Danışma	24
İstinbât	24
işin Ehline Sormak	25

İstinbat Ehli	25
Sırlan İfşâ	25
Söylenen Söz Bir Oktur	25
Tasavvuf! Manalar.....	25
Allah'ın Fazlı ve Rahmeti	26
Üstün Akıl ve Saf Kalb.....	26
Tevilât-i Necmiyye'den	26
Efendimiz (s.a.v.)	26
Efendimiz (s.a.v.) Rahmettir.....	27
Aziz Mahmûd Hüdâiden:.....	27
Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin Azalarının Yaratıldığı Şeyler	27
Efendimiz (s.a.v.)'in Ölümü de Rahmettir	27
Allah Yolunda Savaş	28
Nefsinden Mükellefsin	28
Sebeb-i Nüzul	28
Asâ Fiili	28
Küçük Bedir.....	29
Allâhü Teâlâ Daha Kuvvetlidir.....	29
Allah'ın Azabı.....	29
Allah Yolunda Ölüm	29
Ömer bin Hattab (r.h.)'in Beyitleri.....	30
Te'vilât-ı Necmiyye'den.....	30
Son Nefeste İman	30
Küçük Cihat, Büyük Cihat.....	30
Şefaat	31
Tefsîr-i Şerifi:	31
Güzel işlerde Aracılık.....	31
Şefaatin Şartları.....	31
Kötü şefaat (Torpil)	31
Örnek Bir Aracının Davranışı.....	32
Büyük Bir Ayıp ve Hata Olan İki Şey	32
Hadler	32
Ta'zîr.....	32
Kıyas	32
Zina Haddi	32
Şarabın Haddi	32
Kazf in Haddi	33
Hırsızlığın Haddi	33
Hırsız İçin Torpil Yapan.....	33
Dua da Şefaattir	34
Dua Beklenti ve Riyâ'dan Uzak Olmalıdır	34
Efendimiz (s.a.v.)'e Salevât Okumak.....	34
Efendimiz (s.a.v.) in Ruhuna Fatiha Okumak	34
Allah Her Şeyi görüyor.....	35
Mukît	35
Tasavvufî Manâlar	35
Selâmlaşmak	35
Tahiyye Kelimesinin Aslı	36
Tahiyye Kelimesinin Manâsı	36
Câhiliye devri Arapların Selâmı	36
Tahiyye Selâm Demektir	36
Selâmün Aleyküm	37
Selâm Esmâ-i hüsnâdandır	37
Daha Güzeliyle Karşılık Verin	37
Selâmın Sevabı	37
Selâm Kelimesi.....	37
Selâm'a Mukabele Etmek	38
Misliyle ve Fazlasıyla Selâm Vermeye Misâl	38
Selâma Karşılık	39
Eve Girildiğinde Selâm	39

Girildiğinde ve Çıkıldığında Selâm	39
Kadınlara Selâm	39
Selâm Verilmez	40
Hamamda Selâm.....	40
Selâma Karşılık Verilmeyen Yerler.....	40
Kâdî ve Âmirlere Selâm	40
Kâdî ve Âmirleri Selâmı terk edemezler	40
Selâmlarına Karşılık Verilmeyenler	40
Camide Selâm.....	41
Zimmiye Selâm	41
Kâfire Dua	41
Kâfire Selâm Vermek	41
Bidat Ehline Selâm	41
Kâfirlerle Yiyip İçmek.....	42
Kâfirlerle İş Ortaklığı	42
Zimmî Selâm Verdiğinde	42
Yahudilerin Beddua Etmeleri	42
Sünnet Olan selam şekli	43
Selâm Alma Şekli	43
Hikâye (selam).....	43
Ölülere Selâm	43
Ölülerde Selâm Alırlar.....	44
Ölüler Konuşurlar	44
Mezar Ziyareti	44
Ruh ve Beden	44
Tasavvufî Manâlar	45
Kıyamet Günü	46
Allah'ı Tekzib.....	46
Hadîs-i Kudüsî'nin Şerhi:	46
Kıyamet Üç Kısımdır.....	47
Fena ve Baka	47
Zikir ve gaflet.....	47
Hikâye (Bursa Kaplıcaları ve zikir).....	47
Zikrullah'ın Tesiri	48
Tasavvufî Manâlar	48
Kıyamet Günü İnsanlar Üç Fırkadır	48
Münafıklar Hakkında.....	48
Tefsîr-i Şerifi:	49
Sebeb-i Nüzul (Nisa, 90)	49
Allah Münafıkları Tersine Çevirdi	49
Erkâs	49
Münafıkların Geri Çevrilmeleri	49
Allah'ın Saptırdığı.....	50
Başkasının Küfrünü Arzulayan.....	50
Münafıkları Dost Edinmeyin	50
Mürtedlerin Cezası	51
Tasavvufî Manâ	51
Sözleşmelere Riâyet Edin	51
Hilâl Bin Umeyr	51
Bir Kavme Katılan.....	52
Musallat.....	52
Savaşmayanlara Karışılmaz.....	52
Savaş ve Barış.....	53
Ahitlerini Bozanlar	53
Tasavvufî Manâlar	54
Kaza ve Kader	55
Cebriyye Mezhebi	55
Kaderiyye Mezhebi.....	55
Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat Mezhebi	55
Cebr	56

İrâdemiz Olmasaydı.....	56
Adam Öldürmek	56
Tefsîr-i Şerifi:	56
Mü'min Mü'mini Öldürmez	56
Hatâ Nedir?.....	57
Sebeb-i Nüzul	57
Köle Azâd Etmek	57
Diyet	58
Diyet Nedir?	58
Diyetin Miktarı?	58
Akile Kimlerdir?.....	59
Mümin Öldürülürse... ..	59
Anlaşmalı Kavmin İçinden Olursa	59
Kölelik Kalktığı Zaman	59
Kati Keffâreti.....	60
Tevbe Etmelidir	60
Tasavvufî Manâlar	60
Sâlikin tik Yapacağı İşler	60
Allah'ın Lütü	61
Hikâye	61
Hikâye (dünya).....	61
Kalb ve Marifetullah.....	61
Belkîs'in Tahtı.....	61
Efendimizin (s.a.v.) Mertebesi.....	61
Kasden Mü'mini Öldüren.....	62
Sebeb-i Nüzul	62
Mîkyes'in Sonu.....	62
Öldürenin cezası	62
Haramı Helâl Kabul Eden.....	63
Katilin Tevbesi	63
Kaatil Tevbesiz Vefat Ederse?.....	63
Kaatil Mümin ise.....	64
Müslümanı Öldürmek?	64
Öldürülmeye Sevinen	65
İnsanın Öldürülmesi.....	65
Hikâyeden Çıkarılan Ders	65
Kıyamet Günü iflâs Edenler	65
Namaz.....	66
Kıyas	66
Kasden Öldürmede Keffaret	66
Üç Yol	66
Kötülüğe İyilik.....	66
Tasavvufî Manâlar	67
Yeryüzünde Gezen Ölü	67
Nefsin Zehiri ve Kalb	67
Müslümana Sen Müslüman Değilsin Demeyin	68
Tefsîr-i Şerifi:	68
Sebeb-i Nüzul	68
İyi Araştırın	69
Zahire Göre Amel.....	69
Dünya Malı Tükenir	69
Sevâb Daimîdir.....	69
Allah'ın Lütü	70
İncelemeden Karar Vermeyin.....	70
Allah Yaptıklarınızdan Haberdârdır	70
Habîr	70
Habîr ismine Mazhar Olanlar	71
Müctehid ve Hata	71
Dil ile Zikir	72
Yaşadığınız Gibi.....	72

Tasavvuf? Manâlar	72
Şeyhlik Makamı.....	73
Tasavvufa İlk Başlayana Nasıl Davranılacak?	73
Mürşidi Kâmilî Bulmak.....	73
Müsâfir ve Rızık	74
Oturanla Cihâd Eden	74
Tefsîr-i Şerifi:	74
Gayru Kelimesi.....	74
Savaşa Çıkmaya Özur?.....	75
Sebeb-i Nüzul	75
Savaş Herkese Farz mı?.....	75
Cihâd ve derece	75
Mücâhidler Üstündür.....	76
Müminlere Cennet Vardır.....	76
Cihâd Farz-ı Kifâyedir.....	76
Mücâhidlere Ecir	77
Ecran Kelimesi	77
Dereceler Var.....	77
Derecelelerin Büyüklüğü.....	77
Mağfiret.....	77
Tekrarın Sebebi	78
Oturan Mahrum mu?	78
Dünya ve Âhirette derece	78
Nefsle Mücâhede	79
Evliya ve Keramet	79
Cennetlikler Müsâvî Değil.....	79
Özur Sahipleri.....	79
Gönül Birliğı.....	80
Hastaya Sevâb.....	80
İhtiyarlara da sevap.....	80
Müminin Niyeti	80
Oturanların Sevâbları.....	80
Cihâd büyük Kazançtır	81
Aldamlan İki Nîmet	81
Zillet	81
Tefsîr-i Şerifi:	82
Azrail Aleyhisselâm	82
Can Almak.....	82
Sebeb-i Nüzul	82
Müslüman Azizdir	83
Bedir Savaşında Melekler.....	83
Hicret	83
Kâfirlerle Beraberlik.....	83
Zayıflar Hariç	84
Çocukların Durumu	84
Acizlerin Sıfatları	84
Acizlerin Affedilmeleri.....	84
Hicret Vacibtir.....	85
Hicretin Fazileti	85
Ma'siyet Olan Yerler.....	85
Tasavvufî Manâlar	85
Lügat.....	86
Hicret Niyetiyle	87
Sebeb-i Nüzul	87
Niyet	87
İbâdet için Göç	87
Tasavvuf Yolunda Ölmek.....	88

Şeytan ve Hazret-İ Ömer

Rivayet olundu:

Ömer ibni Hattâb (r.a.) hazretleri, bir gün Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin huzuruna çıkmak için izin istedi. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin yanında Kureyş'in kadınları vardı. Kadınlar, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine dinî sualler soruyorlardı. Kadınlar, Efendimiz (s.a.v.) hazretleriyle konuşurlarken sesleri Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin sesinden daha yüksek çıkıyordu. Hazret-i Ömer (r.a.) Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin huzuruna girince, Kureyş'in kadınları, hemen örtülerine sarıldılar (ve bir kenara çekilip sustular.) Kadınların bu davranışları karşısında Efendimiz (s.a.v.) hazretleri tebessüm edip güldü. Hazret-i Ömer (r.a.) sordu:

"Anam ve babam sana feda olsun! Ya Rasûlellah (s.a.v.)! Seni güldüren nedir?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Şu yanımda olan kadınlara şaşım! Senin sesini işitince hemen örtülerine sarıldılar!" Hazret-i Ömer (r.a.):

"Ey Allah'ın Resulü (s.a.v.)! Kendisinden haya edilip sakı-nılmaya en layık olan sensin!" dedi. Sonra da Hazret-Ömer (r.a.) kadınlara seslendi:

"Ey nefislerinin düşmanları! Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden değil de bende mi örtünüp sakınıyorsunuz?" diye sordu. Kadınlar:

"Evet! Çünkü sen Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden daha sert ve haşinsin!" dediler. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Ey ibni Hattab! Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, sen bir yolda giderken, şeytan kesinlikle sana yaklaşıp-maz. Şeytan senin yolundan (yüzünü çevirip) başka bir yola girer."¹

Hikâye (Cimrilik, Hiddet, Sarhoşluk)

Rivayet olundu.

Vehb ibni Münebbih (r.h.) buyurdular:

İsrail oğullarında bir âbid vardı. Şeytan onu saptırmak istedi. Buna gücü yetmedi. Şeytan şehvet ve gadap yoluyla onu sapıtmak istedi, yine saptıramadı. Bunlardan başka yollar denedi; başarıya varamadı.

Korku tarafından ona geldi, dağdan onun üzerine bir kaya parçası attı: kaya parçası âbid'e ulaştığında, âbid Allâhu Teâlâ hazretlerini zikretti, kaya ondan uzaklaştı. Sonra şeytan bir yılan suretinde ona geldi. Âbid namaz kılıyordu. Şeytan onun ayaklarına ve bedenine dolandı; tâ başına kadar çıktı. Âbid secde etmek istediğinde şeytan hemen onun başının koyacağı yere dolanıyor-ıu. Âbid, namaz kılmak mümkün olsun diye eliyle onu secde yerinde iterek namazına devam etti. Korkuya kapılıp namazını bozmadı.

Âbid namazını bitirdikten sonra şeytan ona geldi. Ona;

"Sana şöyle şöyle yaptım! Fakat hiçbir halde ve hiçbir şeyle seni saptıramadım. Seninle arkadaş olmak istiyorum; zira bundan sonra seni saptırmayacağıma göre seninle dost ve arkadaş olmak istiyorum!" dedi. Âbid:

"Benim senin dostluk ve arkadaşlığına ihtiyacım yok! Seninle arkadaş olmak istemem!" dedi. Şeytan;

"Peki Âdem oğullarını neyle aldattığımı ve sapıttığımı bana sormayacak mısın?" dedi. Âbid:

"Evet!" dedi. Şeytan;

"Üç şeyle Âdem oğullarını saptırıyorum;

1 - Cimrilik,

2- Hiddet,

3- Sarhoşluk...²

Cimrilik

İnsan cimri olduğu zaman, onun malını kendisinin gözünde az gösteririm. Böylece malının hak ve hukukunu (zekat, mâlî cihat, sadaka, kurban, hac ve benzerî mâlî ibâdetlerden) onu men ederim.

Ne güzel buyurmuşlar:

Kerim ve cömert kişilere elden az vermek yoktur. Ne yazık ki nimet sahipleri nimete kerem ve cömertlik etmemektedirler.

Bazı şiirlerde buyuruldu: (2/238)

Sulak yerleri yağmursuz denizleri incisiz kıldı. O ki cemâl sahibidir, cömertliğin yük olduğunu söylemedi.³

Hiddet

Kişi hiddetli ve sinirli olduğu zaman ise, biz onu aramızda çocukların misketle oynadıkları gibi onunla oynarız. Biz de onu istediğimiz tarafa çeviririz. Velew ki o kişi ölüleri diriltecek bir makama çıksa bile ona hiç aldırış etmeyiz! Onu hemen saptırırız!

Eğer dostluktan günah ve hata gelirse, o hatadan dolayı dostu azarlama! Onların özürlerini kabul et! Haşmet ve

¹ Sahih-i Buhârî: 3051, 3408, 5621, Sahih-i Müslim: 4410,

² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruh'u'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/334-335.

³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruh'u'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/336.

sertliği bırak! O zaman akıllılara yakın olup değerli olursun! Affet, çünkü kötü insanlar, affetmezler, günahlar işlerler!⁴

Sarhoşluk

Kişi sarhoş olduğu zaman ise ona her şeyi yapmaya gücümüz yeter. Nasıl ki keçi kulağından tutulup her tarafa çekildiği gibi biz de onu istediğimiz yöne çekeriz. Hiç şüphesiz içki akli giderir. Nice zamanlar meydanda içenler! İnsan oğluna akıl lazım. Salim bir akıl sahibi olunmalıdır. Ama içki insanın aklını alır ve canı sanki ruhsuz bırakır.⁵

Ruh ve Nefs-I Emâre

Akıllı kişiye düşen vazife, Allah yolunda cihat etmesidir. Muhakkak ki mücâhedenin hakikati, zayıf olan ruhu, kötülüğu nefs-i emmârenin istilâ etmesiyle müstez'af ettiği (emrine alıp zayıf bıraktığı ve esir ettiği ruhu) kuvvetlendirmektir. Ruh nefs-i emmârenin elinden kurtarmak gerek! Ruh makamında Allâhü Teâlâ hazretlerinin velâyetiyle şereflenmek lazım... Allâhü Teâlâ hazretleri bizlere ve sizlere fetih kapılarıyla fetihler nasîp etsin! Âmin! Ey bütün zorlukları kolaylaştıran Rabbim!...⁶

Savaştan Kaçınılmaz

Yüce Meâlî:

Bakmaz mısın o kendilerine: "Ellerinizi çekin ve namaz kılın, zekât verin" denilmiş olan kimselere?! Şimdi üzerlerine kıtal yazılınca, onlardan bir kısmı, insanlardan, Allah'tan korkar-casma, veya daha bile ziyade korkuyorlar... Ve şöyle dediler: "Ey bizim Rabbimiz! Niçin üzerimize bu kıtali yazdın. N1 olurdu, bizi yakın bir ecele tehir edeydin?! De ki: "Dünya zevki ne olsa azdır. Âhiret ise, Allah'tan korkanlar için sırf hayırdır; hem kıl kadar hakkınız yenmez.""

Her nerede olsanız ölüm size yetişir; eflâke ser çekmiş burçlarda da olsanız... Bununla beraber, kendilerine bir güzellik erdi mi, "bu Allah'tan" diyorlar. Bir musibet de değdi mi, "Bu senden" diyorlar. De ki: "Hepsi Allah tarafından..." Fakat, niye bu adamlar söz anlamaya yanaşmıyorlar?!⁷⁸

Sana güzellikten her ne ererse, bil ki Allah'tandır. Kötülükten de başına her ne gelirse, anla ki sendendir. Biz seni insanlara bir resul olarak gönderdik; şahit ise Allah yeter.⁷

Tefsîr-i Şerifi:

"Bakmaz mısın o kendilerine: "Ellerinizi çekin... denildiği zaman,"

Rivayet olundu:

Medine-i Münevvere'ye hicret etmeden önce bazı insanlar. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine geldiler. Müşriklerden kendilerine gelen eziyetlerden şikâyet ettiler. Ve:

- "Yâ Rasûlellâh! (s.a.v.) Cahiliyet döneminde biz izzet ve şeref içindeydik! Şu anda ise zillet ve hakaret gören kişiler olduk! Eğer sen bize izin verirsen, şu müşrikleri yataklarında iken hepsini öldürelim, onlarla savaşalım!" dediler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri onlara:

Elinizi savaştan çekin (savaştan sakının)," buyurdu.

Ve Efendimiz (s.a.v.) hazretleri devam etti:

"Ve namaz kılın, zekât verin"

Size emrettiklerimle meşgul olunuz! Ben size savaşı emretmiyorum!... dedi. Müslümanlar, Mekke'de oturdukları müddetçe hep savaştan sakındılar, namaz, zekat, Kur'ân-ı kerim ve üzerlerine farz olan ibâdetlerle meşgul oldular.

Ne zaman ki Efendimiz (s.a.v.) hazretleriyle beraber Medine-i Münevvere'ye hicret ettiler. "Bedir" vakti savaşla emir olunduklarında bazıları bunu hoş Aşılamadılar. Bu savaş emri kendilerine zor ve meşakkatli geldi. Lakin dinde şikâyet etmek ve dinde uzaklaşmak yoktur. Belki ruhlarla olan ihtardan kaçınmak ve beşerî cibilliyetin gereği ölüm korkusunun gereği savaşı hoş karşı-lamayanlar oldu. Çünkü hayat sevgisi, savaştan nefret etmeyi gerektirir. Bu da tabiatın lazımlanndandır... Bunu şu kavli-i şerif beyân etmektedir:-

"Şimdi üzerlerine kıtal yazılınca..."

Üzerlerine cihat farz olunca; "Bir kısmı,"

kelimesi, müfacaat içindir. "bir fırka" kelimesi de mübte'dâdir. (Kimden bir fırka?)

"Onlardan," Sıfattır.

⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/336.

⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/336.

⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/337.

⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/337-338.

"İnsanlardan korkuyorlar,"

Mübtedâ'nın haberidir. Cümlenin hepsi de "vaktâ ki" kelimesinin cevâbidir.

Yani bir de bakarsın ki onlardan bir fırka kâfirlerden korkuyorlar... Kâfirlerin kendilerini öldürmelerinden korkuyorlar.

(Ne gibi korkuyorlar?)

"Allah'tan korkarcasma,"

Mefûle müzâf olan masdardır. JjJiJif "korkuyorlar," fiilinin failinden hâl olmak üzere mahallen mensuptur.

Yani. Allah'tan korkan ehlüllah'ın korkusuna benzer bir korku ile korkmaya başladılar.

"Veya daha bile ziyade korkuyorlar..."

Onun üzerine atıftır. Ehlüllah'ın Allah'tan korktuklarından daha şiddetli ve daha ziyâde bir korku ile korkmaya başladılar.

"Veya" kelimesi tenvf içindir. Manâsı şöyledir. Bazılarının korkusu, Allah'tan korkarcasınadır; veya bazılarının da korkulan Allah'tan korkmaktan daha ziyâde ve daha şiddetliydi, demektir.

"Ve dediler,"

Kelimesinin cevâbı üzerine atıftır. Yani üzerlerine savaş farz kılındığı zaman onlardan bir kısmı insanlardan korkusundan hemen dediler. (Ne dediler?)

"Ey bizim rabbimiz! Niçin üzerimize bu kıtali yazdın."

Bu vakitte neden yazdın! Bazılarının bu şekilde sitem ve temennide bulunmaları Allâhü Teâlâ hazretlerinin hükmüne itiraz ve vucûbunu (icâbını) inkâr manasında değil; belki hafifletilmesini temenni etmek yoluyla bir istektir.

o\urûut bizi yakın bir ecele tehir edeydin?!

Yani bize mühlet verseydin de bizi ölüme kadar terk etsey-din; biz yatağımızın üzerinde ecelimizle ölünceye kadar halimiz üzere kalsaydık!

Bu istekleri, kendilerinden el çekilme müddetinin uzatılması, başka bir vakte kadar mühlet istemektir. Bu da, hayata olan sevgileri ve ölüm korkusundandı...⁸

Dünya Hayatı Azdır

"De ki,"

Ey habibim Ahmed! Resulüm ya Muhammedi Sende onları fânî dünya malından, oturarak elde edecekleri şeyden onları zâhid etmek ve onlardan dünya sevgisini gidermek; bakî ve savaşarak elde edecekleri ebedî nimetlere teşvik etmek için, de ki:

"Dünya zevki ne olsa azdır."

Dünyada alacağınız zevk ve kendisiyle faydalanacağınız şeyler süratle yok olmakta ve kısa zamanda arkası kesilmektedir.

(2/239) Eğer bu ecele kadar geciktirilseniz bile ömrünüz tükenecektir.⁹

Şehitler

Ama eğer sizler, savaşta şehîd edilseniz o zaman, gerçek diriler olmuş olursunuz. O zaman fânî hayattan bakî hayata ulaşmış olursunuz.¹⁰

Âhlret Sevabı

"Âhîret ise," Ahiret sevabı, demektir.

Savaşta öldürülenlerin alacakları sevap da âhîret sevaplarının cümlesindedir. (âhîret sevabı nedir?)

"Sırf hayırdır."

Sizin için bu az meta ve geçici dünya zevkenden daha hayırlıdır. Çünkü âhîretin sevabı:

1- Çoktur,

2- Kesintiye uğramaz,

3- Keder ve üzüntülerden arınmıştır.

Ancak buyurdu:

"Allah'tan korkanlar için,"

⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/338-340.

⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/340-341.

¹⁰ Allâh'ü Teâlâ hazretleri şehitler için şöyle buyurmaktadır:

"Ve Allah yolunda kat] olunanlara "ölüler" demeyin, hayır diridirler ve lâkin siz sezmezsiniz" Bakara: 2/154.

"Ve sakın Allah yolunda katledilenleri ölmüşler sanma... Hayır! Hep hayattadırlar; Rablerinin indinde yaşarlar.169 Allah'ın fazlından kendilerine bahşettiği saadetle şadgâm olarak merzûk olurlar. Arkalarından şahadetle kendilerine yetişemeyen mücahitler hakkında da şunu istibşâr ederler ki, onlara bir korku yok. onlar da mahzun olmayacaklar.170" Âl-i Imrân: 3/169-170

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/341.

Âhiret sevabı sırf takva ehli içindir. İsyandan korunan, mükellefiyetlerinin (ilâhî emir ve yasaklarının) gereğince ihlasla amel edenler içindir..¹¹

Zulme Uğramazsınız

"Ve hem kıl kadar hakkınız yenmez (zulme uğramazsınız)."¹²

Bir mukadder üzerine atıftır. Cezalandırılırsınız (amellerinizin karşılığını alırsınız) ve amellerinizin ecir ve sevabından en küçük bir şey bile eksiltilemez. Savaşmak da sizin çalışma ve amellerinizin cümlesindedir. Onun için savaştan kaçmayın, cihattan geri kalmayın.¹³

Âhiret Dünyadan Hayırlıdır

Bil ki, muhakkak âhiret dünyadan daha hayırlıdır. Çünkü;

Dünya nimetleri azdır; âhiretin nimetleri ise çoktur.

Dünya nimetlerinin sonu vardır; âhiret nimetleri ise sonsuzdur.

Dünya nimetleri, şaibelidir, âhiret nimetleri ise saf ve durudur.

Dünya nimetleri, üzüntü, keder, düşünce, sıkıntı ve zorluklarla karışık ve şaibelidir; âhiret nimetleri ise bütün keder ve üzüntülerden arınmıştır.

Dünya nimetleri, şek ve şüphelidir. Zira en büyük nimetlere kavuşmuş olan insan bile yarımın ne olacağını ve ikinci gün başına ne geleceğini bilmemektedir; âhiret nimetleri ise bakidir....

Akıllı kişiye düşen vazife, her yönden hayırlı olanı tercih etmektir. Her yönden hayırlı olan ise âhirettir. Âhireti, her yönden şerli olanın üzerine tercih etmek gerek... Her yönden şerli ve kötü olan ise dünyadır.

Sa'dî bazı kasidelerinde buyurdular:

Sen bina ve evini başka bir temel üzerine bina etî Cennet yurdunda kendine bir köşk yapmaya çalış. Çünkü dünya, esâsî ve temeli sağlam olmayan bir yerdir. Elbette yıkılacaktır. Feridun'un üzerine padişahlığı yıkıldığı gibi...

Süleyman Aleyhisselâm parmağındaki yüzükle gitti. Yerlerinde yellere estî. Dünyanın hiçbir kimseye vefadarlığı yoktur. Sonu üzüntü ve kederdir. Ömür bir mum misâlidir...

Başı yanıp gelmektedir. Her an yok olmaya yaklaşmaktadır.

Hazret-i Ali (r.a) Tarafından Yazılmış Bir Tapu Senedi

Rivayet olundu:

Adamın biri bir ev satın aldı. Hazret-i AH (r.a.)'a gelerek;

"Bir senet yaz!" diye rica etti. Hazret-i Ali (r.a.)da yazdılar:

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adı ile..."

Amma bundan sonra mağrurun biri diğer bir mağrurdan bir ev satın aldı. Gafillerin yoluna girmiş oldu. Bu ev kendisinde bakî kalacak değildir. Bu evde (şu dört) hudut (sınır) vardır.

Birinci hududu ölümle son bulur.

ikincisi, kabirle...

Üçüncüsü, haşirle...

Dördüncüsü, ya cennete veya cehennem ateşine... Vesselam...

Sonra Hazret-i Ali (r.a) yazmış olduğu (ve evin dört sınırını belirten bu senedi) adama okudu. Adam evi geri verdi. Evin bedeli olan bütün paraları alıp, Allah yolunda tasadduk olarak dağıttı. Zâhid oldu. Dünyadan el ve etek çekti. İşte bu ariflerin hâlidir. Hakikî hal budur...¹⁴

Dünya Nimetleri

imam Kuşeyrî (k.s.) buyurdular:

"Dünya zevki ne olsa azdır. Âhiret ise, Allah'tan korkanlar için sırf hayırdır; hem kıl kadar hakkınız yenmez." Kavî-i şerifinde, önce sana dünya nimetlerini verdi. Sonra da bu nimetlerin az olduğunu; "De k": Dünya zevki ne olsa azdır," buyurdu. Sana ondan hiçbir şey hazırlamadı. Sonra eğer sen o dünya nimetinden yarım hurma kadar bir şey tasadduk etsen bile Allâhü Teâlâ hazretleri, onu çok çok olarak senden kabul buyurdu.¹⁵ İşte bu,

¹¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/341-342.

¹² Fetih" Hurma çekirdeğinin ortasındaki yarıktaki ince iplik gibi çizgi demek olup azlık ve önemsizlikte mesel olarak kullanılır ki, Türkçemizde "kıl kadar" diye ifade edilir.

¹³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/342.

¹⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/342-343.

¹⁵ Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Cehennem ateşinden korunun velev ki yarım hurma parçasıyla olsa bile..." Sahih-i Buhârî: 1328,

"Cehennem ateşinden korunun velev ki yarım hurma parçasıyla olsa bile... Eğer bunu da bulamazsanız güzel bir kelimeyle cehennem ateşinden korunun!" Sahih-i Buhârî, 5564

keremin gayet ve son derecesidir."¹⁶

Dünya ve Nefis

Muhabetin şartı, kendi nefsinde (sadır olan) çoğu, az görmektir. Sevgiliden gelen az bir şeyi de çok görmektir. Dünyanın kıymeti az olduğu zaman, nefis (çok hayırlı ve değerli olan ahireti) bırakıp hasislerden daha hasis (alçaklar alçağı) olan hasis dünyaya râzî olan nefis, hasisten daha hasistir.¹⁷

Yine imam Kuşeyrî (k.s.) buyurdular:

- "Allâhü Teâlâ hazretleri mümini kâinattan tedricî olarak soyup aldı. Evvelâ;

"De ki: Dünya zevki ne olsa azdır," buyurdu. Böylece ukbâ (âhret sevabı ile) mümini dünyadan kopardı.

Sonra Allâhü Teâlâ hazretleri, mümini her iki kâinattan (dünya ve âhiretten) sıyırdı. Ve buyurdu:

"Allah hem daha hayırlı, hem daha bekâlidir."¹⁸

Sâlîke (seyr-ü suluk yolcusuna) düşen vazife, menzillerin en yücesine yükselmek, futûr ve tembellik etmeden çalışması gerekir.

Mevlânâ Celâleddin (k.s.) buyurdular:

Ey birader! Nihayetsiz bir dağdasın! Her nereye erişersen Allah bizimledir.

Mücâhedenin meyvesi elbette zayı olmaz. Belki her nefis yaptığının karşılığını muhakkak görecektir.¹⁹

Mükâfatların Âhirette Verilmesinin Hikmeti

Bazı şeyhler buyurdular:

Allâhü Teâlâ hazretleri, âhret yurdunu mümin kullarının mükâfat yeri kıldı. Çünkü bu dünya, Allâhü Teâlâ hazretlerinin kullarına vermek istediği zahirî ve bâtinî nimetleri içine alacak kadar büyük değildir. (Zira bu dünya çok küçüktür.)

Cennette olan her şey dünyada olanlara muvafık ve uygun değildir. Çünkü isim cihetinden birbirine uyar. Aralarında sadece bir isim benzerliği vardır. Onun için Allâhü Teâlâ hazretleri, mümin kullarının değerlerini yüceltmek ve sânlarını yükseltmek için; onlara fânî olan bu dünyada değil de; ebedî olan bir âlemde kendilerini mükâfatlandıracağını ifade etti. Allâhü Teâlâ buyurdu:

"Hem size herhangi bir şey verimemişse sırf dünya hayatının geçici metâi ve ziynetidir, Allah yanındaki ise hem daha hayırlı hem bekâlidir, artık akıl etmez misiniz?"²⁰

İbâdetin Kabul Olduğuna Delil

Sonra bu yurttâ (âhirette) mükâfatın alâmeti bu dünyadadır. O da kişinin amelinin meyvesini hemen görmesidir. Amelin meyvesi ise;

1 - Kişinin yapmış olduğu amelde halâvet (tat ve zevk) almasıdır.

2- Kişinin başka ibâdetlere muvaffak olması,

3- Nimetlere şükretmesi.

İşte bütün bunlar, ibâdetin kabul olduğuna delildir. Çünkü mükâfat bu işte bu maksat üzerinedir. (2/240)

İbrahim Ethem (r.h.) buyurdular:

- "Eğer melikler (ve krallar), bizim içinde olduğumuz hâli bilmiş olsalardı (ona sahip olmak için) elbette onun üzerine kılıçlarla bizimle mücâdele ederlerdi."²¹

Sabır Geçidi

Bazıları buyurdular:

-İnsanın işlemiş olduğu her iyiliğin ve hayrın önünde mutlaka sabrı gerektiren (çok tehlikeli) bir geçit vardır. Kim o geçidin şiddet ve zorluğuna sabrederse; elbette rahat ve kolaylığa ulaşır. Bu da ancak;

1 - Önce nefisle Mücâhede etmek,

2- Sonra hevâ-ü hevese muhalefet etmek.

3- Sonra da dünyayı terk etmek zorluğuna katlanmak,

4- Sonra lezzetleri bırakmak,

¹⁶ Tefsîr-i Kuşeyrî (Letâifü'l-işârât), c.2. s. 29,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/343-344.

¹⁷ Tefsîr-i Kuşeyrî (Letâifü'l-işârât), c.2, s. 29, Bu tam olarak Kuşeyrî nin ibaresi değildir. Musannif hazretleri oradan alırken bazı ilâvelerde bulunmuşlar.

¹⁸ Tâhâ: 20/73.

¹⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/344-345.

²⁰ el-Kasas: 28/60, İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/345.

²¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/345-346.

5- Daha sonra dünyevî nimetleri terk etmekle olur.²²

Kişi Mertebesi Kadar Allah'a İtaat Eder

Kul ancak Rabbinin katında bulunan menzil ve mertebesinin miktarınca Rabbine itaat eder. Her kim, Allah katındaki mertebesini öğrenmek ister ve bu kendisine sevinç verecekse; Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendi kalbindeki mertebesine baksın! Kıyas etsin!²³

Allah'ı Tanıyor musun?

Bazılarına denildi:

- "Allâhü Teâlâ hazretlerini tanıyor musun?"

O zât kızdı ve buyurdu:

- "Görüyorsun ki ibâdet ediyorum! Sen benim tanımadığıma mı ibâdet ettiğimi görüyorsun?"

Sâil (soran kişi) yine sordu:

- "Veya tanıdığına (bildiğine) isyan ediyorsun?"

Sa'dî (k.s.) buyurdular:

Ömrünü boşa harcama, çalış ki, Halik Teâlâ hazretlerini rızâsını kazanasın. O sırra eresin

Yine buyurdular:

Yaşladın öğrenemedin; sen yaşlı değilsin ki daha kitap öğrenmeyen bir çocuksun!²⁴

Ölüm

"Her nerede olsanız ölüm size yetişir." Ecel ile takdir edilen ölüm size yetişir. Veya azap...

"İdrâk etmek" (yani "size yetişir") lafzında, onların ölümden kaçtıklarını işaret e'tmekte, ölümün ise onları arayıp ve elbette onlara yetişeceğine işaretir.

Bu mübtedâ bir kelam olup, i'râb'dan mahalli yoktur.

"Sağlam (ve yüksek) burçlarda da olsanız..."

Sizler, göklere doğru yükseltilmiş ve gerekli harç ile çok

muhkem ve sağlam bir hale getirilmiş burçlarda olsanız bile²⁵...

(Burçlar için gerekli harç olan) kireçtir. Âdem oğlu kendisine çıkamaz.²⁶

Hikâye (Ölüm) Sebebi nüzul

Mücahit (r.h.) hazretleri bu âyet-i kerimenin tefsirinde buyurdular:

- "Sizden önce bir kadın vardı. O kadının ücretle çalışan bir işçisi vardı. Kadın bir kız doğurdu. İşçisine;

- "Git bize bir ateş getir!" dedi.

İşçi dışarıya çıktı. Kapıda bir adam gördü. Kapıda olan (yabancı) adam ona sordu:

- "Kadın ne doğurdu?" O da;

- "Bir kız!" dedi. Adam:

- "Bu kız, yüz kişiyle zina etmeden ve daha sonra kendi işçileriyle evlenmeden ölmez! Bu kızın ölümü de Örümeekten olacaktır!" dedi. işçi kendi kendisine;

- "Bu kız yüz kişiyle zina ettikten sonra mı onu alacağım? Bu kız elbette öldüreceğim! Böylece bu kişinin sözlerini yalanlayacağım!" dedi.

İşçi eline büyük bir bıçak aldı. İçeriye girdi. Sabi kızın karnını yarıdı. Hemen dışarıya çıktı. Hemen yüzünün geldiği tarafa doğru kaçtı. Denizde gemiye binip gitti.

Sabi kızın karnı dikildi. İlaçlandı. Kız şifâ buldu. Sağlığına kavuştu. Büyüdü genç kız oldu. Zina etmeye başladı. Kız deniz sahillerinden bir sahile geldi. Orada oturup zina etmeye başladı.

İşçi adam da Allâhü Teâlâ hazretlerinin dilediği kadar kaldı. Sonra (kızın zina etmekte olduğu) sahile geldi. Beraberinde çok mal vardı. (İşçi adam çok zengin olmuştu.) Adam; sahil ehlerinden bir kadına;

- "Bana kadınların en güzellerinden birini bulun da onunla evlenmek istiyorum," dedi. Aracı kadın da;

- "Burada dediğin gibi çok güzel ve bütün kadınlardan daha güzel bir kadın var; lakin fucûr (zina) işlemektedir," dedi. Adam:

²² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/346.

²³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/346.

²⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/347.

²⁵ Yüksek kalelerde veya sağlam saraylarda, hatta gökteki yıldızlarda dahi bulunsanız yine ölüm gelir sizi bulur. Bundan dolayı ölüm korkusu ile vazifeden kaçınmanın hiçbir manası yoktur. Madem ki mutlaka bir ölüm vardır. Ona her zaman hazır olmalı, dünya hayatına bağlanmamak, vazifeyi seve seve yapmalıdır.

²⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/347.

- "Onu bana getirin!" dedi. Kadın dedi:

- "Adam ona çok mal takdim etti!" Aracı kadın, zinâkâr kadına;

- "Sana bu mallan takdim eden bana şöyle şöyle (güzel bir kadın bulup onunla evlenmek istediğini) söyledi. Ben de ona şöyle şöyle (senden söz ettim)" dedi. Zinâkâr kadın:

- "Ben fucûru (zinayı) terk ettim; eğer o benimle evlenmek isterse, ben de onunla evlenirim," dedi. (Râvi) buyurdu:

- "Adam onunla evlendi. Aralarında büyük bir ünsiyet ve ülfet peyda oldu. Adam bir gün eşinin yanında iken ona kendi başından geçenleri haber verdi. Kadın:

- "İşte ben o kızım!" dedi. Ona karnında bulunan yaranın (bıçağın) izini gösterdi. Sonra devam etti.

- "Doğrudur, zina ettim... Yüz kişi mi yüzden az mı veya daha çok kişiyle mi, zina ettiğim kişilerin sayısını bilmiyorum!" dedi. Adam kendi içinde;

- "Bu durumu bana haber veren kişi:

- "Bu kızın ölümü Örümcekten olacaktır!" demişti, diye geçirdi. Sonra bunu kadına haber verdi. Adam daha sonra eşine sahrada büyük bir burç yaptı. Burcu çok sağlam ve erişilmez yaptı. Orada Allâhü Teâlâ hazretlerinin diledikleri kadar yaşadılar. Bir gün burçta oturlarken, burcun tavanında bir örümcek gördüler. Kadın;

- "Bu örümcek beni Öldürecek! (Bu beni öldürmeden önce) elbette ben onu öldürmeliyim! Bu takdirde benden başkası onu öldürmesin!" dedi. Adam örümceği hareket ettirdi.

Örümcek yere düştü. Kadın örümceğin başına geldi. Ayak parmaklarıyla örümceği ezdi. Örümcek parçalandı. Örümceğin zehiri kadının ayak tırnaklarıyla etinin arasına girdi. Ayakları simsiyah (kangren) oldu. Ve kadın örümceğin zehiriyle öldü.

İşte bu hâdis üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu. Allâhü Teâlâ;

Her nerede olsanız ölüm size yetişir; eflâke ser çekmiş burçlarda da olsanız... Bununla beraber, kendilerine bir güzellik erdi mi, "bu Allah'tan" diyorlar. Bir musibet de değdi mi, "Bu senden" diyorlar. De ki: "Hepsi Allah tarafından..." Fakat, niye bu adamlar söz anlamaya yanaşmıyorlar?!" buyurdu.²⁷

Ölümün Vakti

Ümmet (in âlimleri) ölümün belirli bir yaşı, belirli bir süresi ve belirli bir hastalığı olmadığı konusunda icmâ ve ittifak ettiler. Bunun sebebi de kişinin sürekli ölümden korkması ve ölüme hazırlanması içindir.²⁸

Ölümü Hatırlamak

Bundan dolayı Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Lezzetleri kesen (ölümü) çokça anın!"²⁹

Yani ölümü çok zikredin. Bu muhtasar ve vecîz bir sözdür. Bu söz bütün öğütleri kendisinde toplamıştır. Bu söz vaazda belagat derecesine ulaştı. Muhakkak ki bir kişi hakikaten ölümü hatırlar ve anarsa o kişi hazır olan lezzetlerden zevk alamaz olur. Ve gelecekte bile onu temenni etmekten ve lezzetlerden zevk almaya mani olur. Kişiyi emel beslediği konularda zâhid kılar. (2/242) Lakin nefis bulanık ve kirli; kalb ise gafildir. Nefs ve kalb (insan bu vecîz sözden gereken dersi alamıyor da) vaazı uzatmaya ve kendilerine lafızları süslü süslü arz etmeye muhtaçtırlar...

Yoksa Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin;

- "Lezzetleri kesen (ölümü) çokça anın!"³⁰ hadis-î şerifleri;

"Her nefis ölümü tadacaktır. (Her canlı ölecektir.)"³¹ Âyet-i kerimesiyle beraber, kulak verene kâfidir. Bakıp dikkat eden ve üzerinde düşünen kişiyi gereğince meşgul eder...

Hafız (k.s.) buyurdular:

Yukarı olmuş felek³², kan süzücü bir elek... Onun ufuğu Kisrâ başı ve başındaki altın tacı eleğindeeledi..."³³

²⁷ Tefsirü't-Taberi: 7873,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/347-350.

²⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/350-351.

²⁹ Sünen-i Ebû Davud: 2409,

³⁰ Sünen-i Ebû Davud: 2409,

³¹ Al-ilmrân: 3/185,

³² Felek, Yıldızların döndükleri gök... Cemii Eflak'tır. Felek Allâhü Teâlâ hazretleri demek değildir. Ragib. müfredatında aynı kelimeyi yıldızların cereyan ettikleri (aktıkları) yer olarak tarif etmiştir; fakat asıl anlatılmak istenen, yıldızların yörüngesi demek olan göktür. Felek kelimesinin kendisi de yıldızları deveren eden gök için kullanılır. Felek, astronomi ile ilgili bir terim olup, müstedir (yuvarlak) hareketlerle akan dünya küresi ve bu kürenin mntıkası, ay ve güneşle beraber seyarelerden (gezegenler) her birinin hareket ettiği yörüngesi manama gelir (Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, 1/596). Felek kelimesi Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir. Birincisi

"Halbuki O, o halik ki geceyi, gündüzi ve şems-ü kameri yaratmış; bütün o ecram her biri birer felekte yüzüyorlar." (el-Enbiyâ, 21/33).

İkincisi:

"Ne güneş, kendine aya çatması yaraşır, ne de gece gündüzi geçer, her biri birer felekte yüzerler" (Yasin, 36/40) şeklinde zikredilmektedir. Felek sözcüğü mecazi olarak bazı ifadelerde de kullanılmıştır. Hoş vakit geçirmek manasına "felekten bir gün çalmak"; Düşkün, talihsiz

Sadî (k.s.) buyurdular:

Ey oğul! Cihan ebedî ve bakî bir mülk değildir. Dünyadan vefalı bir ümit beklemek yersiz ve mümkün değildir. Ne berbat oldu, sabahı ve akşamı! Süleyman Aleyhisselâm'ın tahtı sonunda görünmez oldu. Yerinde yellere esti. Serinlik odur ki, ateşi söndüre ve gide...³⁴

Tasavvufî Manâlar

Bu âyet-i kerimede şu işaretler vardır:

Ey tembelleri Ey dünyayı talep etmek üzerine yaşayanlar, hevâ-ü heves size galebe çaldı. Size dünya vacip oldu. Dünya, Mevlâ'yı aramaktan sizi alıkoyup oturttu. Sonra sizler dünya hayatına razı olup ona kandınız. Dünya hayatıyla mutmain oldunuz. İyi biliniz ki;

"Her nerede olsanız ölüm size yetişir;1

Eğer sizler kendi arzunuzla ölmeden önce ölmeyecek olursanız³⁵, zoraki olarak ölüm gelip size yetişir.

"Eflâke ser çekmiş burçlarda da olsanız..." Mizaçları çok kuvvetli secedler içinde olsanız bile ölüm sizi bulur...

Allâhü Teâlâ hazretleri bizleri ve sizleri, "fena" ve "bekâ"nın hakikatına ulaştırın! Âmin!³⁶

Hasene

" Bununla beraber, kendilerine bir güzellik erdi mi," Bereket ve bolluk gibi bir nimet dokunursa,

"Bu Allah'tan diyorlar." Onu Allâhü Teâlâ hazretlerine nisbet ediyorlardı. "Bir musibet de değdi mi,"Kıtlık gibi belâ geldiğinde,

"Bu senden, diyorlar,"

Ey habibim Ahmed! Resulüm ya Muhammedi Bunu sana i-zâfe ediyorlar. Onlar bu ancak senin uğursuzluğundandır diyorlar.

Yahudilerin; Muhammed (s.a.v.) hazretleri, Medine-i Mü-nevvere'ye girmesiyle ağaçlarımız meyveler vermez oldu ve pahalılık oldu, diye dedi-kodu çıkartmaları gibi³⁷...

Hayır ve Şer Allah'tandır

"De ki: "Hepsi," İyilik ve kötülüklerin hepsi...

---

manasına "felekzede"; Ümitsizliğe düşmek için "feleğe küsmek";

Her türlü zorluklara uğramış tecrübe sahibi için "feleğin sillesini yemek" gibi ifadeler kullanılmaktadır (Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, 1/596-597)

Neyşabürî'nin zikrettiği görüşler de gerçekten ilginçtir: Ulema feleğin hakikatında ayrı görüşler ortaya koymuşlardır. el-Kelbi'ye göre felek, bir su küresidir ki onda yıldızlar yüzer. Zira Allah bu kelimeden sonra "Yüzerler" sözünü getirmiştir; yüzme ise suda yapılırdı. Hukemaya göre felek küre şeklinde bir cisimdir, ne ağırdır ne de hafif... (Neyşabürî, Garaibü'l-Kur'an, XVII/19-20)

M. Hamdi Yazır "Hak Dini Kur'an Dili" tefsirinde şöyle buyurdular: Felek, devreden, sürekli dönen şey olduğuna göre, bazıları onu devreden bir cisim saymışlar ki bunlar zamanlarının fen anlayışına kapılmış görünüyolar. Halbuki felek, yıldızların yörüngesi diye tarif edilmiştir ki, sırf riyazî (matematiksel) bir ifadedir. Burada eski fennî nazariyeyi iptal söz konusudur. Çünkü eskiler güneş ve ayı felek hareket ettiriyor diyorlardı. Halbuki burada her birinin döndüğü birer mihrer olduğu açıklanıyor. Demek ki bugün, bu ve benzeri ayetlerde Kur'an'ın fenne karşı büyük bir zaferini okuyoruz (M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili. 5/3354-3355).

³³ Divân-ı Hafız-ı Şirâzî s. 26, Bu şiirin tasavvufî manâsı şöyledir: Ey âşik! Bu ibret alınacak olan fânî dünyanın günlerini ve hayatını ganimet bil! Vera ve takva ile Allâhü Teâlâ hazretlerine yaklaşmaya çalış! Yoksa günlerin geçmesi ve feleğin devriyle ömür bir bulut gibi geçmektedir. Dünyanın üzerinde olan her şey fanidir. Hiçbir mahluk ebedî değildir. Yüce felek kan dökücü ve baş alıcı bir elektir. Onun hareketiyle nice şahlar yerin altına geçer. Şahların pek düşüğü Nüşirevândır. Adaletiyle kalması gerekirken o da öldü...

³⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/351-353.

³⁵ Musannif hazretleri bu ifâdelerle;

"Ölmeden önce ölünüz!" Tuhfetü'l-Ahvezi: 2669, Bu güzel sözün hadis-i şerif, değilde, "Hakikî' ölüm gelmeden önce şehevî arzulan terk etmek manâsında" tasavvuf ehlinin sözlerinden olduğunu ifâde etmişlerdir... Tuhfetü'l-Ahvezi: 2669,

³⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/353.

³⁷ "Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye geldiği zaman Medine'de bolluk ve ucuzluk olmuştu. Hz. Muhammet'in insanları İslâm'a davet etmesi üzerine yahudilerin inadı ve münafıkların münafıklığı ortaya çıktığı sıralarda kıtlık ve pahalılık görülmeye başladı. Bunda belki Medine'nin kalabalık olmaya başlamasının da bir rolü düşünülse bile, yağmurların alışılmışın aksine az yağması, meyve ve ürünlerin olmaması gibi tabii durumlar da vardır ki,

" Biz hangi memlekette bir peygamber gönderdikse. iptida ahâlisini şiddet ve zaruretle sıkıştırdık ki, niyaza düşünler. Sonra da, fenalık yerine güzelliğe tebdil etmişizdir; tâ ki, artmışlar ve demişlerdir: "Doğrusu atalarımıza sıkıntılı haller de olmuş, sürürlü demler de..." Tam o vakit, biz de kendilerini, hatırlarından geçmezken, ansızın tutmuş bastırılmışızdır..". (A'raf, 7/94,95) âyetinde her peygamberin gönderildiği memlekette başlangıçta böyle bir darlık ve sıkıntının yüz göstermesi de Allah'ın âdeti olduğu açıkça belirtilmiştir, işte o zaman yahudiler ve münafıklar; -"Biz böyle uğursuz bir adam görmedik. Bu geleli meyvelerimiz az biter oldu ve fiyatlar arttı, pahalılık çoğaldı." diyorlar. Bolluğu ve ucuzluğu Allah'a, darlığı ve pahalılığı Peygambere isnad ediyorlardı. Çünkü;

" Fakat kendilerine iyilik geldiği zaman "Ha bu bizim hakkımız." dediler ve başlarına bir kötülük gelirse, Mûsâ ile maiyetindekiler den teşe'üm ediyorlardı. Şu'm kuşları ise, ancak Allah yanındadır ve lâkin ekserisi bilmezlerdi" (Araf, 7/131) âyetinin mânâsından anlaşıldığı gibi vaktiyle Hz. Musa'yı da böyle uğursuz saymışlardı. Bu âyetin iniş sebebi bu olmuş. Fakat âyet, beyanın gelişi itibarıyla savaş durumlarını da ilgilendirdiğinden iyilikler ve kötülükler, bolluk veya darlık, sıhhat veya hastalık, hayat veya ölümden başka, zafer veya yenilgi gibi savaş sonuçlarını da kapsayacak bir şekilde ifade edilmiştir.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/353-354.

"Hepsi Allah tarafından..."

Allâhü Teâlâ hazretleri, genişletir ve daraltır; her şey onun irâdesine göredir.

"Fakat, bu adamlara ne oluyor?"

Yahudî ve münafıklar topluluğuna nasıl bir hastalık ve hâl bulaşmıştır ki;

"Onlar söz anlamaya yanaşmıyorlar?!"

"Allâhü Teâlâ hazretlerinden gelen sözü anlamaya yanaşmıyorlar. Hayvanlar gibi oluyorlar. Eğer anlamış olsalardı elbette iyilik ve kötülüğün hepsinin Allâhü Teâlâ hazretlerinin katında olduklarını bilirlerdi.

"Fıkıh,"³⁸ anlamak, demektir. Daha sonra bu kelime örf cihetinde husûsî olarak "fetva ilmi" manâsında kullanıldı.³⁹

İyiliklerin Hepsi Allah'tandır

"Sana her ne ererse," Ey insan! ja "Güzellikten," Hayır ve nimetten...

"(Bil ki) Allah'tandır."

Allah'ın fazl-ü keremindedir... Zira insanın yapmış olduğu bütün taat ve ibâdetler, vücut nimetine kâfi gelmez; bundan başkasını nasıl gerektirebilir?⁴⁰

Allah'ın Rahmeti

Efendimiz {s.a.v.} hazretleri buyurdular:

-"Hiç kimse cennete giremez; ancak Allâhü Teâlâ hazretlerinin rahmetiyle cennete girer" Denildi:

-"Sende mi giremezsin Yâ Rasûlellâh (s.a.v.)? Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Hayır bende... Ancak Allâhü Teâlâ hazretleri beni rahmetine gark etmesi hariç...."⁴¹

Nefs ve kötülük

"Kötülükten de başına her ne gelirse,"

Bir belâ ve ikrah edilen, hoşlanılmayan bir şey başınıza gelir.

"Anla ki sendendir..."

Çünkü musibetlere sebep olan nefstir. Mâ'siyetler musibetleri celb eder. Bu kavî-i şerif;

"Hepsi Allah tarafındandır...."⁴² kavî-i şerifine zıt değildir. Zira icat etmek, yaratmak ve insanlara ulaştırma bakımından hepsi Allâhü Teâlâ hazretlerinin katındandır. Şu kadar var ki, hasene (iyilikler) ihsan ve ikramdır. Kötülükler ise ceza ve intikamdır.⁴³

³⁸ İmam Azam Ebû Hanife Hazretlerine göre fıkıh;

-'Amel, cihetinden kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir." "el-Mirkât s. 1. Molla Hüsrev,

³⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhû'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/355.

⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhû'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/355-356.

⁴¹ Buhârî: 5982, İbnî Mâcpe- 4191, Müsned-i Ahmed: 7168, Değişik lafızlarla geçmektedir.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhû'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/356.

⁴² En-Nisâ: 4/78,

⁴³ Başına gelen her kötülük ise kendi nefsendendir, kendi günah veya kusu-rundandır. Gerçi, "Hepsi Allah'tandır." âyeti gereğince bu da Allah katındandır. Allah takdir ve irade etmemiş olsaydı bu da olamazdı. Fakat bunda yapma veya terk etme y önünden mutlaka senin sebep olman vardır. Bunun esasî senin kendin, senin arzun veya senin kusurun, senin hatan veya senin acizliğin ve senin özündür. Çünkü sen başlangıçta kendi nefsinde ve aslında her şeye gücü yeten ve varlığın başlangıcı olsaydın elbette kendine hiçbir günahı yaptırmazdın ve hiçbir taraftan sana bir zararın gelmesi ihtimali olmazdı. Bundan dolayı;

Birinci derecede günahların kaynağı, yokluğun aslı ve yalnız mümkün olan yaratıkların mahiyetinin kendi acizliğidir. Allah, ona herhangi bir var oluş a-nında bol bol iyilik ihsan etmese o derhal yok olur gider. İkincisi, başa gelen kötülüklerin bir kısmı insanın arzu ve iradesine bağlıdır. İnsan onu nefsinde tecelli eden bir irade ve istek ile bilerek veya bilmeyerek bizzat veya dolayısıyla ister. Hatta ısrar da eder, irade ve istek kuvveti np' sinde bir iyilik olduğu halde istenen maksat, iyilik de kötülük de olabilir. Allah Teâlâ da cimri olmadığından kulunun iradesine izin verip hükmünü yürüterek maksadını yaratır ve istenen kötülük yine Allah katından gelmekle beraber, sebep ve çıkış yeri kulların nefsi ve onların kazancı sayılır ve sorumluluk da yapana ait olur.

"Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. (Bununla beraber) Allah, çoğunu affeder." (Şûra, 42/30). Üçüncüsü, genel manayıyla "seyyie" sadece günah değil, meşakkat ve sıkıntıları da kapsadığına göre bazı sıkıntılar, acılar vardır ki nefsi temizlemeye sebep ve günahlara kefarete ve bundan dolayı iyiliğin başlangıcı olur. Bu gibi kötülüklerin de başa gelmesi yalnız nefsin ıslahı veya kurtuluşu hikmetine dayandığından bu da Allah katından gelmekle beraber "nefsin için" mânâsına "nefsinden" demek doğru olursa da bunu iyilikten saymak daha uygundur. Bundan dolayı, her ne şekilde olursa olsun kötülük önce kula nispet edilmeli, insan onu kendisinden bilmeli ve bununla birlikte "Allah katından" olduğunu da unutmamalıdır. Bu âyetten. Mutezilelerin istenerek yapılan işlerde kulun kendi yaptıklarının yaratıcısı olduğunu, çıkarmaya kalkışmaları doğru değildir. Çünkü "Sana isabet eden her iyilik Allah'tandır," âyeti kerimesi böyle bir iddiaya aykırıdır. Hülâsa, "Her şey Allah'tandır." Fakat bundan cebir (zorlama) anlaşılmalıdır. Ayetinin açıklamasına uygun olarak ne zorlama, ne serbestlik emrîn beyne emreyn "ikisi arasında bir durum," bir adalet ve sorumluluk anlaşılmalıdır ki, burada de ki. Ail cêT "Amentü billahi" deki ve kötü her Sev Allah'tandır " iman Patımın nüvai hir arıklaması vardır. Ve bu iman esasının güzel bir açıklaması vardır. Ve bu açıklama kendisini iyi, başkasını kötü, iyiliği kendinden, kötülüğü başkasından bilen cahil ve gururlu insanlığın gururuna karşı bir ders olduğu gibi; kendisini ne iyilik, ne de kötülük hiçbir şeyle ilgili saymayan tembel insanlığın tembelliğine ve ilişiksizliği-ne karşı da bir derstir. Mutlaka şunu iyi düşünmek gerekir ki, hem "Her şey Allah'tandır." hem de "Kötülükten de başına her ne gelirse, anla ki senin nefsendendir." olması, Allah ile insan arasında önemli bir ilginin varlığına delalet eder ki, bu da, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." (Bakara' 2/30) âyetinde anlatılan vekillik;

Günah ve Musibet

Hazret-i Aişe (r.a.) annemiz buyurdıkları gibi:

"Hiçbir Müslüman yoktur ki, kendisine herhangi bir hastalık ve yorgunluk dokunur ve hatta kedisine eziyet veren bir diken ve hatta ayakkabısının kopmuş olan bağı da işlemiş olduğu bir günah sebebiyledir. Allâhü Teâlâ hazretlerinin mağfireti ve affi ise bunlardan daha çoktur."⁴⁴

Amellerin Dört Mertebesi

iyi bil ki amellerin dört mertebesi vardır.

- 1- Takdîr etmek,
- 2- Yaratmak,
- 3- Kesbetmek,
- 4- Fiil (işlemek)...

Bunlardan iki mertebe Allâhü Teâlâ hazretlerine mahsustur. Kulun bunda herhangi dahil (ve etkisi) yoktur.

Onlar:

- 1- Takdîr,
- 2- Yaratmaktır.

Bunlardan iki mertebe ise kula mahsustur. Onlar:

- 1- Kesb,
- 2- Fiil (işlemektir).

Allâhü Teâlâ hazretleri, kötülüğü kesbetmek ve işlemekten münezzehtir. Bunların ikisi kula taalluk eder. Kul ile ilgilidir. Lakin kul ve onun kesbi, Allâhü Teâlâ hazretlerinin yaratmış olduğu mahlûkattandır-lar. Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

"Halbuki sizi ve yaptıklarınızı Allah yarattı."⁴⁵

İşte bunlar, Allâhü Teâlâ hazretlerinin;

"Hepsi Allah tarafındandır...."⁴⁶ kavli-i şerifinin tahkikidir. Yani takdir etmek ve yaratmak cihetinden Allâhü Teâlâ hazretle-rindendir. Kesbetmekve işlemek yönünden değil...

{Aziz okuyucu) bunu anla! Böyle itikat et! Çünkü hak ehlinin ve hakikat erbabının {ehl-i sünnet ve'l-cemâatm) mezhebidir.

Te'vilât-i Necmiyye'de de böyledir.⁴⁷

Kur'ân-ı Kerimi unutmak

Dahhâk (r.h.) buyurdular:

"Bir adam Kur'ân-ı kerimi hıfzedip (ezberledikten) sonra onu unutmuş ise muhakkak ki bu bir günah sebebiyledir..." Sonra şu âyet-i kerimeyi okudular:

"Sana güzellikten her ne ererse, bil ki Allah'tandır. Kötülükten de başına her ne gelirse, anla ki sendendir. Biz seni insanlara bir resul olarak gönderdik; şahit ise Allah yeter."⁴⁸ Ve Dahhak (r.h.) buyurdular:

"Kur'ân-ı kerimi unutmak musibetlerin en büyüklerindedir." (2/242)⁴⁹

"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zâlim, çok cahildir." (Ahzab, 33/72) âyetinin yüce açıklamasında arz edilen emanet meseleleridir. Nefis, ne zaman kendini ileri sürer, hareketlerini ve iradelerini kendi hesabına yapmaya kalkışır, vekilliği ve emaneti kötüye kullanmış o-lur ve kötülüğün kaynağı olmuş olur. Ve her ne vakit iradesini, emanetin yerine getirilmesi ve vekillik vazifesinin yürütülmesi açısından harcar, kendini Allah'ın iradesine teslim ederse, o zaman da Allah'ın iyiliklerine mazhar olur. Ve işte insanlık mertebeleri bu iki itibarın ortaya çıkmasına bağlıdır. Ve bunun en başında peygamberlik mertebesi, onun başında da umûmî nübüvvet (Peygamberlik) mertebesi vardır. Bunun için burada Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin bütün insanlığa peygamberliği âyetle ifade edilerek, bütün iyiliklere nail olduğu işaretle buyuruluyor ki: Ve biz seni bütün insanlara elçi olarak gönderdik, sen onlara nefsini değil, Rabbinin iradelerini, besbelli gücünü göstereceksin. Bundan dolayı senin nefsin, kendi hesabına ortaya çıkmaktan berî kılınmıştır. Sen hiç bir za man kötülük kaynağı olmazsın ve buna şahit olarak Allah yeter.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/356-357.

⁴⁴ Bu manâda değişik lafızlarla "kutub-i Sitte"de bir çok hadis-i şerif vardır.

Ebü Hüreyre (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Müslümana isabet eden, hiçbir yorgunluk, hiçbir hastalık, hiçbir üzüntü (gelecek için üzülmeye) hiçbir hüznün (geçmiş için kederlenme) ve hiçbir gam ve keder ve hatta kendisine eziyet veren bir dikenin batması yoktur ki; ancak Allâh'ü Teâlâ hazretleri, onların sebebiyle o kulun hatalarına kefarete vaDar. Kulun aünahlannı hartislar " Sahih-i RihâriEfendimiz (s.a.v.) hazretlerinden rivayet olundu. Buyurdular: -"Mümine isabet eden herhangi bir şey yoktur ki, hatta ona isabet eden diken sebebiyle bile Allâh'ü Teâlâ hazretleri, o mümin kula bir sevap yazar ve onun bir günahını silip bağışlar." Müsned-i Ahmed: 15065,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/358-359.

⁴⁵ es-Sâffât: 37/96,

⁴⁶ En-Nisâ: 4/78,

⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/359-360.

⁴⁸ en-Nisâ: 4/79,

⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/360.

Efendimiz (s.a.v.) Alemlere Gönderildi

"Biz seni insanlara bir resûl olarak gönderdik;"

Yani insanların hepsine peygamber olarak gönderdik... Sadece Araplara değil. Belki sen Arap ve arabm dışındakilere gönderilmiş bir peygambersin! Şu âyet-i kerimede beyân edildiği üzere;

"Seni de başka değil, ancak bütün insanlara şâmil bir risaletle rahmetimizin müjdecisi, azabımızın habercisi gönderdik ve lâkin insanların ekserisi bilmezler.⁵⁰

"Resûl," kelimesi hâidir. Kendisiyle risâletin umumiliği kast edilmektedir. Câr (harf-i cer) kendisine taalluk etmektedir. Tahsis için üzerine takdîm olundu.

"Ve şahit ise Allah yeter."

Senin risâletine şahit olarak Allah yeter... Allah mucizeler vererek destekler.⁵¹

Te'vîlât-i Necmiyye'den

Te'vîlât-i Necmiyye'den buyuruldu.

"Biz seni insanlara bir resûl olarak gönderdik;" Kavî-i şerifinde şu işaretler vardır:

Biz seni, Allâhü Teâlâ hazretlerini unutan ve ondan (kudretinden) müşahede ettiklerini ve üzerinde oldukları AHâhü Teâlâ hazretlerinin ahdini unutan insanlara gönderdik ki;

I - Onlara kelâmımızı tebliğ edesin

2- Onlara günlerimizi hatırlatasm!

3- Ve onlara ahdimizi yeniletessin!

4- Onları müşahedemize teşvik edesin,

5- Ve onları sırât-ı müstakime hidâyet edesin,

6- Onlar için aydınlatıcı bir kandil olasın,

7- Onlar senin sebebinle hidâyet bulsunlar,

8- Senin adımlarına tabi olsunlar,

9- Senin sünnetinle amel etsinler ta ki,

10-Sen onları yüksek derecelere yükseltesin,

II -Ve onları yüce maksada çıkarasın...

"Ve şahit ise Allah yeter."

Kendisini sevenlere ve evlyasına şahit olarak Allah kâfidir ki, onlar, Allâhü Teâlâ hazretlerine mülâki olmaktan başka bir rahat ile iktifa etmesinler, yetinmesinler, diye...

Hafız (k.s.) buyurdular:

Yusuf azizim gitti onun kardeşleri o çimenlikte...

Onun üzüntüsünden Ken'ân pîrinin (Yakup Aleyhîsselâm'ın) acayip olan halini gördüm..⁵²

Edebin Talimi

Bu âyet-i kerime'de edebi Öğretmek ve her şeyin tesirinin Allâhü Teâlâ hazretleri tarafından olduğunu görmek ve inanmanın talimi vardır.⁵³

Hazret-İ Ebû Bekir (r.a.)

Rivayet olundu:

Hazret-i Ebû Bekir (r.a.) tam 7 sene diş ağrısına müptela oldu. (Kimseden şikâyetle bulunmadı.) Hazret-i Ebû Bekir (r.a.)'ın durumunu Cebraîl Aleyhîsselâm, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine bildirdi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, onun halini sordu ve ona:

-"Ey Ebu Bekirî Neden söyleyip hatırlatmadın?" buyurdular. Hazret-i Ebû Bekir (r.a.);

-"Sevgiliden geleni nasıl şikâyet edeyim?" dediler.

Elbette bu güzel ahlak ile ardaklanmak gerekir. Çünkü hepsi Allâhü Teâlâ hazretlerinin katmdadır. Muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretleri, insanları zulümâtta nura çıkartmaları için peygamberler gönderdi. İnsan nübüvvet edebiyiyle edeplendiği zaman, Muhammediyyenin hakikatına vasil olur.⁵⁴

⁵⁰ Es-Sebe1: 34/28

⁵¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhul Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/360-361.

⁵² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhul Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/361-362.

⁵³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhul Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/362.

⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhul Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/362.

Peygamberlik Mührü

Şeyh Attâr (k.s.) hazretleri buyurdular:

Onun daveti husûsî ve umûmî herkesedir. O kendi nimetini tamamladı. Onun gönderiliş sırrını onun ümmeti söylemeye kadir değildir. Onun ümmeti ümmetlerin en hayırlısı ve en iyisidir. Bu arada ancak onun iki omuzlarının arasında bulunan nübüvvet mührü onun risâletini güneş gibi aşikâr ediyordu.⁵⁵

Şeytanın Vesvesesi ve..

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin iki omuzlarının arasında peygamberlik mührü vardı. Onun şeytanın vesvesinden ismetine işaretli. Çünkü hannâs (Allâhü Teâlâ hazretleri zikredildiği zaman geri kaçan) şeytan insana iki omzunun arasından gelir. Oradan hortumunu insanın kalbinin tarafına sokar ve böylece insana vesvese vermeye başlar. Kul Allâhü Teâlâ hazretlerini zikrettiği zaman şeytan gerisin geriye kaçar.

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin peygamberlik mührünün çevresinde yeşile meyleden kıllar vardı. Üzerinde şöyle yazılıydı:

-"Muhammed (s.a.v.) Emin (çok güvenilir,) bir Peygamberdir."

Bundan başka yazılar olduğu da söylenir. Rivayetlerin arasındaki tevfiik, hatların (yazıların) çok olması ve çeşitleri, bakanların hallerinin hasebi ve tecellilerine göredir. Veya bakanların nazarlarına nisbetle farklılık olmasındandır...⁵⁶

En Faziletli Ay

Sonra ilim ehli, Ramazan-ı Şerif ayının fazileti üzerine ittifak ettiler, çünkü o mübarek ayda Kur'ân-ı kerim indi...

Sonra Rebiyül evvel ayı faziletlidir. Çünkü o mübarek ayda Rahman olan Allâhü Teâlâ hazretlerinin habibinin doğum ayıdır.⁵⁷

En Faziletli Gece

Amma gecelerin içinde en faziletli gece, kadir gecesidir. Çünkü o mübarek gecede Kur'ân-ı kerim indi...

Denildi ki, gecelerin içinde en değerli ve faziletli gece Mu-hammedî mevlidin olduğu (Efendimiz s.a.v. hazretlerinin) doğduğu gecedir. Zira eğer Efendimiz (s.a.v.) hazretleri doğmamış olsaydı, Kur'ân-ı kerim inmezdi.⁵⁸

Mevlîit Kandili

Kadir gecesi tam olarak tayin edilmiş değildir. Bundan dolayı ümmete düşen vazife, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin doğduğu aya ve doğdukları geceye hürmet ve tazım etmeleridir... Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin şefaatine nail olmak ve o yüce Resul (s.a.v.) hazretlerinin civarına vasıl olabilmek için onun doğduğu ay ve doğduğu geceye tazîm etmek lazımdır.⁵⁹...

Rasûlüllah (s.a.v.)'a İtaat Allah'a İtaattir

Yüce Meali:

Kim Resul'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yan bükerse, üzerlerine seni gözcü de göndermedik.80 "Baş üstüne!" diyorlar; sonra da, yanından çıktıklarında, içlerinden bir takımı, dediklerinin hilâfına tezvirât yapıyorlar. Allah da yaptıkları tezviratı kaydediyor. Onun için sen, yüzlerine vurmaktan vazgeç de Allah'a havale et. Allah vekîl; yeter...81

Hâlâ Kur'an'ı im'ân ile teemmül etmezler mi?! Eğer o, Allah'tan başkası tarafından olsaydı, elbette içinde birçok ahenksizlikler bulacaklardı.⁶⁰

⁵⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/362-363.

⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/363.

⁵⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/363.

⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/363.

⁵⁹ Rebiülevvel ayı çok faziletli bir aydır. Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz bu ayın 12'sinde dünyayı şereflendirmişlerdir. Bu itibarla, senenin ilk kandili olan Velâdet kandili (Mevlîit gecesi) bu ayın 12'nci gecesidir. Bu ay içinde mümkün olduğu kadar salât-ü selâmı ve hâsetsen, Şalât-ı Nâriye, Salât-ı Münciye ve Salât-ı Fethiye çok okunmalıdır.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/364.

⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/364-365.

Tefsir-i Şerifi:

"Kim Resül'e itaat ederse,
Allah'a itaat etmiş olur."

Çünkü hakikatte mübellîğ (tebliğ eden) ve emreden Allâhü Teâlâ hazretleridir.

Rivayet olundu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Beni seven hakikaten Allâhü Teâlâ hazretlerini sevmiştir. Ve bana itaat eden ise hakikatte Allâhü Teâlâ hazretlerine itaat etmiştir."⁶¹

Bunun üzerine münafıklar;

- "Muhammed (s.a.v.) hazretleri, şirke bulaştı, halbuki kendisi şirkten nehyetmektedir. O ancak bizim kendisini rab edinmemizi istemektedir; Hıristiyanların İsa Aleyhisselâmi rab edinmeleri gibi!!" şeklinde konuşmaları üzerine şu kavli-i şerif nazil oldu:

"Kim de van bükerse,"

Kim Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerine itaat etmekten yüz çevirirse;

"Üzerlerine seni gözcü de göndermedik."

Aleyhlerinde amellerini muhafaza edesin ve bu amellerinden dolayı kendilerini hesaba çekesin diye seni gözcü olarak göndermedik. Sana düşen tebliğ etmek; bize düşen ise hesaptır...

"gözcü" kelimesi, "biz seni gönderdik" kavli-i şerifinin sonunda bulunan kef harfinden hâldir. ty .fc "üzerlerine" kavli-i şerifi de, "gözcü" kelimesine tâalluk etmektedir. (Z/443)⁶²

Kayıt Ediliyor

"Ve diyorlar;"

Ey habibim sen kendilerine bir emir (ve iş) emrettiğin zaman diyorlar; (Ne diyorlar?)

"Baş üstüne!"

Sen bize emrettin; bizim işimiz de senin emrine uymaktır, diyorlar.

iki "Sonra da, yanından çıktıklarında," manasıdır. Yani çıktıkları zaman, demektir.

"içlerinden bir takımı, dediklerinin hilâfına tezvirât yapıyorlar."

Ey Habîbîmî Senin onlara söylediğinin tam tersine onlar tezvirâtta bulunup yalan söylediler.

Zamir hitap içindir. Veya sana h\l "Baş üstüne!" kelimesinin zımnında söylenenlerde bulunan zamir gaip içindir.⁶³

Gece Düşünceleri

"geceleyin kurmak, tezvirât yapmak" kelimesinin iştikakı "gecelemek" kelimesindedir. Zira çoğu kere insan geceleyin düşünür, yapacağı ve ardına düşeceği şeyleri geceleyin planlar. Çünkü geceleyin düşünceler saf (bir çok unsurlardan arınmış) ve meşguliyetler az olur. Tertiplenen (ve düşünceden) fiil haline getirilen düşünceye "mübeyyet" adı verildi.

"Ve Allah da yaptıkları tezviratı kaydediyor."

Kendilerine ceza vermek için onların tezviratlarını amel sahifelerine yazıyor.

"Onun için sen, (yüzlerine vurmaktan) vazgeç."

Onlarla ilgilenmeyi azalt...

"Allah'a havale et,"

Bütün işlerinde ve hassaten bunların işlerinde Allah'a tevekkül et.

"Ve Allah vekil; yeter..."

Onların serleri ve kötülükleri hakkında Allâhü Teâlâ hazretleri sana kâfidir ve Allâhü Teâlâ hazretleri senin için onlardan intikam alır.

İslâm kuvvetlendiği zaman ona yardım edenler izzet ve şeref bulurlar...

"Vekfl," tedbiri kendisine havale edilen şeyleri bilen, demektir.⁶⁴

"Hâlâ Kur'an'ı im'ân ile teemmül etmezler mi?!"

Kur'an-ı kerimin manâları üzerine teemmül edip düşünmezler mi? Ve Kur'an-ı kerim'de bulunanları görmezler

⁶¹ Feyz ü'l-Kadir: 8689,

⁶² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/365-366.

⁶³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/366.

⁶⁴ EI-Vekil: En büyük vekil. Güvenilip dayanılan. Yaratıkların işlerini üzerine alan ve daha iyisini yapan ve kullarına yardım etmesine yetendir.

- "İnsanlar onlara: "Düşmanlarınız size karşı ordu topladı, onlardan korkun." dediklerinde, bu, onların imanını artırdı ve şöyle dediler: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir". Âl-i İmrân: 3/173, El-Vekil. maddeten ve manen zengin olmak için, 66 kere okunur.

mi?

"Tedbîr," bir şeyin sonuna nazar edip bakmak, bir şeyin akıbeti ve sonucu hakkında düşünmek, demektir. Daha sonra bu kelime, her tülû, teemmül, düşünce ve tefekkür hakkında kullanıldı.

"Eğer o, Allah'tan başkası tarafından olsaydı,"

Kâfirlerin zannettikleri ve inandıkları gibi eğer beşer kelâmı olmuş olsaydı;

"Elbette içinde birçok ahenksizlikler bulacaklardı."

Birbirlerini nakzeden {birbirlerini bozan birlerine zıt) manâlar ve nazmda düzensizlik görürlerdi. O durumda Kur'ân-ı kerimin;

1- Bazısı fesîh ve bazısı da düzensiz ve zayıf olurdu.

2- Bazısına taarruz etmek zor olurdu ve bazısına mutabakat çok kolay olurdu.

3- Bazı haberleri istikbâlde vaki olurdu; bazıları da vaki olmazdı.

4- Kur'ân-ı kerimin bazı hükümleri akla muvafık olurdu; bazı hükümleri akla uygun düşmezdi.

5- Bunlara benzer, beşeriyetin kuvvetinin noksanlığına ve istikrarının (zayıflığına) delâlet eden bir çok eksiklikler bulunurdu⁶⁵ ...

Kur'ân-i Kerim

Suâl: Kur'ân-ı kerimin bazı âyetlerinin bazılarında daha belîğ olduğunu söylemek caiz mi?

Cevap: imam Hafız Celâleddin Abdurrahman es-Süyûtî (r.h.) hazretleri, "El-Itkân fi Ulûmi'l-Kur'ân" isimli eserinde buyurdular:

- "Bir kavim (bir kısım âlimler) görüşleri dar ve düşünme kuvvetleri çok zayıf olduğundan; Kur'ân-i kerimin bazı âyetlerinin diğerlerinden daha belîğ olmasını caiz gördüler... "Bu kelâm, şu kelâmdan daha belîğdir," diyen kişinin sözünün manâsını iyi anlamak gerekir. Bu sözün kendi yerinde güzelliği letafeti ve belagati vardır. Bu sözünde kendi yerinde güzelliği ve letafeti vardır. Bu güzellik kendi yerinde bu sözden daha mükemmel ve daha belîğdir. "Kul hüvellâhü ehad" (el-İhlâs sûresi) nin lîls "Tebbet" (el-Mesed) sûresinden daha beîğ olduğunu söylemek yakışık almaz. Belki şöyle söylemek gerekir;

"Yuh oldu iki eli Ebu Leheb'in, kendi de yuh! Ne malı fayda verdi ona, ne kazandığı 2 O bir alevli ateşe yaslanacak, 3 Karısı da odun hamalı olarak; 4 Gerdanında bir ip ki fitillisinden!5"⁶⁶ sûresinin Ebû Leheb aleyhine hüsrân bedduadır. Gerçekten beddua için bundan daha güzel ibare bulunabilir mi? (Bu kendi yerinde çok güzel ve belîğ bir ifâdedir.) Yine;

"De: 'O Allah tek bir (ehad) dir! 1 Allah o eksiksiz samed'dir! 2 Doğurmadı ve doğurulmadı! 3 O'na bir küfüv de olmadı! 4"⁶⁷ Sûresi de böyledir. Zira Allâhü Teâlâ hazretlerinin vahdaniyetine delâlet eden bundan daha belîğ bir ifâde yoktur. (Bu da kendi yerinde ve kendi konusunda çok güzel ve çok belîğdir.)

⁶⁵ Eğer bu Kur'ân, yahut senin söylediklerin Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı bunda bir çok tutarsızlık bulacaklardı. Böylece gaipten verilen haberin ve özellikle gizli gizli kalplerinde gizledikleri şeylerden haber veren bu kadar haberlerin şaşan, doğru olmayan, gerçeğe uygun olmayan yalanlarını yanlışlarını bulabilirdi. Halbuki bulamıyorlar ve bulamazlar. Kendilerinden başka kimsenin haberdar olmadığı, durumları, fikirlerini ve sırlarını Kuran'ın ve Peygamberin, olduğu gibi ve ihtilafsız haber verdiğini görüyorlar. Bunun sonunu düşünmeleri ve Allah tarafından olduğunu doğrulamaları gerekir. Kuran'ın ne verdiği haberlerinde, ne de vaad ve tehdidinde aksine gelişen hiçbir şey bulunmamıştır ve bulunamaz. Bundan başka Kur'ân bir Aühâ vergisi olmasaydı, bunu baştan başa icazkar (herkesin yapamayacağı şekilde fasih), benzeri olmayan bir belagat ve feshat içinde cereyan etmiş, gitmiş bulmazlardı. Bir kısmını fasih, bir kısmını kusurlu, bir kısmını kolay ve bir kısmını zor, karşı çıkarılabilir ve mutlaka çıkıla-bilir, değişik, çok değişik bir şekilde bulurlardı. Bu kadar beyan çeşitlerinin ve makamların farklı olması ile beraber hepsini birbirine benzeyen ve birbirine uygun bir fitrat düzeni, sağlam ve kusursuz bir metin içinde bulamazlardı. Beyan üslubunda tabiatın zorlamasından, düşünce ile ilgili zor lanmalardan, hak ve iyiliği, doğru düşünmeyi hedef edinmeyen, nefse ait maksatlar, nefis ve şehvetle ilgili meyillerden bir çok nişaneler bulurlardı. Daha sonra kıraat ve hükümlerinde, sûre ve âyetlerinde, maksat ve mânâların, hikmet ve yararların, durumların gereğinin çeşitli ve değişik olmasıyla uyumlu ve hepsinde Allah'ın hükmünün hissedilen akışını gösteren a-henkli bir çeşitlilik ve değişiklik bulmazlar. Değişik ve tahrif edilmiş (bozulmuş) Tevrat ve İncil nüshalarında açıkça görüldüğü üzere, nesih ve değiştirme konusu olmayan aynı olayda, aynı zamanda bir çok uyumsuzlukla değişik ve çelişkili nice haberler, hükümler bulurlardı. Evet Kur'ânda zamanların, yerlerin ve durumların değişmesine göre değişik hükümleri ve çeşitli mânâları ifade eden kıraat ve lafızlar vardır. Ve bu açıdan birbiriyle çelişkili olduğu görünen âyetler vardır. Fakat bunların hiçbiri Allah'ın birliğine ters düşen aynı olayda, aynı zamanda, aynı şartlar altında çelişkili ve dağınık bir gidişat üzerinde değil, yavaş yavaş birbirini iyice açıklamak, tefsir etmek ve çeşitli durumların gereğine göre hükmü değiştirmek, yerine başkasını koymak suretiyle açıklamak ve zaman zaman değiştirmek ve kaldırmakla beyan ederek giden ve sonsuz bir hayatın akışını ve hizmetini devam ettiren özel ve düzenli bir gelişme üzerinde yürür gider ve hakikat gülistanında açılan bütün yaratılış tecellileri ve güzellikleri gibi çokluk içinde birliği ve birlik içinde çeşitlenmeyi ifade eden mükemmel bir ahenk ve uyumlu bir değişiklik ve çeşitlilik arz eder. Ve Kur'ân ilminin en büyük önemi ve zevki de içinde fazla karışıklık bulunmayan bu çeşitli ahenk içinde sonunu tam düşünmekle müteşabah âyetleri muhkem âyetlere havale ederek Kur'ân âyetlerinden Allah'ın hükümlerini ve kâinatın olaylarından Allah'ın varlığını okuyup bulmaktır. Mesela "Hepsi Allah tarafından." İfadesiyle, "Sana her ne kötülük isabet ederse kendi nefsendindir." düsturları arasında açık bir çelişki ve zıtlığın bulunduğu zannedilebilir. Halbuki bunlar, birbirini tamamlayan bir açıklama olarak beraber düşünülmek ve aradaki çelişme noktaları atılıp beraberlik yönleri düşünülme üzere söylenmiş ve, "Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!" (Nisa, '78) âyefi ile de bu nokta özellikle hatırlatılmış. Burada da ifade edilen değişik hükümlerin, bu gibi çeşitli açıklamaların hükümde çelişkiden değil, hikmet ve faydalar ve durumların gereğine uygun ve ahenkli bir hikmetten ileri geldiği özel bir şekilde anlatılmak ve münafıkların yalan dolanlarına tamamen engel olmak için fazla değişiklik olmadığı ifade edilerek "Elbette içinde birçok ahenksizlikler bulacaklardı." buyurulmuş ve iyice düşünmeye sevk olunmuştur.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/366-368.

⁶⁶ Tebbet (el-Mesed): 111/1-5

⁶⁷ el-İhlâs: 112/1-4,

Âlim bir kişi, hüsrân ile beddua babında (konusunda), Yuh oldu iki eli Ebu Leheb'in," (Tebbet- el-Mesed) sûresine baktığı zaman ve tevhîh konusunda, "De: 'O Allah tek bir (ehad) dir!'" baktığı zaman; birinin diğerinden daha belîğ olduğunu söylemesi mümkün değildir...⁶⁸

Fazilet Cihetinde...

Muhakkiklerden bazıları buyurdular:

Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendi zâtı hakkında olan kelâmı başkası hakkında olan kelâmından daha faziletlidir. Buna göre, "De: 'O Allah tek bir (ehad) dir!'" (el-İhlâs sûresi); "Yuh oldu iki eli Ebu Leheb'in," (Tebbet- el-Mesed) sûresinden daha faziletlidir...

Çünkü İhlâs sûresinde, zikrin fazileti vardır. O da kelâmüllâh'tır. Birde mezkûr (zikredilmiş) fazileti vardır. O da Allâhü Teâlâ hazretlerinin zâtının ismidir.

(Allah kelimesidir.)

Tevhîddir.

Onun zatî ve sübûtî sıfatlarıdır. (Yani:)

Sıfat-i icâbiyyedir: (Üjî iLi Allah o eksiksiz samed'dir...)

Ve sıfat-i selbiyyedir.

Doğurmadı ve doğurulmadı! 3 O'na bir küfûv de olmadı!...)

Tebbet sûresinde ise sadece zikir fazileti vardır. O da Allah'ın kelâmını okumaktır...⁶⁹

Fazilet Sevap Bakımındandır

İmâm Gazâlî (k.s.) hazretleri, "Cevherü'l-Kur'ân"⁷⁰ isimli kitabında buyurdular:

- "Kur'ân-ı kerim âyetlerinin fazileti hakkında duraklayan kimsenin önce, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin,

"Sûrelerin en faziletlisi"⁷¹ ve "Sûrelerin en büyüğü"⁷² gibi

⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/369-370.

⁶⁹ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/370-371.

⁷⁰ Ruhü'l-Beyân tefsirinin ibaresinde, "Cevherü'l-Kur'ân" diye yazılan Kitap isminin doğrusu "Cevahir Ü'l-Kur'ân ve Dürerühü" dür. "Cevahir ü'l-Kur'ân" ifâdesi matbaa hatası olarak, "Cevherü'l-Kur'ân" diye yazılmıştır. Cevahir Ü'l-Kur'ân ve Dürerühü" Çok muazzam ve çok değerli bir kitaptır. İmâm Gazâlî (k.s.) hazretlerinin yazmış oldukları "Cevahir ü'l-Kur'ân ve Dürerühü" kitabı. Kur'ân-ı Kerim'in ilimleri, ameller, zahirî ve bâtinî ameller ve tezkiyeden bahseder. Bu değerli Kitap, dört kısım üzere tertip edilmiştir.

1- Maârif (bilgi, ilim ve marifetler),

2- Zahirî ameller,

3- Ahlâk-ı Mezmûme,

4- Ahlâk-ı Mahmude,

Bunların her biri on usul (ve bab) üzeredir... Gerçekten okunması gereken kitaptır. İmâm Gazâlî hazretlerinin, "Cevahir ü'l-Kur'ân ve Dürerühü" isimli mübarek kitabı Arapça olup 175 sayfadır. Hacı Halifenin Keşfü'z-Zünûn kitabında, %j* j öTj—"Cevahir ü'l-Kur'ân ve Dürerühü" kitabı, Kur'ân-ı kerimin özüne şâmilidir," diye övdükleri bu eserin dilimize hâlâ tercüme edilmemiş olması büyük bir eksiklik... "Cevahir ü'l-Kur'ân ve Dürerühü" kitabı, "Dârül-Kütü bi'l-İlmiye" (Beyrut) tarafından 1409 (1988) yılında yeni dizgi ve baskısı yapıldı. Çok güzel olan bu baskıda, hadis-i şeriflerin tahrirleri yapılmamıştır. Hadis-i şeriflerin tahrirleri yapılmış olsaydı, daha güzel olurdu.

⁷¹ Bu konuda Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Kur'ân-ı kerimin en faziletli sûresi. Bakara sûresidir. İçinde bulunan â-yetlerin en büyüğü Ayetül-Kürsî'dir. Muhakkak ki şeytan, içinde Bakara suresi okunan evden kaçır." Ed-Dürrül-Mensûr: c.1, s. 51.

⁷² Sûrelerin en büyüğü ile ilgili bir hadis-i şerif.

Ebü Saîd bin Muallâ (r.a.)'dan rivayet olundu. Buyurdular: -"Ben Mescid'te namaz kılıyordum. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri beni çağırdılar. Ben ona icabet etmedim. Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine; -"Yâ Rasûlellâh! Ben namaz kılıyordum!" dedim. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, bana: -"Allâhü Teâlâ hazretleri, "Ey o bütün imân edenler! Sizi kendinize hayat verecek şeylere davet ettiği zaman. Resûlüyle Allah'a icabet edin. Ve bilin ki Allah, hakikaten kişi ile kalbinin arasını gerer. Ve siz hakikaten hep O'na haşr olunacaksınız." (El-Enfâl: 8/24.) buyurmadı mı?" dediler. Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri; -"Mescid'ten çıkmadan önce sana Kur'ân-ı Kerimin en büyük sûresinin (hangi sûre olduğunu) elbette öğreteceğim..." buyurdular. Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri Mescid'ten çıkmak istedikleri zaman, kendisine; -"Yâ Rasûlellâh (s.a.v.)! Siz (bana) sana Kur'ân-t kerimin en büyük sûresini sana bildireceğim, demediniz mi?" dedim. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

- "Bana verilen Kur'ân-ı Kerim'in en büyük sûresi, "elhamdüllahi rabbi'l-âlemin," (Fatiha sûresidir)," buyurdular." Sahih-i Buhârî: 4114; (Bu mübarek hadis-i şerifle şöyle bir hatıram var: "Güneydoğuda Tasavvuf ve Tarikatlar" isimli çalışmam için araştırma yaparken Güneydoğuda bir müteşâyihten görüşmek üzere randevu aldım. Adamın bana verdiği saat namaz vaktiydi. Müteşâyihtin yeri de bir caminin dernek odasıydı. Camiye bitişik ve kapısı da caminin avlusundaydı. "İmam Sekkâkî Vakfı" mütevellisi Mehmet İlk ile beraber içeriye girdim, müteşâyihtin bulunduğu ilçeye göre çok şatafatlı bir yerdi. Müteşâyihtin çevresinde, sofular vardı. Müteşâyihtin ilimden yoksun bir kişiydi. Daha sohbeti yeni başladık, "Ezân-ı Muhammedi" okunmaya başladı. Şeyh, sohbeti devam etti. Benim namaza kalkmak üzere harekete geçtiğimi gördüğünde, bana, -"Namazın kazası olur mu?" diye sordu. Ben de; -"Evet! Olur," dedim. 0;

- "Ama dedi, sohbetin kazası olmaz!" Zira Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, birini çağırması o kişi de o anda camide farz namaz kılıyormuş, namazını bozup gelmediği için. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri ona çok kızmış, namazın kazası olurda sohbetin kazası olmaz, gelip sohbet dinleyeydin de sonra gidip yine namaz kılarırdın." demiş... Diyerek bu mübarek hadis-i şerifi saptırıp, kendi sapık düşüncesine deli! kılmaya çalış... Mehmet İlk sordu: -"Dediği doğru mu?"

- "Bir şeyler işitmiş, ona aktaran yanlış aktarmış, o yanlış anlamış ve şu anda yanlış yorumluyor ve yanlış anlatıyor. Yanlışlıklar üst üste gelince dalâlete düşüyor ve halkı dalâlete düşürüyor.. Kendisi sapıtığı gibi çevresindekileri de, caminin içinde sayılacak olan bir yerde oldukları halde cemaatle namaz kılmaya mani oluyor." Dedim. Halbuki bu hadis-i şerifte verilmek istenen mesaj bu değildir... Ve hem de Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin döneminde namazları Efendimiz (s.a.v.) hazretleri kıldırıyordu. Namaz vakti olsun da Efendimiz (s.a.v.)

ibarelerinde, "ecir" ve "Sevap" murad ettiğini söyler. Yoksa bazı Kur'ân-ı kerimin diğer bazısından daha faziletli değildir. Kur'ân-ı kerimin hepsi fazilet bakımından birdir. Lakin ecir ve sevap cihetinde değişirler. Yoksa kelâmullah'ın (Allah kelâmının), Allâhü Teâlâ hazretlerinin zâtı ile kâim olan Allah kelâmı olması cihetinde asla değişiklik yoktur.⁷³

Bu nefis meclisleri bir araya toplayan (bu güzel tefsiri yazan) fakir (İsmail Hakkı Bursevî) der ki:

- "Müfessirlerin, "bu âyet kerime gayet fesâhatlıdır," sözleri; Kâdî Beyzâvî (r.h.) hazretlerinin; "Bir de denildi "Ey arz yut suyunu ve ey semâ açıl." Su çekildi, iş bitirildi ve gemi Cudî üzerinde durdu. O zâlim kavme "Defolun." Denilmişti."⁷⁴ Âyet-i kerimesinin tefsirinde, "bu âyet-i kerime gayet fesâhatlıdır," buyurmaları gibi... Fesahat tabakasında söz söylemenin caiz olduğu hissini verir. Belagat âlimleri de bu görüş üzere oldukları gibi...

Burada (bu konuda) söyleyen şöyle söyledi:

Beyân ve fesahat konularında bir oldu sözler... Gerçi Hafızda söyleyiciydi; Ismu'de... Fesâhatları farklıydı... Allah'ın kelâmı ki, vahiy ve Allah tarafından indirildi.

"Yuh oldu iki eli Ebu Leheb'in," kavî-i şerifi fesahatta, "Ey arz yut suyunu ve ey semâ açıl." Âyet-f kerimesine benzer... (2/244)

Âlimler buyurdular:

- "Kur'ân-ı kerim üç yönden Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin doğruluğuna delâlet eder.

1- Fesahat,

2- Gayıb'tan haber vermesi,

3- İhtilâfın olmaması,

Birincisi, Kur'ân-ı kerim'in bütün lafızlarının fesahat sahibi olmasıdır.

İkincisi: Kur'ân-ı kerim'in gâib haberlerini şâmil olmasıdır.

Üçüncüsü: Kur'ân-ı kerim'in ihtilâftan salim olmasıdır. Kur'ân-ı kerimin âyetlerinin arasında hiçbir çelişki ve zıtlık yoktur.⁷⁵

Mütakellimlerin Görüşü

Kur'ân-ı kerim'in ihtilâftan selâmette olmasının sebebi: "Mütakellim"⁷⁶lerin çoğunun üzerinde olduğu görüşe göre, "eğer Kur'ân-ı kerim, Allâhü Teâlâ hazretlerinin gayrisinin kelâmı olmuş olsaydı, elbette o durumda birbirine zıt ve birbirinin hükmünü bozan bir çok kelimeler olurdu. Çünkü büyük ve uzun bir kitap... Bundan (birbirini nakzeden kelimelerden) hâli olmazdı. Kur'ân-ı kerimde böyle bir şeyler (zıtlık ve tenakuz) bulunmadığına göre, biz Kur'ân-ı kerimin Allâhü Teâlâ hazretlerinin kelâmı olduğuna ve Allah'tan gayrisine ait olmadığını bildik ve tam iman ettik. Kur'ân-ı kerim, muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretlerinin vahiydir. Allâhü Teâlâ hazretlerinin katında Cebrail Aleyhisselâm'ın vasıtası ile E-fendimiz (s.a.v.) hazretlerine vahiy yoluyla gönderildi....⁷⁷

Efendimiz (s.a.v.) e İtaat

Kim Kur'ân-ı kerim konusunda Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine itaat ederse, o kişi mutlaka Allâhü Teâlâ hazretlerine itaat etmiştir. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine itaat etmek dünyevî ve uhrevî talep, arzu ve isteklere nâü olmanın sebebidir.⁷⁸

Ashâb-ı Kehf' in Köpeği

Taatın şerefine, seni ashâb-ı kehf in köpeği irşat eder... Ashâb-ı kehf in köpeği (Kıtmîr) Allâhü Teâlâ hazretlerine itaat yolunda, ashâb-ı kehf e tabi olduğu için onlarla beraber cennette girdi. Sâ'dî (k.s.) buyurdıkları gibi:

- "Ashâb-ı kehf in köpeği birkaç gün adamların (Allah erlerinin) ardından yürüdü ve onların içine katıldı, adamlardan oldu..."

Allâhü Teâlâ hazretlerine itaat edenlere tabi olanların (gönül erlerine tabi olan bir hayvanın hali) böylece Allah'a

---

hazretleri namaz kılmadan oturup sohbet etmesi mümkün değildir. Caminin dernek odasında otur. ezân-i şerif okunsun, ümmet-i Muhammed senin gözünün önünde namazlarını kılınlar, sen de adamlarınla beraber o anda sohbe dal. Ve buna da yukarıda zikredilen hadis-i şerifi delil getir.)

⁷³ Cevâhirü'l-Kur'ân ve Dürerühü, s. 47, İmam Gazâlî (k.s.)... Bu konuda daha geniş bilgi için İmam Gazâlî (k.s.) hazretlerinin, "Cevahir ü'l-Kur'ân ve Dürerühü" kitabı, "Dârül-Kütü bi'l-İlmiye", 47 -75'e bakınız.

⁷⁴ Hüd: 11/44,

⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/371-375.

⁷⁶ Mütakellim, kelimesinin lügat manası konuşan, demektir. Ama istilahta ise "Kelâm ilmi"nin âlimleri demektir. Tarihte "kelâm" âlimleri, Kur'ân-ı kerim üzerine çok konuşmuşlardır. Kur'ân-ı kerimi bütün etrafıca ele almışlar. İncelemişler. Tetkik etmişler. İslâm âleminde büyük hizmetleri olduğu gibi, özellikle "Mutezile" mezhebi kelâm âlimlerinin çok menfî tesirleri de olmuştur...

⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/375.

⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/375.

itaat eden kişilerin halini var sen düşün! ⁷⁹

Efendimiz (s.a.v.)'e İtaat Etmeyen

Namaz kılıp zekât vermeyen kişinin nasıl ki, zekâtı kabul o-lunmuyorsa, Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendisine verdiği nimetlere şükrettiği halde, anne ve babasına teşekkür etmeyen kişinin şükürü nasıl ki makbul değilse; Aynen bu şekilde, kim Allâhü Teâlâ hazretlerine itaat eder de, onun yüce Resulü Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine itaat etmeyen kişinin Allâhü Teâlâ hazretlerine olan İtaati asla makbul değildir... ⁸⁰

Tasavvuf? Manâlar

Bu âyet-i kerimelerde şu işaretler vardır: "Kim Resûl'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur."

Resul (s.a.v.) hazretleri, "fânî" olan vasfından dolayı, "fânî fillâh" olup; "bakî billâh"a erdi. Allâhü Teâlâ hazretleriyle beraber kaimdir. Böylece Efendimiz (s.a.v.) hazretleri hakikat üzere, halk ile yapılan muamelelerde Allâhü Teâlâ hazretlerinin halifesi oldu. Hatta Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

"Attığın vakit de sen atmadın. Ve lâkin Allah attı...⁸¹" Onun halk ile olan muamelelerinde ise Allâhü Teâlâ hazretleri onun halifesidir. Hatta Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

"Her halde sana biat edenler, mahzâ Allah'a biat ederler."⁸²

Bundan dolayı Efendimiz (s.a.v.) hazretleri de buyurdular:

-"Allâhü Teâlâ hazretleri, ümmetimin üzerine benim hali-femdir."⁸³

"Kim de yan bükerse, üzerlerine seni gözcü de göndermedik."

Çünkü sen kendinin hafız değilsin; nasıl olanların üzerine hafız olursun. Onlar yüz çevirdiklerinde, hakikatte benden yüz çevirmiş oluyorlar, senden değil... Bundan dolayı onların hesabı benim üzerimedir, senin üzerine değil... "Baş üstüne!" diyorlar;"

KavM şerifinde bu zamanın bir çok müritlerinin hallerine i~ şâret vardır. Bu zamanın müritleri sohbetle buldukları zaman, kalblerinin aynalarında velayet nurunun şuaları çakar, ilâhî feyiz ve nur kalblerini aydınlatır. İmanlarıyla beraber imanları artar. İradeleriyle beraber irâdeleri daha ziyâde olur. Dikkat ve şuurlu bir kulakla, hikmetli sözlere ve güzel vaazlara kulak verip candan ve gönülden dinliyorlar.

"Gözlerini görürsün ki, âşinâ çıktıkları haktan yaşlar dolup boşaldığını..."⁸⁴ (Onlarında hemen ağlamaya başladıklarını görürsün...) Ve işittikleri şeyler ve kendilerine yapılan hitab hakkında;

-"İşittik, itaat ettik!" derler...

"Sonra da, yanından çıktıklarında,"

Onlara doğru hevâ-ü heves, şehvet ve hırs rüzgârı esmeye başlar. Kalbleri velayet üzere olan karar kılmak mükâfatlarından meylini bozarak; meşum (uğursuz ve kötü olan) tabiatına döner...

"Bir takımı, dediklerinin hilâfına tezvîrat yapıyorlar. Allah da yaptıkları tezvîratı kaydediyor."

Nefislerinde olan değişiklikler, onların üzerinde olan hallerini değiştirirler. Çünkü;

"Her halde Allah bir kavme verdiği -onlar nefislerindeki bozmadıkça - bozamaz."⁸⁵

"Onun için sen, yüzlerine vurmaktan vazgeç,"

Onlara hoşgörülle muamele et ve onlarla beraber sabret! "Allah'a tevekkül et (Allah'a havale et.)"

Belki Allâhü Teâlâ hazretleri, onların hallerini ıslâh eder. Onları düzeltir. Onların kalblerini değişikliğe uğratmaz. Onların akıbetlerini ve makamlarını (varacakları yerlerini) güzel yapar.

"Allah vekîl; yeter..."

Kendisine tevekkül edenlere, kendisine sığınanlara, vekil olarak Allâhü Teâlâ hazretleri kâfidir.

Sonra Allâhü Teâlâ hazretleri, hastalıktan haber verdiği gibi hastalığın dermanından (ilacından) haber verdi. Ve buyurdu:

"Hâlâ Kur'an'ı im'ân ile teemmül etmezler mi?!"

Bu kavî-i şerif şuna İşaret eder. Muhakkak ki kullar;

- 1 - Kur'ân-ı kerimi teemmül etmek,
- 2- Kur'ân-ı kerimin inceliklerini düşünmek,
- 3- Kur'ân-ı kerimin mucizelerinin üzerine düşünmek,
- 4- Kur'ân-ı kerimin hidâyetinin nurları,
- 5- Kur'ân-ı Kerimin âyetlerinin nazmını tefekkür etmek,

⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/375-376.

⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/376.

⁸¹ el-Enfâl:8/17.

⁸² el-Fetih: 48/10,

⁸³ Ed-Dürrül'l-Mensûr: c. 2, s. 736. Bağavî Tefsiri; c. 2. s. 183. İbni Kesîr Tefsiri; c. 1, s. 581, Bu hadis-i şerif değişik metinlerde de geçer;

-"Muhakkak ki Allâh'ü Teâlâ hazretleri, her Müslüman üzerine benim hali-femdir." İbni Kesîr Tefsiri: c 1, s. 581,

-"Muhakkak ki Rabbim her. mümin "üzerine" benim halifemdir." Bağavî Tefsiri, c. 4, s. 102,

⁸⁴ el-Mâide: 5/83,

⁸⁵ er-Ra'd: 13/11,

- 6- Kur'ân-ı kerimin fesahatinin kemâlini,
  - 7- Kur'ân-ı kerimin belagatının cemâlini,
  - 8- Kur'ân-ı kerimin güzellik ve inceliklerini,
  - 9- Kur'ân-ı kerimin ince işaretlerini,
  - 10-Kur'ân-ı kerimin letafetini (ince manâlarını)
  - 11-Kur'ân-ı kerimin lafızlarının cezâletini (muhkemliği)
  - 12-Kur'ân-ı kerimin manâlarının rezânetini (vakarlığı)
  - 13-Kur'ân-ı kerimin metanetini,
  - 14-Kur'ân-ı kerimin temellerinin sağlamlığını,
  - 15-Kur'ân-ı kerimin sırlarını,
  - 16-Kur'ân-ı kerimin hakikatlarını,
  - 17-Kur'ân-ı kerimin ince işaretlerini (düşünmek...) Günah zararından meydana gelip kendisine isabet eden kal-bî hastalıklara ilaç çeşitleridir.
- Eğer insanlar, Kur'ân-ı kerimi okurlarsa, Kur'ân-ı kerimden;
- 1 - Her türlü hastalıklar için bir deva elbette bulurlar.
  - 2- Her hastalığın bir şifâsı vardır.
  - 3- Her gözün bir aydınlığı vardır.
  - 4- Her yüzün parlaklığı (sevinci) vardır.
  - 5- Ve elbette insanlar, onun safâ (duruluk) ile mevsûf olan kâsenin (bilgi hazinesinin) bütün pisliklerden (ve noksanlıklardan) mahfuz olup korunduğunu görürler.
  - 6- Kur'ân-ı kerim acâibleri bitmeyen bir denizdir. 7-Kur'ân- kerim, garâibleri sona ermeyen bir kara parçasıdır.
  - 8- Kur'ân-ı kerim kendisinde asla buğuzlaşmak (zıtlaşmak) ve muhalefet bulunmayan bir ruhtur.
  - 9- Ve kendisinde tenakuz ve ihtilaf bulunmayan bir cüsse olduğunu elbette bilirlerdi. (2/245)
- Allah'tan başkası tarafından olsaydı, elbette içinde birçok ahenksizlikler bulacaklardı." Zerre kadar töhmet verici bir ihtilaf bulamazlar. Te'vilât-i Necmiyye'de de böyledir.⁸⁶

Kurân-i Kerim Okuyan

Mesnevî'de buyuruldu:

Sen Kur'ân ehli olursan peygamber (s.a.v.)'m ruhu seninle olup sana yâr ve arkadaş olur.

Kur'ân-ı kerim, Cenab-ı Kibriyânın temiz denizinin balıklan olan peygamberlerin halleri ve ahlakıdır.

Kur'ân-i kerimi okumanın sende bir tesiri olmazsa peygamberlere ve velilere bir nazar kıl! Onların hallerini gör.⁸⁷

İşleri Resul (s.a.v.) ve Ulü'l-Emre Havale

Yüce Manası:

Hem emn ü havfe dair bir haber geldiği vakit kendilerine, onu yayiveriyorlar. Halbuki, onu Peygamber'e ve içlerinden ülü'l-emr olanlara arz etseler, elbette bunların istinbâta kadir olanları, onu anlar, bilirlerdi. Eğer Allah'ın fazl u rahmeti üzerinizde olmasaydı, pek azınızdan mâadası Şeytan'a uymuş gitmişiniz.⁸³ Onun için, Allah yolunda çarpış. Ancak, nefsinden başkasıyla mükellef değilsin. Müminleri de çarpışmaya teşvik et; me'muldur (umulur) ki, Allah, o küfretmekte bulunanların tazyikini defetsin. Allah, tazyikçe de daha şiddetli, tenkilce de daha şiddetlidir.⁸⁸

Tefsir-i Şerifi:

Seriyeler

"Hem geldiği vakit kendilerine," Müslümanların zayıflığı kendilerine ulaştığı zaman,

"Emn ü havfe (emniyet ve korkuya) dair bir haber."

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin gönderdiği "seriye"⁸⁹lerin zafer ve ganîmet haberleri veya mağlûbiyet ve hezîmet

⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhul Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/376-379.

⁸⁷ Mesnevî Şerif, c. 1, s. 62, Mevlânâ hazretleri bu beyitlerini;

"-Allah'ü Teâlâ hazretleriyle beraber olmak (oturmak) isteyen kişi. tasavvuf ehliyle beraber otursun" sözünün manâsını açıklamak için buyurmuşlardır

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhul Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/379-380.

⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhul Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/380-381.

⁸⁹ Seriye, Düşman üzerine gönderilen küçük askerî birlik, demektir. Seriyeye, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin bizzat katılmayıp sancağı, ashabından birine teslim ederek onun komutası altında gönderdiği birliklerin gerçekleştirdiği siyasî ve askerî harekâtlardır. Seriyeye ye "ba's" adı da verilmiştir. Seriyeyi gazveden ayırmak gerekir. Zira gazve. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin mücahitlerle birlikte bizzat katıldığı askerî harekâtlara ve savaşlara denir. Ancak seriyelere bazen "gazve" dendiği de olmuştur. Buna örnek olarak Mute gazvesi verilebilir.

haberleri geldiği zaman, demektir.

"Onu yayıveriyorlar."

Bu haberi hemen ifşa ediyorlardı. Onu izhâr edip açıklıyorlardı, işin iç yüzünü ve halleri hakkında haberleri olmadan ve işin iç yüzünü tam istinbât edip öğrenmeden halka yayıyorlardı. Onların bu şekilde haber yaymaları ifsâd edici oluyordu. Müslümanlara zarar veriyordu.

"Sevinci yaydı ve yaydı," denilir. Burada be harf-i zaittir.⁹⁰

Ulû'l-Emre Danışma

"Halbuki, onu arz etseler,"

Bu haberin doğruluğunu öğrenmek için... (kime arz etseler;)

"Peygamber'e ve içlerinden ulû'l-emr olanlara..."

Ona taarruz etmeyi terk ederek ve onu iştimmemiş mertebesine koyarak, o işin mahiyetini ve hakikatini öğrenme işini, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine, dört büyük halife gibi, sahabelerin büyüklerine ve seriyelerin emirlerinin görüşlerine baş vursalardı... Sahabelerin büyükleri ve ulû'l-emr, işin iç yüzünü görenler yani basîret sahipleri manâsındadır. Her ne kadar kendileri insanların üzerinde âmir olmasalar bile...Âmirler ise, işlerde basîret sahibi olup insanlar üzerine tayin edilen ulû'l-emirdirler...

Silîh "Elbette onu bilirlerdi."

Haber verilen hâdisenin ve haberlerin iç yüzünün nasıl olduğunu ve onları zikrettiği şekilde tedbirler ararak bildirirlerdi.

"Onlar ki,"

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri ve ulül emir olan âmirler ki, "Onlardan istinbâta kadir olanlar."

Kendi tecrübelerine göre o işin tedbirlerini çıkarırlardı. Sahih olan görüşleri, harb işlerini ve harbin hilelerini iyi bilmelerinden dolayı o işin gerçek bir değerlendirmesini yapıp tedbirlerini alırlardı.⁹¹

İstinbât

"İstinbât," VjJi "nebf'i ortaya çıkartmak, demektir, "nebt" ise, kuyu kazıldığında kuyudan çıkarılan ilk sudur... Kuyu Kazıyan kişiler, suya ulaştıkları zaman "Kazıyanlar su çıkarttılar," denilir.

Daha sonra çorak olan iki vadinin arasına inip yerleşen ve o-rada yerden ilk olarak su çıkararak kavme isim oldu.⁹²

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin bizzat yönetmediği tek savaş sadece budur. Bundan başka bütün savaşlara katılmıştır. Bu savaşta bazı yiğit Müslümanlar, Efendimiz (s.a.v.) hazretleri tarafından komutan olarak seçilmiştir. Bu da Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin Sahabeyi, askerî komuta alanında eğitmek için benimsediği bir şekildi, islâm ordusunun Bizans süvari birlikleriyle bu ilk karşılaşmasında ordu komutanı olarak Zeyd b. Harise görevlendirilmişti. Öte yandan Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, bir seriyye gönderince, dönüşlerinde askerlere kendi durumları, komutanın kendilerine davranışı ve aralarında mevcut olan yardımlaşma hakkında soru sormakta idi. Hicretten hemen sonra peş peşe seriyyeler ve gazveler başladı ve Medine dönemi boyunca devam etti. Bu bakımdan Rasûlüllah, İslâm davetini silâh gücüyle tehdit eden bâtil güçlere karşı mücadele verebilmek için askerî kuvvetleri eğitime ihtiyacı hissediyordu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, seriyyelerin başına harp bilgisi, sabrı ve cesareti ile temayüz etmiş kahraman Müslümanlardan komutan seçiyordu. Mesela; Hz. Hamza, Ubeyde b. Haris, Sa'd b. Ebu Vakkas, Abdullah b. Revana, Zeyd b. Sabit, Ebû Ubeyde b. Cerrah (r.a.) hazerâtu bunlardandır. Daha sonra da Hâlid b. Velid ve Amr b. ef-Âs, (r.a.) hazretleri. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin en seçkin komutanlarının başında yer aldı. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, herhangi bir seriyye için sancağı Ashaptan birine vereceği zaman, onu mescidin avlusuna diker ve yiğitlerden bir seçim yapar; harekât anı gelmeden seriyye komutanına gidecekleri yeri söylemezdi. Bazen de seriyye komutanına ağzı kapalı bir mektup verir; meselâ kuzeye veya güneye gitmelerini emreder, onlara bir yer tarif edip o yere gelmeden mektubu açmamalarını tembih ederdi. Bütün bunlardan gaye, düşmana haber sızmasını önlemektir, ilk seriyyelerde gözetilen gaye; Mekke-Şam ticaret yolu gibi stratejik önem taşıyan bölgeleri kontrol altında tutmak; gerektiğinde orada sağladığı hâkimiyeti ve inisiyatifi Mekke müşrikleri susturmak amacıyla değerlendirmek, özellikle müşriklerin gözünü korkutmak, ummadıkları yerlerde karşılarına çıkabilecekleri izlenimini uyandırmak ve neler düşündükleri hakkında haber toplamaktır. Bu gaye ile hazırlanan seriyyelerden biri Hz. Hamza seriyyesi, bir diğeri de H.2/M.624 yılında Mekke ile Tâif arasındaki Batn-ı Nahle denilen yere gönderilmiş olan seriyye idi. Bu seriyyeye Abdullah b. Baş komutan tayin edilmişti. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin katıldığı gazvelerin sayısı yirmi yedi İ-ken; seriyyelerin in sayısı otuz sekize ulaşır.

⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhû'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/381-382.

⁹¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhû'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/382-383.

⁹² İSTİNBAT: Çıkarmaktır. JU,J "Nebit" de bir kuyu kazılırken ilk çıkan su demektir. İşte çözümünü istenen bir olay, bir konu karşısında elde bulunan prensipler ve bilgileri inceleme ve etraflı bilgi edinme, araştırma ve düzeltme ve karşılaştırarak yeni bir bilgi ortaya çıkarmaya da istinbât ve istihraç denilir ki, bu bir meleke ve özel bir kudrettir. Herhangi bir işte böyle bir liyakat ve yeterlik sahibi olanlar, o işin müctehidi ve gerçek sahibi ve Allah katında yetkilileridir. Bunun için yukarıda; "Ey o bütün imân edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin, sizden olan ulû'l-emre de... Sonra, bir şeyde nizâa düşünüz mü; hemen onu Allah'a ve Resulüne arz ediniz; Allah'a ve âhiret günü'ne gerçekten inanır müminlerseniz,.. 0 hem hayırlı, hem de netice itibariyle daha güzeldir." En-Nisâ: 4/59, diye Allah'a ve Peygamberine, müracaat edildiği gibi, burada da Allah'ın Peygamberine ve böyle yetkili kimselere müracaat tavsiye edilerek bunlara da itaat etmenin Peygambere itaat etmeye bağlı olduğu bir daha anlatılmıştır. Bundan dolayıdır ki icmada geçerli olan görüş bu gibi yetkili zevatın görüşüdür. Bu âyet bize özellikle şu hükümleri anlatıyor:

1- Olaylarla ilgili hükümler içinde doğrudan doğruya âyet ile bilinmeyip istinbat ile bilinecek olanlar da vardır.

2- istinbat da bir delildir.

3- istinbata ehil olmayan bilgisiz kimselerin olaylarda ve bilmedikleri konularda âlimlere başvurmaları ve onlara uymaları gerekir.

4- Hz. Peygamber bile istinbat ile mükelleftir.

Çünkü, "Halbuki, onu Peygamber'e ve içlerinden ulû'l-emr olanlara arz etseler," den sonra, "Elbette bunların istinbata kadir olanları, onu

işin Ehline Sormak

Denildi ki, (bazı zayıf Müslümanlar) Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden ve ulü'l-emr'den emniyet ve bazı düşmanlara karşı zuhur vesikalarını (güvenilir haberlerini) veya korku hakkında bazı şeylere vakıf oluyorlardı. Sonra bu duyduklarını hemen yayıyorlardı. Bu yayılan haberler hatta düşmanlarına bile ulaşıyordu. Böylece onların (savaşla ilgili bu haberleri yaymaları) onlara (Müslümanlara) bir mefsetet (ve bozgunluk) ve şer olarak geri dönüyordu. Halbuki onlar, bu işittikleri haberleri yaymadan önce, E-fendimiz (s.a.v.) hazretlerine ve onlardan ulü'l-emir olan kişilere arz etselerdi ve işi onlara havale etselerdi ve sanki o haberi hiç işitmemiş gibi olsalardı; elbette istinbat edenler (hâdiselerin iç yüzünü iyi bilenler), o işin tedbirini bilir, ona karşı tedbir alır, nasıl davranacaklarını ne diyeceklerini ve ondan nasıl sakınacaklarını bildirirlerdi.⁹³

İstinbat Ehli

"Onlardan istinbata kaadir olanlar." Kavlı-i şerifinde geçen onlardan müstenbit olanlardan (işin iç yüzünü araştırıp çıkararlardan) yani istinbat ehlinde murad, iki vecih de anlaşılır:

- 1- Efendimiz (s.a.v.) hazretleri,
- 2- Ulü'l-emrlerdir.

"Onlardan istinbata kaadir olanlar." Kavlı-i şerifinde geçen, kelimesi, ya tebgîz içindir; veya beyâniyye-i tecridiyedir.⁹⁴

Sırlan İfşâ

Bu âyet-i kerime, sırlan (ve şifreleri) ifşa etmeyi yasaklamaktadır.

Bazı ediplere soruldu:

"Sırlan nasıl muhafaza ediyorsun?" Buyurdular: -"Ben sırların kabriyim!" Bundan dolayı şöyle söylenildi:

"Ebrârin (iyi kişilerin) sadırları (göñülleri ve kalpleri) sırların kabirleridir."

Yan Arabîyanı Fârisî olarak MesnevTde buyuruldu:

"Eğer sırrımı birkaç kişiye söylersen, artık ona veda et! Çünkü iki dudağı aşan sır yayılır..."⁹⁵

Söylenen Söz Bir Oktur

Yine MesnevTde buyuruldu: Dilin söylediği söz, yaydan fırlayan bir ok gibidir... Atılan ok geri dönmez! ileriye gören kişi seli başından bağlar. O coşkun sel, eğer baştan bağlanmamış ise hiç şüphesiz geçtiği yerleri harap eder bırakır.⁹⁶

Tasavvuf! Manalar

Âyet-i kerime'de şu işaretler vardır:

Erbâb-i sülûk'a, kendilerine üns, heybet, huzur ve gaybetten bir kapı açıldığı zaman, Cemâl ve Celâl sıfatlarının eserlerinden (kendilerine manevî futûhât olduğunda), onu ağyara (o işin ehli olmayan ve o makamlara yabancı olan kişilere) duyurup ilân etmeden (önce) keşke onların dönüşleri, bu müşkülâtlarını Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin sünnet-i seniyyeleri üzerine ve kendilerinden olan ulü'l-emirlerinin siyret, ahlak ve meşrebi üzerine

---

anlar, bilirlerdi." Kavlı-i şerifi. Resule de şamil olduğundan şüphe yoktur.

Nüzul sebebine gelelim: Münafıklar fırsat buldukça düzmece şeyleri ve uydurdıkları kötü yalanları yayarlar. Müslümanların zayıflarından bir takım halk da müfrezelerin durumlarıyla ilgili tatlı veya acı herhangi bir haber işittikleri zaman doğruluğunu, yanlışlığını araştırmadan, ne öncesini, ne de neticesini hesaba katmadan doğrudan doğruya yaymaya kalkışırlandı. Ve bu gibi saygısızlıklardan bazı fitneler meydana gelirdi. Tefsircilerin çoğu, bu â-yetin bundan dolayı indiğini açıklamışlardır ki, bu şekilde âyetin iniş sebebi, savaş ve askerî durumlarla ilgili olmuş oluyor. Diğer taraftan Sahih-i Müslim'de Hz. Ömer'den, İbni Abbas kanalıyla rivayet edildiğine göre, Resûlullah'in, kadınlarından bir süre için uzak durduğu esnada, bir gün Hz. Ömer camide insanların, Resûlullah bütün hanımlarını boşamış diye üzüldüklerini görmüş ve bu haberi aklı almadığından derhal koşup izin isteyerek peygamberin huzuruna girmiş, biraz derdini anlattıktan sonra bir fırsat bulup "kadınlarını boşadın mı?" diye sormuş, "hayır (boşamadım)" cevabını alınca çıkıp "bilesiniz ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınlarını boşamadı" diye bir tellal gibi seslenmiştir. Bu âyet de bunun üzerine inmiştir ki, Hz. Ömer'in gerçeği istinbatma (ortaya çıkarmasına) işaret etmekle, onu övmeyi de içine almaktadır. Bu rivayete göre âyetin iniş sebebi, Nisa sûresinin esas itibarıyla içine aldığı aile hükümleri ile bir ilgisi de vardır. Fakat terbiye ile ilgili hükmü genel olduğundan âyet daha fazla savaşla ilgili durumları ve siyasi eğitimi hedef alan bir nazım üslubuyla ifade buyurulmuştur. Çünkü bunlarda boş boğazlık daha çok yapılır ve daha fazla zararlıdır.(Elmalı Tefsiri, c. 2, s. i 403-1404,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/383-384.

⁹³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/385.

⁹⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/385.

⁹⁵ Mesnevî-yi şerif, defter: 1, s. 43

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/385-386.

⁹⁶ MesneVî-yi şerif, defter: 1, s. 67,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/386.

hal-letselerdi... Seyr-ü suluk ehlinin ulû'l-emirieri, onların (irşad makamına) balığ ve (hakka) vâsıl olan şeyhleridir.

Kimin kâmil bir şeyhi (mürşid-i kâmil) varsa, o mürşidi kâmil, kendisinin (o kişinin), "L î>JfJ ^Jüi i_Uij "Elbette bunların istinbâta kaadir olanları, onu anlar ve bilirlerdi!" diye beyân edilen ulû'l-emridir.

Onlar (mürşid-i kâmiller) keşif ehlidirler.

Eşyanın hakikatini keşfetmiş ve mahiyetini kavramış kişilerdir.

Mürşid-i kâmiller, denizlere dalan dalgıçlardır.

Mürşid-i kâmiller, beşeriyet vasıfları denizlerine dalan ve o-radan ilimlerin sedeflerinden, marifetin hakikatlarının incisini çıkaran dalgıçlardır... (2/246)⁹⁷

Allah'ın Fazlı ve Rahmeti

"Eğer Allah'ın fazl u rahmeti üzerinizde olmasaydı!"

Peygamberleri göndermesi ve kitapları indirmesiyle size olan fazlı ve rahmeti olmasaydı;

5UalJü1 *jüüfU "Elbette Şeytan'a uymuş gitmiştiniz,"

Küfür ve dalâletle...

Tek azınız hariç..."⁹⁸

Üstün Akıl ve Saf Kalb

Ancak kim ki, Allâhü Teâlâ hazretleri onu, tercih sahibi olan bir akıl, şehvetlere tabi olmaktan düşkünlük bulanığı olmayan bir kalbi tahsis ettiği kişiler, hakka ve doğruya hidâyet bulur. Şeytana tabi olmaz. Allâhü Teâlâ hazretlerini inkâr etmez. Her ne kadar Kur'ân-ı kerimin inzal olmadığı ve Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin gönderilmediği farz edilse bile üstün akıl ve saf Kalb sahipleri yine şeytana tabi olmaz ve Allâhü Teâlâ hazretlerini inkâr etmezler... Zeyd bin Amr bin Nefil. Varaka bin Nevfel ve diğer tevhit ehli gibi... Bunlar Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin peygamber olarak gönderilmesinden önce Mesih (İsa) Aleyhisselâm'ın dini üzereydiler..."⁹⁹

Tevilât-i Necmiyye'den

Şeyh Necmüddin (k.s.) hazretleri, "Te'vilât'ında buyurdular: Buradaki istisna (yani %^ VI "Pek azınız hariç..." kavlı-şerifi) belki (Hazret-i Ebû Bekir-i) Sıddik (r.a.)'a râcidir. Çünkü Hazret-i Ebû Bekir (r.a.), Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, peygamber olarak gönderilmeden önce hakkı arıyordu ve hakka muvafık bir hayat vasıvordu.

Hazret-i Aişe (r.a.) annemiz buyurdular:

-"Ben bildim bileli anne ve babam, ancak ikisi de hak dini tatbik ediyorlardı. Bizim üzerimize hiçbir gün geçmezdi ki, muhakkak o gün Rasûlüllah (s.a.v.) hazretleri sabah ve akşam bize gelirdi."¹⁰⁰

Efendimiz (s.a.v.)

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, hakikatte, Allâhü Teâlâ hazretlerinin fazlı ve rahmetiydi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin Allah'ın fazlı ve rahmeti olduğuna şu âyet-i kerime delildir:

"O'dur ki ümmîler içinde kendilerinden bir resul gönderdi; üzerlerine O'nun ayetlerini okuyor ve onları temize çıkarıp parlatıyor, kendilerine kitap ve hikmet öğretiyor -halbuki bundan evvel açık bir dalâl içinde idiler- 2 Ve daha onlardan başkalarına ki henüz onlara layık olmadılar ! O öyle azîz, öyle hakim! İşte o Allah'ın fazlıdır, onu dilediğine verir ve Allah çok büyük fazl sahibidir!"¹⁰¹

Ve Allâhü Teâlâ'nın şu kavlı-şerifi de buna deldir

"Ve seni sade âlemlere rahmet olarak göndermişiz- diri"¹⁰² Eğer Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin vücûdu ve onun peygamber olarak gönderilmesi olmasaydı, elbette insanlık dalâlet karanlığında kaybolup gidecekler ve sapıtacaklardı.

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden rivayet olundu, buyurdu-

-"Ben ve Ebû Bekir (r.a.) iki yarış atı gibiydik. Ben onu geçtim ve o da hemen bana tabi oldu. Eğer o beni geçseydi; elbette ben ona tabi olurum."¹⁰³

⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/386-387.

⁹⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/387.

⁹⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/387.

¹⁰⁰ Sahih-i Buhârî: 456,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/388.

¹⁰¹ el-Cuma: 62/2,3,4,

¹⁰² El-Enbiyâ: 21/107,

¹⁰³ Menârü'l-Münîf: 242, Muhammed bin Ebû Bekir el-Hambeli Dımışkî, Mektebü'l-Matbuât ü'l-İslâmiyye, Halep-1403, Keşfü'l-Hafa: c.2, s. 565, Nakdu'l-Menkûl: 147. Muhammed bin Ebû Bekir ez-Zer'î, Darül-Kâdirî, 1411-Beyrut,

Hakikaten Allah, müminleri minnettar kıldı. Zîrâ içlerinde kendilerinden bir resul ba's buyurdu. Onlara Allah'ın âyâtini okuyor, onları tezkiye ediyor, onlara kitap ve Hikmet öğretiyor. Halbuki bundan evvel açık bir dalâl içinde idiler."¹⁰⁴

"O'dur ki ümmîler içinde kendilerinden bir resul gönderdi: üzerlerine O'nun ayetlerini okuyor ve onları temize çıkarıp parlatıyor, kendilerine kitap ve hikmet öğretiyor -halbuki bundan evvel açık bir dalâl içinde idiler."¹⁰⁵

Yani Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin peygamber olarak gönderilmesinden önce insanlar, şeytana tabi olmuşlardı, cehennem ateşinin kenanındaydılar. İnsanlar, ateşe düşmek üzereydiler. E-fendimiz (s.a.v.) hazretleri, insanlara bir fazl ve rahmet olarak gelip onları cehennem ateşine düşmekten korudu. Allâhü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi:

"Topunuz bir Allah ipine sımsıkı tutunun, birbirinizden ayrılmayın ve Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Sizler birbirinize düşmanlar iken, o sizin kalblerinizin arasında ülfet husule getirip yanıştırdı da, nimeti sayesinde uyanıp kardeş oldunuz; hem sizler ateşten bir çukurun tam kenarında bulunuyordunuz da, O tuttu sizi ondan kurtardı. Şimdi böyle size âyetlerini beyan ediyor ki, Allah'a doğru gidebilirsiniz."¹⁰⁶

Efendimiz (s.a.v.) Rahmettir

Şeyh Atar (k.s.) hazretleri buyurdular:

Hace-i Arasat'ın kendisi konuştu ve: "Ben (sizlere) hediye olunmuş bir rahmetim!"¹⁰⁷ dediler.¹⁰⁸

Aziz Mahmûd Hüdâiden:

Âlemin saadet sermayesi; Muhammed Mustafa (s.a.v.)dir.

Âdem Aleyhisselâm'ın o tıynetinden maksat; Muhammed Mustafa (s.a.v.)dir.

Gerçi suret bakımından Âdem Aleyhisselâm daha önce dünyaya geldiyse de; manâ bakımından öncü olan ve daha önce yaratılan Muhammed Mustafa (s.a.v.)dir.

Allâhü Teâlâ hazretleri ona risâletle ikramda bulundu. O Hakkın mahbûbu, Muhammed Mustafa (s.a.v.)dir.

Peygamberlerin sonuncusu, Muhammed Mustafa (s.a.v.)dir.¹⁰⁹

Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin Azalarının Yaratıldığı Şeyler

Bazı hikmet ehli buyurdular:

Allâhü Teâlâ hazretleri, Muhammed Mustafa (s.a.v.) hazretlerini yarattı..

Onun başını bereketten,

Gözlerini hayadan,

Kulaklarını ibretten,

Dilini zikirten,

Dudaklarını teşbihten.

Yüzünü rızâ'dan,

Sadrını (göğsünü) ihlastan,

Kalbini rahmetten,

Gönlünü şefkatten,

Ellerinin ayasını (iki elinin içini) cömertlikten,

Saçlarını cennet bitkilerinden,

Tükürüğünü cennetin balından yarattı...

Allâhü Teâlâ, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini bu sıfatlarla mükemmel kıldıktan sonra, onu peygamber olarak bu ümmete gönderdi. Ve Allâhü Teâlâ buyurdu:

-"Bu benim size hediyemdir. Hediyemin kadr-ü kıymetini bilin ve ona ta'zîm edin (ona saygı gösterin)."

Zühretü'r-Riyâd'da böyledir.¹¹⁰

Efendimiz (s.a.v.)'in Ölümü de Rahmettir

Denildi:

İsa Aleyhisselâm cesediyle göğe kaldırıldığı halde, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin temiz pak ve şerif cesetleri

¹⁰⁴ Al-ilmrân: 3/164,

¹⁰⁵ el-Cuma: 62/2,3,4

¹⁰⁶ Al-ilmrân: 3/103,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/388-390.

¹⁰⁷ Kenz ü'l-Ummâl: 31995,

¹⁰⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/390.

¹⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/390-391.

¹¹⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/391.

göğe kaldırılma-yıp (Medine-i Münevvere'de defnedilmesi) hakkında şöyle buyuruldu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin mübarek ve temiz cesetleri, cesetler âleminin islâhı, faydası ve intizâmı için burada (dünyada) kaldı. Zira Efendimiz (s.a.v.) hazretleri zâtı (ilâhiyenin nurunun) mazhan ve kâinatın tilsimidir. Bütün intizâmlar. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin şerif vücûdlan sebebiyledir.... Yine, "Vakiât-i Mahmûdiyye"de meşhur Şeyh Üftâde (k.s.) hazretlerinden nak-lendir. Allâhü Teâlâ hazretleri, onun sırlarını takdis etsin! Amin Amin Ya Rabbel'âlemin.¹¹¹

Allah Yolunda Savaş

"Onun için, Allah yolunda çarpış."

Kav şerifin başındaki fe (ti) harfi, fâ-i cezaiyedir. Cümie, mukadder bir şartın cevâbıdır.

Yani, eğer münafıklar, yerlerinde sabit olup, savaştan geri durur ve diğerleri de taksîr edip tembellik yapıp; seni tek başına terk ederlerse; o takdirde, seni Allâhü Teâlâ hazretlerinin rızâsına ulaştıracak yolda; ey habibim sen tek başına savaş!

Seni Allâhü Teâlâ'nın rızâsına ulaştıracak olan cihattır. Sen tek başına savaş! Onların işlerine aldırış etme!¹¹²

Nefsinden Mükellefsin

Ondan (tekellüften) övülen ise, meşakkatle ve zorlukla yapılan iştir; hatta bin meşakkat ve muhabbetle yapılan işlerdir. İbâdetler gibi...

Mezmûm (kötülenmiş) olan ise, kişinin yapmacık veya riya olarak yaptığı iştir.

"müminleri de çarpışmaya teşvik et;11

Savaşmaya teşvik et. Müminlere savaşmanın sevabı, savaştan kaçmanın azabını zikrederek; veya onlara nusret (ilâhî yardım) ve ganimet vaadini anlatarak onları savaşa teşvik et...

Müminler hakkında sana düşen vazife onları teşvik etmektir. Onları savaşmaya zorlamak değildir.¹¹³

Sebeb-i Nüzul

Rivayet olundu:

Uhud Harbinden sonra Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri ve Ebû Süfyân Zilkade ayında "Küçük Bedir"de buluşmak üzere vaatleşmişlerdi.

Küçük Bedir, bir çarşı ve panayır yeri idi. Medine-i Münevve-re'den sekiz mil uzaktı. Küçük Bedir'e "Hamrâ-ü'l-Esed" de denilirdi.

Vaad edilen zaman geldiğinde Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, insanları savaşa çıkmaya davet etti. Bazıları ikrah edip savaşa çıkmak istemediler. Bunun üzerine Allâhü Teâlâ hazretleri bu âyet-i kerimeyi inzal buyurdu:

"Ancak, nefsinden başkasıyla mükellef değilsin." (2/247)

Meçhû/muhatap fii için ikinci mefûdür.

Sana nefsinin fiilleri vardır. Onların sana muhalefet etmeleri ve oturmaları sana zarar vermez. Hiçbir kimse sana yardım etmez ve seninle savaşa katılmazsa bile sen tek başına git savaş! Zira muhakkak ki senin yardımcın Allâhü Teâlâ hazretleridir; ordular değil...

"Tekellüf," maşakkat yapılan veya zoraki (ve yapmacık) olarak yapılan işin ismidir.

"Onun için, Allah yolunda çarpış. Ancak, nefsinden başkasıyla mükellef değilsin. Müminleri de çarpışmaya teşvik et; me'muldur ki, Allah, o küfretmekte bulunanların tazyikini defetsin. Allah, tazyikçe de daha şiddetli, tenkilce de daha şiddetlidir." Bu âyet-i kerime üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, yetmiş binekli ile beraber savaşa çıktı. Savaş konusunda Allâhü Teâlâ hazretleri onlara kâfi ve yeterli geldi. .->

Buyurulduğu gibi:

"Umulur ki, Allah. Defetsin,"

Allah mâni olur. (Neye?)

"O küfretmekte bulunanların tazyikini..."

"Be's" aslında ikrah edilen ve istenmeyen şey, demektir. Sonra bu kelime, harb ve kitâl (öldürüşmek) kelimesinin yerine konuldu. Allâhü Teâlâ buyurdu: "Harbe ancak pek az geliyorlardı."¹¹⁴

Asâ Fiili

"Umulur" fiili Allâhü Teâlâ hazretlerine isnâd edildiği zaman vücup ifâde eder. Çünkü lügatte Umulur" fiili,

¹¹¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/391-392.

¹¹² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/392.

¹¹³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/392-393.

¹¹⁴ el-Ahzâb: 33/18,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/393-394.

ümit vermek manasınadır. Kerim olan ümit verdiği zaman, sonunu getirip bitirir. ¹¹⁵

Küçük Bedir

Allâhü Teâlâ hazretleri öyle etti. Kâfirlerin içine korku saldı. Kâfiler "Merri Zahrân" denilen yerden geri döndüler. (Bedre gidip orada Müslümanlarla karşılaşmaktan çekindiler, içlerine Efendimiz s.a.v. hazretlerinin ve Müslümanların korkusu girdi...)

Rivayet olundu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, ordusu ile beraber Bedire vardı. Bedir'de sekiz gün ve sekiz gece kaldılar. Beraberlerinde ticâret malı vardı. O mallarını orada sattılar. İsalet ettiler. Çok büyük bir hayır ve kâr ettiler. Bu konuda geniş açıklama Al-i İmrân sûresinde geçmiştir... ¹¹⁶

Allâhü Teâlâ Daha Kuvvetlidir

"Allah, tazyikçe de daha şiddetli, Kureyşlilerden...

"Azabca da daha şiddetlidir."

"tenkilce" L-eJoö azabca ve cezalandırma yönünden, demektir. Allâhü Teâlâ hazretleri, onu edâ etmekten kaçınıp müşahede edenleri cezalandırır.

İkisinin {ilk be's'in ve "tenkiTin) beraberce, dünyada tahakkuk etmeleri caizdir. Veya birinin dünyada diğerinin de âhirette olması da caizdir. ¹¹⁷

Allah'ın Azabı

Sonra bunun yanı "Allah, tazyikçe de daha şiddetli, tenkilce de daha şiddetlidir." üç yönü vardır:

Birincisi: Allâhü Teâlâ hazretlerinin azabı, kâfirlerle yapılan savaşta ve onların sizi öldürmelerinden size dokunan bütün acılardan daha şiddetlidir. Çünkü kâfirlerden ve kılıçlardan gelen kötü şeyler, acılar ve sızılar elbette kesilip sona erecektir. Sonra siz cennete gireceksiniz. Kâfirlerin ve münafıkların düştükleri ilâhî azap ise daimî olup asla kesintiye uğramaz.

İkincisi: Allâhü Teâlâ hazretlerinin azabı en şiddetli olduğuna göre; en çok Allah'ın azabından korkmak daha evlâdır. Allâhü Teâlâ hazretlerinin savaş emrinden kaçınılmamalı ve cihat emrine muhalefet edilmemelidir. Bu kavli-i şerif aynı zamanda, bir vâid (ve tehdittir.)

Üçüncüsü: Allâhü Teâlâ hazretlerinin azabı en şiddetli olduğundan dolayı, Allâhü Teâlâ hazretleri, kâfirleri sizden defeder. Onların azap ve zulmünü sizin başınızdan savar. Kâfirlerin işlerinde Allâhü Teâlâ hazretleri size kafidir. Bu kavli-i şerif, bu cihetten (Müminlere) bir müjdedir.

Savaştan geri kalıp oturanların savaşa çıkmamaları, kâfirlerin şiddet ve kuvvetlerinden korkmalarındandır. Lakin Allâhü Teâlâ hazretleri, kullarının üzerinde kahir ve her türlü tasarrufa sahiptir. ¹¹⁸

Allah Yolunda Ölüm

Yakînî kuvvet din malının sermayesidir. Ölüm kâmil müminin hediyesidir. ¹¹⁹ Hususiyetle cihat yolunda olduğu zaman...

Dünya süratle yok olup zeval bulmaktadır. Dünya hiçbir halde bakî değildir. ¹²⁰ ...

¹¹⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/394.

¹¹⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/394.

¹¹⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/394-395.

¹¹⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/395.

¹¹⁹ Bu hikmetli söz hadis-i şerifin mealidir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle buyurdular:

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/395-396.

"ölüm MÜ'minin hediyesidir. Dirhem ve Dinar ise münafıkların bahandır. Bu ikisi (Para münafıkların) azabını daha ziyâde kılar." Kenzu'l-Ümmâl: 42138.

¹²⁰ Çünkü cihâd yolunda ölen Müslüman şehittir. Şehitlerin fazileti sonsuzdur. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Şehid, Öldürülmenin acısını duymaz; ancak birinizin çimdikten duyduğu acı kadar acı duyar." Şehitler için yedi haslet vardır.

1. Kanından ilk damlanın yere akmasıyla, onun bütün günahları mağfret kılınır.

2. Cennette yerini görür.

3. Kabir azabından kurtulur.

4. Büyük korkudan emin olur.

5. Başına vakar tacı konulur ki, bu tacın yakutlarından biri dünya ve dünyanın içinde bulunanlardan daha hayırlıdır.

6. Yetmiş üç hurî ile evlenir.

7. Akrabalarından yetmiş kişiye şefaet eder.

"Kıyamet günü olduğu zaman, Allâh'ü Teâlâ buyurur:

"Bana, mahlukatımın içinde hayırlı kıldıklarımı çağırın!". Derler ki:

"Ya Rabbi! Onlar kimlerdir?" Allah, buyurur:

"Kanlarını, mallarını ve nefislerini yolunda saçıp veren şehitlerdir!" şehitler, Rabbü'zzef in huzuruna çıkarılır, kılıçları boyunlarında oldukları halde; cennetteki meskenlerine girerler...

Ömer bin Hattab (r.h.)'ın Beyitleri

Hazret-i Ömer bin Hattab (r.a.) hazretleri çoğu kere şu beyitleri okurdu:
Gördüklerimizden hiçbir şeyin güzelliği bakî değildir.
Bakî olan sadece ve sadece Allâhü Teâlâ hazretleridir.
Mal ve evlat helak olup gidecektir.
Hürmüzün (İran Şahının) hazineleri bir gün bile onu kurtaramadı... Ona hiçbir fayda vermedi.
Âd dünyada ebedî kalmanın yolunu aradı.
Bulamadı. Dünyada ebedî kalamadı.
Süleyman Aleyhisselâm'ın hani emrindeydi rüzgar...
İnsanlar ve cinler... Bu nimetler içinde o da ebedî kalmadı.
Hani nerede? O melikler ki, izzet ve şereflerinden...
Her cihetten ve memleketten onlara elçiler gelmekteydi.
Burada ölüm havuzu var. Hiç yalan yok herkes ona uğrayacaktır.
Ölüm onlara (öncekilere) uğradığı gibi elbette bize de uğrayacaktır...¹²¹

Te'vilât-ı Necmiyye'den

Te'vilât-ı Necmiyye'de buyuruldu:

"Onun için, Allah yolunda çarpış. Ancak, nefsinden başkasıyla mükellef değilsin."

Kavl-i şerifinin şöyle bir manâsı var: Hakkı taiep etme yolunda nefsinle mücâhede et. Çünkü hakkı talep etmek konusunda başkasının nefsinden mükellef değilsin.

Aynı zamanda burada başka bir manâ daha var: Kendi nefsin için başkasının nefsinin cihatla mükellef tutma. Çünkü senin hicabın (seninle hakkın arasında bulunan perde) senin nefsinden kaynaklanmaktadır; başkasının nefsinden değil... Nefsinin bırak da öyle gel. Çünkü sen;

"O gün ki, kimse kimse için bir şeye mâlik olmaz..."¹²² Hitabının gerçekleştiği ve kimsenin kimseye mâlik olmadığı bir günün sahibisin! (2/248)

Bu şundandır, çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, bütün nebî ve resullerin arasında bu makama tahsis edildi. Bu Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin nefsinin fâni olmasındandır. (Yani "Faniyyü'n-Nefs" makamına erişmesindedir...)

Şu gerçek bunun delilidir. Peygamberlerin hepsi kıyamet gününde, kendi nefislerinin bekası için dua ederek;

-"Nefisi! Nefisi! (Ya Rabbi nefsimi Ya Rabbi nefsimi)" derler. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin nefsi fena mertebesinde olduğu için;

-"Ümmeti! Ümmeti! (Ya Rabbi ümmetimi Ya Rabbi ümme-tim!)" diyecektir.

Gerçekten bu inceliği anla! Sonra Allâhü Teâlâ buyurdu: "Müminleri de çarpışmaya teşvik et;"

Müminleri cihâd-ı aşğar ve cihâd-ı ekber üzerine teşvik et. "Umulur ki, Allah, küfretmekte bulunanların tazyikini defetsin."

Zahirî ve bâtnî olarak... Zahirîler kâfirlerdir. Bâtnî ise nefstir.

"Allah, tazyikçe de daha şiddetli, tenkilce de daha şiddetlidir."

Kâfirlerin nefs üzerinde olan tazyiklerinden dolayı Celâl sıfatının tecelli etmesi anında kahr sıfatlarının satvetlerinin istilâsında Allâhü Teâlâ hazretleri tazyikçe kâfirlerden daha şiddetli ve azabca da onlardan daha şiddetlidir.¹²³

Son Nefeste İman

Mesnevîde buyuruldu.

Taat ve ibâdetle meşgul ol! Ta son nefesin gelinceye kadar bu yoldan ayrılma! İbâdetten boş kalma. Zira sana Hakkın ihsanı ve keremi erişirse son nefesin de başka bir nefes olur...İman ile vefat edersin.¹²⁴

Küçük Cihat, Büyük Cihat

Yine mesnevîde buyuruldu:

Gerçi dışarıda hasmı mağlup ettik; ama içimizdeki düşman (nefs-i emmâre) ondan daha fena ve daha kötüdür...

Onun öldürülmesi aklın ve idrakin yapabileceği bir iş sanma! Nefs arslanı, tavşanın maskarası olmaz.

¹²¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/397.

¹²² El-İnfıtâr: 82/19

¹²³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/397-399.

¹²⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/399.

Nefs cehennemdir. Cehennem ise bir ejderhadır. Ona deryalar ve denizler dökülse bile yine sönmez.¹²⁵

Şefaât

Yüce Meali:

Her kim güzel bir şefaatte bulunursa, ona, ondan bir nasip olur. Her kim de, kötü bir şefaatte bulunursa, ona da ondan bir nazır olur. Allah, her şeye nazır bulunuyor.⁸⁵

Allah... Başka tapılacak yok... ancak O... Celâli hakkı için O, sizi muhakkak kıyamet gününe toplayacak; onda şüphe yok... Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?¹²⁶

Tefsîr-i Şerifi:

"Her kim güzel bir

şefaatte bulunursa, ona, ondan bir nasip olur."

Bu nasîp, şefaât (aracı olmak), kendisi sebebiyle olacak olan hayra sebep olmanın sevabıdır.¹²⁷

Güzel işlerde Aracılık

"Güzel işlere aracılık," kendisi sebebiyle Müslümanların haklarının korunması, Müslümanların haklarına riâyet edilmesi ve Allâhü Teâlâ hazretlerinin rızâsını gözeterek; Müslümanlardan bir şerri defetmek veya Müslümanlara hayrı celb etmek (Müslümanlara bir faydanın dokunmasına vesile olmak), demektir.¹²⁸

Şefaatin Şartları

Güzel şefaatin olması için şu şartlar aranır:

- 1- Aracılık hizmetinden dolayı bir rüşvet almamalı;
- 2- Maddî ve manevî bir faydalanma olmamalıdır.
- 3- Aracılık yapılan iş fıkıh bakımından caiz olan işlerden olmalı,
- 4- Allah'ın hadlarından bir had konusunda olmamalı,
- 5- Fıkhen ceza verilen Konularda olmamalı,
- 6- Haklardan bir hak ile ilgili olmamalı,
- 7- Aracılığın yapılmasıyla başka bir Müslümanın hakkı çiğnenmemeli
- 8- Güzel aracılığın olması için yukarıda zikredilenler gibi, Allah'ın ve kullarının haklarına tecâvüz edilmemelidir. Yoksa kötü bir aracılık. O da haramdır.¹²⁹

Kötü şefaât (Torpil)

"Her kim de, kötü bir şefaatte

bulunursa," Kötü şefaât {ve aracılık} iyi aracılığın tersi olan şeyler-dir Ona da ondan (° gûnahtan) bir pay olur."

Gûnahtan bir nasîbi olur. O işi işleyen kişinin günahından hiçbir şey eksümezsizin kendisi de o kadar o gûnahtan hissedar olur.¹³⁰

¹²⁵ Mesnevî-i şerif: Defter, 1, s. 56. Mevlânâ (k.s.) bu hikmetli mesneviyi,

"Biz büyük savaştan, küçük savaşa döndük!" hadisi şerifinin tefsir ve şerhinde buyurdular. Devamı şöyledir:

Cehennem yedi okyanusu içse bile bu yine onun sıcaklığım etkilemez. Taşlar ve taş kalpli kâfirler ağlayarak, Mahcup bir halde cehenneme girerler. (Çünkü cehennemın yakıtı taş ve insandır.)

Taşlar ve insanlardan meydana gelen bu kadar malzeme ve gıda cehennemi doyurup sakinleştirmez. Allâh'tü Teâlâ seslenir: -"Doldun mu?" Cehennem; -"Daha var mı?" diyecek. Doymak yok iştah bakidir... Cehennem bu kadar insan, cin ve taşları lokma gibi yutmuş iken midesi; -"Daha var mı?" diye coşar...

(Mevlânâ'nın bu açıklamaları; gün ki cehenneme 'Doldun mu?' diyeceğiz, o 'Daha ziyade var mı?' diyecek!" Kaf: 50/30, âyet-i kerimesinin tefsiridir.)

Mekândan ve noksan sıfatlardan münezze olan AHâh'ü Teâlâ hazretleri, cehennemın üzerine kudret ayağını koyunca o ateş dolu cehennem sakinleşir.

Ancak hakkın kudret ayağı onu teskin eder. Ondan başkasının bu yayı çekebileceğini sanma.Yaya , doğru ok lazımdır. Eğri ok hiç şüphesiz hedefe doğru yol alamaz. Ok gibi doğru ol ki, yay seni menziline eriştirsın. Zira küçük cihâdî tamamladık; büyük cihâda gayret et. Biz şimdi küçük cihattan döndük. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin büyük cihâd dediği şeyi bil...

Kaf dağımı iğne ile yerinden ayırmak için kuvvet ve yardım Haktandır; gerisi laf-ü güzâf...

Safları dağıtanın aslan olduğunu sanmal Asıl nefsinin ezebilen kişi gerçek aslandır... Mesnevî-i yi şerif: Defter, 1,

İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/399.

¹²⁶ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/400-401.

¹²⁷ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/401.

¹²⁸ Keşşaf: c. 1, s. 572,

İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/401.

¹²⁹ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/401.

¹³⁰ Torpil: Toplum hayatı bir çok işte aracılığı gerekli kılar. Kendisinden aracı olması istenen kişi, neye ve kime aracı olduğuna iyi

Örnek Bir Aracının Davranışı

Mesrûk {r.h.) hazretlerinden rivayet olundu.

Mesrûk {r.h.) iyi bir aracılıkta bulundu. Kendisi için aracılık yaptığı kişi daha sonra Mesrûk (r.h.) hazretlerine bir cârîye hediye etti. Mesrûk {r.h.) kızdı. O cariyeği geri verdi. Ve;

- "Eğer ben senin kalbindekini bilmiş olsaydım; ihtiyacın hakkında asla konuşmazdım. Bundan sonra da ihtiyacından geri kalanlar için kesinlikle konuşmayacağım!" buyurdular.¹³¹

Büyük Bir Ayıp ve Hata Olan İki Şey

Zemahşerî (r.h.)'ın belâğâtındandır:

- "İslâm'da iki şey çok ayıp ve çirkindir:

1 - Hudutta şefaaf,

2- Hükümlerde rüşvet...¹³²

Hadler

"Hudut", (işlenen suçta göre) takdir olunmuş bir cezadır ki, kulların zarar görmemesi için; Allâhü Teâlâ hazretlerinin hakkını {koymuş olduğu kanunları) muhafaza için imam {halife ve onun yerine iş görenler) üzerine ikâme edilmesi (yerine getirilmesi) vacip olan cezalardır.¹³³

Ta'zîr

Ta'zîr, had değildir. Çünkü ta'zirin Aflâhü Teâlâ hazretleri tarafından takdir edilmiş muayyen bir cezası yoktur. Çünkü ta'zirin en çoğu otuz dokuz kamçıdır. Azı da üç kamçıdır.¹³⁴

Kıyas

Kıyas'a da "had" adı verilmez. Çünkü kıyas kul hakkıdır. Kıyasta veli (sözü geçerli olan) kuldur. Bundan dolayı kulun affet-mesiyle ve diyet olarak vazgeçmesiyle kıyas düşer.¹³⁵

Zina Haddi

Zina Haddi, evli olmayan kişi için yüz sopadır. Köle için ise bunun yarısıdır (elli sopadır.)¹³⁶

Şarabın Haddi

---

bakmalıdır. Torpil yapacağı isin fayda ve zararını düşünmelidir.

"Her kim güzel bir şefaatte bulunursa, ona, ondan bir nasip olur. Her kim de, kötü bir şefaatte bulunursa, ona da ondan bir nazîr olur. Allah, her şeye nazîr bulunuyor."(en-Nisâ: 4/85)

Vatan ve millet hizmetlerini yürütmekle görevli olan bir idareci, "adama iş bulma" zihniyetine kapılmamalı, "işe ehil kimseleri aramayı" prensip haline getirmelidir. Haksız yere torpil yarak, ehil olmayan kişileri layık olmadıkları makam ve mevkiye getirmek bütün topluma bir zulümdür. Cenab-ı Allah, şöyle buyurmaktadır:

"Haberiniz olsun ki, Allah size şunları emrediyor: Emânetleri ehline veresiniz ve insanlar arasında hükmettiğiniz vakit, adaletle hükmedesiniz. Hakikat, Allah size ne güzel va'z veriyor. Şüphesiz ki Allah, semi*, basîr bulunuyor" (en-Nisa: 4/58)

Rüşvet ve Torpil üzerinde eğinilmesi gereken sosyal bir yaradır. Rüşvet ve torpilin var olduğu dâirelerde milletin işi durur. Devlet varlığını yitirir. Devletin imkanları halka değil belirli kişilere hizmet eder. Rüşvet ve torpil en büyük zulümdür... Zulüm, sadece birilerine şiddet kullanmak, dövmek, öldürmek, malını gasbetmek veya kendisine fiili haksızlık yapmak değildir... Bir âmir ve memurun zamanında işine gelmemesi, insanlara hizmet etmek için maaş alan veya hizmet makamında bulunan kişilerin o yerin hakkını vermemesi, vatandaşlara sert davranması, "Bu gün git yarın gel" felsefesinde bulunması, torpil peşinde koşması, rüşvet alması, işinin başına geç gelmesi veya daireyi erken terk etmesi, işinin ehli olmaması veya onu gereğince yapmaması bir zulümdür. Bu yolda aldığı haramdır:

"Bir de aranızda mallarınızı bâtil sebeple yemeyin! Nâsın emvalinden bir kısmını bile bile günah ile yemek için o malları hâkimlere sarkıtmayın." (Bakara: 2/188),

Halkına hizmet etmek için devletin görevlendirdiği kişilerin halktan soğuk olması ve onlara sevgi ve hoşgörülü davranmaması tamir edilmesi mümkün olmayan sosyal yaralara yol açan büyük bir zulümdür... Bu konuda geniş bilgi için, "Rüşvet ve Torpil" isimli çalışmama bakınız.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/402.

¹³¹ Keşşaf: c. 1, s. 572,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/403.

¹³² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/403.

¹³³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/403.

¹³⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/404.

¹³⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/404.

¹³⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/404.

Şarap için, hür insanlara vurulan had, seksen kamçıdır. Köleler için kırk kamçıdır. Zina Haddinde olduğu gibi, beden değişik yerlerine vurulur. (Hepsi bir yere vurulmaz. Bedene dağıtılır.)¹³⁷

Kazf in Haddi

Kazf in (namuslu bir kadına zina iftirasında bulunan kişinin ceza ve) Haddi şarabın Haddi gibi seksen sopadır. Kim namuslu erkek ve namuslu kadına açıkça zina iftirasında bulunursa, iftira-ya uğrayan namuslu kişinin talebi (isteği) üzerine ona (iftira eden kişiye) had vurulur. Çünkü bunda kul hakkı vardır. İftira eden had cezası vurulmasıyla kendisinden âr ve ayıp defediliyor.¹³⁸

Hırsızlığın Haddi

Çalınan şeyde hırsızdan talep edilmesi de böyledir... Hırsızlıkta elin kesilmesi de şarttır. İşte bu hadlerde şefaath (affedilmesi için aracı olmak) asla caiz değildir. Cezanın tatbiki için vak'aya kaadının ilminin tam tahakkuk etmesi gerekir.¹³⁹

Hırsız İçin Torpil Yapan

Bundan dolayı "Vasâyâ Futuhâtü'l-Mülkiyye"nin tercümesinde şöyle buyruldu:

Hakime yakın olanlar, Allâhü Teâlâ hazretlerinin haklarında şefaathçi olmasın! Zira tbni Abbâs (r.a.) hazretlerinden, bir hırs>zın kurtuluşu için idarecilerin kapısında şefaathçi olunması istenildi. İbni Abbâs (r.a.) buyurdular:

- "Bu konuda her kim şefaatte bulunur ve kim de onun şefaathini kabul ederse, her ikisine de Allah'ın laneti vardır. Onlar mel'ündurlar... Eğer hâkim onu tam bilmiyorsa siz biliyorsanız siz söylemiş olun..." Futûhatü'l-Mülkiyyenin sözleri bitti.

Kısasta bulunan şefaath (iki tarafın diyet üzerine barışmaları için aracı olma işi), hadlerdeki kötü torpilin dışında bir şeydir.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Dilin sadakasından daha üstün hiçbir faziletli sadaka yoktur."

Denildi:

- "Bu nasıl olur?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Şefaath (güzel aracılık ile) kan dökülmekten korunur, birine menfaath sağlanır ve onun sebebiyle başkasından bir kötülük defedilir."¹⁴⁰ Bu hadis-i şerifi İmam Gazâlî (r.h.) hazretleri zikrettiler.¹⁴¹

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere, şefaath, söz ile aracı olup bir şahsa dünyevî veya uhrevî bir menfaathin erişmesini sağlamaya ve onun bu şekilde dünyevî veya uhrevî herhangi bir zarardan kurtulması için aracı olmaktadır. (2/249)

Ama bu aracı olma işi, şeriathın meşru kabul etmediği dinen gayri meşru olan bir iş hakkında olduğu zaman, sadaka olmaz; bilakis kötülük ve günah olmuş olur.

"Vesâyâ (Futuhâtü'l-Mülkiyye)"nin tercümesinde yine zikredildi:

- "Bir kimse için şefaath et. (Meşru olan işlerinde güzel aracı ol.) İşin düzeltmek olsun. İşini yaptığın o kişiden kesinlikle hediye kabul etme! Zira Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, o tür hediyeleri ribâ gibi haram kabul etti; hakikatte hediye değildir. Şeyh-i Ekber (Muhyiddin-i Arabî) k.s. buyurdular ki:

- "Bazı Arap şehirlerinde eşraftan biri beni kendi evine davet etti. Büyük bir davet tertip etmişti. Büyük bir ikram verdi. Yemekler hazırladı. O kişinin Sultanın yanında büyük ve yüce bir haceti vardı. Benden şefaathçi olmamı istedi. Ve benim Sultanın yanında gayet kabul gördüğümü söyledi..."

Şeyh-i Ekber buyurdular:

¹³⁷ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/404.

¹³⁸ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/404.

¹³⁹ El kesme cezasının tatbik edilebilmesi için iki âdil şahidin şahitlik yapması ve hakim de sorgulaması (muahakemesi) neticesinde suçun sabit olduğuna kanaat getirmesi gerekir. Hırsızlığın nisabı (el kesme cezasını gerektirecek en az miktarı) Hanefî mezhebine göre on dirhemdir. Cezanın tatbik edildiği dönemdeki dirhem değeri esas alınır (el-Kâsânî. Bedâiyu's-Sanâyi'. c. 6. s. 67; El kesme cezası tatbikatına örnek olarak ve Allah hakkı olan bu cezada herhangi bir şefaathçinin kabul edilemeyeceği konusunda şu hadis zikredebiliriz:

Mahzum kabilesine mensup bir kadının hali Kureyş (kabilesin)ji üzdü. Onlar: Kim Rasûlullah'a (gidip de) bu kadın (a şefaath) için konuşacak' dediler. Bir kısmı da: "Bu işe Rasûlullah'm sevgili (sahabe)si Üsâme b. Zeyd'den başkası cesaret edemez! dediler. Üsâme (kadına şefaath için) Resûl-i Ekrem'le konuştu. Bunun üzerine Rasûlullah buyurdular ki: "Yüce Aiih'ın hadlerinden bir hadd(in yapılmaması) hususunda şefaath mı ediyorsun?" Sonra kalkıp bize bir hutbe irad etti. Daha sonra buyurdu: "Sizden evvelkilerden (şerefli bir kimse hırsızlık yaptığında (suçlu) bırakırlardı. (Şeref itibariyle) zayıf olan kimse çaldığında haddi tatbik ederlerdi. Allah'a ant olsun ki, Muhammet'in kızı hırsızlık yapmış olsaydı elbette onun e-Hni de keserdim "

İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/404-405.

¹⁴⁰ Keşfü'l-Hafa: 455, bazı değişik kelimelerle... Bu hadis-i şerif, Kenzû'l Ummal'da şu değişik lafızlarla geçmektedir:

- "En faziletli sadaka, dilin sadakasıdır. O da, senin şefaathinle bir esiri serbest bıraktırmam, şefaathin sebebiyle senin kan dökülmesini önlemen, bir kardeşine iyilik ve ihсан çekmen ve kardeşinden kötülüğü defetmendir." Kenzû'l-Ummal: 6493,

¹⁴¹ İhyâ-u Ulûmiddin: c. 2. s. 202,

-"Evet" Ayağa kalkıyorum, yemeğini yemiyorum ve hediyelerini kabul etmiyorum!..."

Şeyh-i Ekber buyurdular:

Onun hacetini Sultana götürdüm; onun mülkleri geri döner oldu. Ben henüz nebevî hadise vakıf olmuş değilim; lakin müriyyet böyle davranmayı gerektirir. Bir kişinin bende bir ihtiyacı olduğundan o kişiden menfaatlenmeyi ve ondan bir fayda ummaktan imtina ettim. Hakikî yardım ve ismet (rüşvet günahından korunmak) budur işte..." Vesâyâ (Futuhâtüi-Mülkiyye)nin sözleri burada bitti.

Özetle mümine yakışan kendisine sığınan kişi için, sığınılması gereken kişinin yanında şefaathçi olmaktır. Belki İslâm'ın huku-kundandır: Müslümanlardan haceti olan herkes için; mertebe ve makam sahibi olanların katında şefaathçi olmak, İslâm'ın gereğidir. Müslüman, gücü kadar Müslüman kardeşinin ihtiyacının karşılanması için çalışır.

Sa'dî (k.s.) buyurdular:

Eğer Hak Teâîâ hazretleri muvaffakiyet vermezse, hayrın dokunmaz. O başarı verirse hayrın dokunur. Onun yardımı gelirse, başkalarına hayrı ulaştırabilirsin. Onun hayrını ümit ederek o taat olanları yap. Taat olmayan işlerde şefaath ve aracı olmak yoktur.¹⁴²

Dua da Şefaattir

Müslüman için yapılan dua, güzel şefaatlardandır. Çünkü o (Müslüman kişiye yapılan) dua, onun için Allâhü Teâlâ hazretlerinin katında şefaattir.

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden rivayet olundu. Buyurdular:

Kim, bir kardeşinin arkasından ona dua ederse; duası kendisi için müstecâb (kabul) olunur. Melekler, ona; bir misli de sana (olsun) derler."¹⁴³

Bu dua olunmuş kişinin nasibinin miktarını beyân etmektedir. Müslümanın aleyhine beddua etmek bunun zıddıdır.¹⁴⁴

Dua Beklentî ve Riyâ'dan Uzak Olmalıdır

Ailâhü Teâlâ hazretleri, kulunun arkasından yapılan duayı kabul buyurur. Çünkü bu duada tama' (bir şey ummak) ve riya şaibeleri yoktur. Ama hazırın hazıra yapmış olduğu dua bunun hilâfıdır. Hazırın hazıra yapmış olduğu çlualar çok az kere, beklenti ve riyâ'dan yoksun olur.

Gaibin (hazırda olmayan kişinin), gaibe (yanında bulunmayan) ancak halis ve muhlis olarak sadece Ailâhü Teâlâ hazretlerinin rızâsı için kardeşine dua eder. Onun için bu dua makbul olmuş olur.¹⁴⁵

Efendimiz (s.a.v.)'e Salevât Okumak

Namazda ve namazın dışında Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine salevât okumak, namaz kılan ve salevât getiren kul için Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin arkasından ona dua etmektir. Bunu Efendimiz (s.a.v.) hazretleri meşru kıldı ve Ailâhü Teâlâ hazretleri de şu kavî-i şerifinde emir buyurdu:

"Muhakkak ki Allah ve melâikesi Peygamber'e hep salât ile tekrîm ederler. Ey o bütün iman edenler! Haydin ona teslimiyetle salât u selâm- getirin!".¹⁴⁶

Melek tarafından (meleğin duası ile) bu hayır, kula dönsün diye, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerine salevât okunur.¹⁴⁷

Efendimiz (s.a.v.) in Ruhuna Fatihâ Okumak

Bundan dolayı (kulun başkasına arkasından yapmış olduğu duasının hayrının kendisine dönmesinden dolayı,) Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin temiz ve pak ruhlarına fatihâ-i şerife okumayı Hanefî âlimleri caiz gördüler.

Şafiiler ise bunu (Efendimiz s.a.v. hazretlerinin temiz ve pak olan ruhlarına fatihâ sûresini okumayı) menettiller (yasakladılar).

Şafîî âlimleri buyurdular:

-"Çünkü rahmete nail olması için dua etmek; taksirli olmayı akla getirir. Bundan dolayı peygamberlerin mübarek isimleri anıldığı zaman; "Allah'ın rahmeti onların üzerine olsun" denilmez. Belki; "Allah'ın selâmı onların

¹⁴² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/405-407.

¹⁴³ Sahih-i Müslim: 4913, Bu konuda bir çok hadis-i şerif vardır:

"Bir adam, gaip bulunan (din) kardeşinin ardından dua ettiği vakit melekler "Amin" (Allah duanı kabul etsin) bir misli de sana (olsun) derler." Ebû Davud: 1311,

"Kabul olunma yönünden duanın en çabuk olanı, huzurunda olmayan bir kimse için (arkadan) dua etmektir." Ebû Davud 1312.

¹⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/407-408.

¹⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/408.

¹⁴⁶ el-Ahzâb: 33/56,

¹⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/408-409.

üzerine olsun," denilir.

Cevap: Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin ruhlarına fatiha-i şerife okuyanın menfaati, okuyan kişinin kendisine dönmektedir. Zarar bunun neresinde?¹⁴⁸

Allah Her Şeyi görüyor

Allah, her şeye nazır bulunuyor."

Ailâhü Teâlâ muktedirdir, iyilik yapanları mükâfatlandırmaya ve kötülük yapanları da cezalandırmaya gücü yeter. Bir şeye muktedir olduğu zaman ona mukît olunur. Veya ona muhafız ve şehîd (gözcü) demektir.¹⁴⁹

Mukît

İmam Gazalî (r.h.) hazretleri, "Şerhü'l-Esmâ-i'l-Hüsnâ" isimli kitabında buyurdular:

"el-mukît" gıdaları yaratan ve onları bedenlere ulaştırandır, (bizim gıda diye tercüme ettiğimiz oipvı) yemekler, demektir. Kalblere ise marifetleri yaratıp ulaştırır. Buna göre, o. aı "el-mukît" öjij^Ji "rızk veren" manasındadır.

Ancak,... "el-mukît" ism-i şerifi "rızk veren" ism-i şerifinden daha hususîdir. Çünkü, rızık, kût'a ve küt olmayan için kullanır. Kût'a bedenın korunması ve devamı için yeterli olan gıda ve yiyecek, demektir.

c~Jİll "el-mukît" ism-i şerifi bir şey üzerine istilâ eden bir şeye kadir olan, demektir. İstilâ, kudret ve ilim ile tamam olur. Bu kavlı-i şerif buna delâlet eder:

"Allah, her şeye nazır bulunuyor." Yani muttali olan (bütün hallerini bilen) ve kaadir olan, demektir. Buna göre, c^jUi "el-mukît" ism-i şerifinin manâsı, ilim ve kudrete dönmüş olur.

Allâhü Teâlâ hazretlerinin "el-mukît" ism-i şerifiyle vasıflanmaları; sadece tek başına "kaadir," (gücü yeten) ism-i şerifiyle veya sadece "âlim" (bilen) ism-i şerifiyle vasıflanmasından daha tamamlayıcıdır. Çünkü, "el-mukît" ism-i şerifi bu iki manânın toplamına delâlet eder. Bundan dolayı bu isim diğer isimlerin müteradifi olmaktan çıkar.¹⁵⁰

Tasavvufî Manâlar

"Her kim güzel bir şefaatte bulunursa,"

Hayır çeşitlerini başkalarına ulaştırmak için şefaatchi olursa, "Ona, ondan bir nasip olur." (2/250)

Çünkü kendisinde ondan bir nasibi olması onun hususiyet-lerindedir. Yani bu hasene (iyilikten) bir nasibinin olması, demektir. Bu hususiyetten dolayı bazen güzel bir şefaata ile şefaata etmektedir.

"Her kim de, kötü bir şefaatte bulunursa, ona da olur."

Onun cibilliyetinden olur. "Ondan bir pay..."

Yani bu kötülükten bir payı olmuş olur. Çünkü onda bir çeşit kötülüğü başkasına ulaştırmak vardır. Bazen de kötü bir aracılık ile aracı olur. (Kişiler cibilliyetlerine göre hareket etmiş olurlar.) Allâhü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi.

"Hoş memleketin nebatı, Rabbinin izniyle çıkar. Fenasının ise, çıkmaz; çıkan da bir şeye yaramaz. Şükredecek bir kavim için, âyetleri böyle tasrif ederiz..."¹⁵¹

"Allah idi."

Ezelde...

"Her şeye gözcüdür."

Muhsin (ihsanda bulunan, iyilik yapan) ve Müsiyyi'n (kötülük yapanın) icadına şahit idi. Muktedir idi. Alimdir, Hafızdır. Her ikisine de iyi şefaata ve kötü aracı olma istidadını verdi. Onlar bu gün istidadlarını değiştirmeye muktedir olamıyorlar, hayır ve şer kabiliyetinden dolayı buna güçleri yetmiyor. İyi Anla!

Hafız (k.s.) buyurdular:

O nakşedilen gizli hal ne benim elimdedir ve nede senin... O ezeli üstad ne yap dediyse ben de onu yaptım.

Sadı (k.s.) buyurdular:

Eğer sureti hal kötü ise söyleme! Zira yapılan işler hep onun takdiridir.¹⁵²

Selâmlaşmak

"Size her hangi bir suretle sağlık (selam)

verildiği zaman,"¹⁵³

¹⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/409.

¹⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/409.

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/410.

¹⁵¹ el-A'râf: 7/58,

¹⁵² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/410-411

¹⁵³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/411.

Tahiyye Kelimesinin Aslı

"ettehiyye" kelimesi, "isimlendirmek" kelimesi fiilindendir; keümesi, fiilinden gibi masdardır. olduğu gibi...

Aslı dir; gibi. Aslının da aslı, (ard arda gelen) üç ye harfiyledir. Son harfi hazfedildi Ondandır ivaz kelimenin sonuna bir te'nis te'si (yani "te" s) harfi getirildi. Daha sonra kelimedeki kalan iki (ş) harfinden birincisi ikincisine İdğam edildi. Nakl'dan sonra harekesi ha harfine verildi.¹⁵⁴

Tahiyye Kelimesinin Manâsı

"ettahiyye," uzun hayat (ömür) için dua'dır. Daha sonra her duada kullanıldı. Çünkü hayırla dua etmek,

- 1 - Nefsin hayatta kalması için,
- 2- Ona kuvvet verecek şeyler ve hayatının devamına sebep olan unsurlar için,
- 3- Kişinin kemâle ermesi için,
- 4- Maddî ve manevî olarak kendisine lazım olan şeyler için,
- 5- Veya kendisine, erişilebilecek şeyler için dua etmekten hâli değildir¹⁵⁵.

Câhiliye devri Arapların Selâmı

Arapların bazıları bazılarıyla karşılaştıkları zaman;

"Ailâhü Teâlâ hazretleri sana uzun versin," derlerdi. Yani: "Ailâhü Teâlâ sana ömür versin ve senin ömrünü uzun kılsın!" manasında söylerlerdi.

Bazıları da "Bin sene yaşa," derlerdi.¹⁵⁶

Tahiyye Selâm Demektir

Sonra, "ettahiyye," kelimesi şeriat ıstılahında, "se lâm"da kullanıldı. Ailâhü Teâlâ buyurdu:

-"Binaenaleyh evlere girdiğiniz vakit, Allah tarafından mübarek, hoş bir sağlık olmak üzere kendilerinize selâm veriniz, işte böyle size Allah ayetlerini beyan ediyor, gerek ki akıl erdiresiniz.

Elini ağzlarının üzerine koymaktır.¹⁵⁷

Hristiyanların Selâmı

Yahudilerin Selâmı,

Yahudilerin selâmı parmaklarla işaret etmektir.

Mecûsilerin Selâmı,

Mecûsilerin selâmı ise eğilmektir.¹⁵⁸

¹⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/412.

¹⁵⁵ TAHİYYE : lügatte mülk ve bulunduğu durumda kalma mânâsına gelir. Nasıl ki şair;

"Onunla Numân'ın yanına gidiyorum. Ordu ile onun mülkü üzerinde yerle-şinceye kadar." demiştir ki, "onun mülkü üzerine" demektir. Bir kimseye, "Allah ömürler versin" diye dua etmeye de tahiyye denilir ki, "Allah ömürler versin" veyahut "Allah seni mülk sahibi yapsın" veya "Mülkünde daim kılsın" mânâlarına gelir Cahiliye devrinde Araplar selam yerinde, M iİLj» "Allah ömürler versin" derlerdi. Sonraları bizde yaygın olan "Allah ömürler versin" ifadesi bu selamın bir canlandırılması olmuştur. Fakat bunlar bir dua olmakla beraber mutlak surette hayırlı bir dua değildir. Çünkü ömür, hayat, mülk mutlaka selamet ve mutluluğu gerektirmez, felaket içinde de geçebilir. Bundan dolayı bu şekilde selam, aslında noksan bir selamdır, hepsinin başı baş sağlığıdır. "Allah ömürler versin" denildiği zaman, muhatap bu mânânın kastedildiğini farz ederek hoşlanabilirse de bu bir gaflettir. Çünkü söyleyenin niyeti belli değildir. Veyahut hiç düşünmemiştir. Bunun için niyeti belli değildir. Veyahut hiç düşünmemiştir. Bunun için islâm dini. bu noksan tahiyyeleri selama çevirmiş ve "Allah ömürler versin" yerine dünya ve ahiret selameti ve barışı yayan dua ve iltifatını yerleştirmiş olduğundan İslâm'da selam olmuştur. Bunun için Size bir seiam verildiği vakit." demek olur. Selam bir tahiyye ve iltifattır. Fakat her tahiyye ve iltifat selam değildir. İşte Yüce Allah, Peygamberini ve müminleri cihada teşvik ederken İslâm'da savaşın gayesinin, barışı temin etmek olduğunu özellikle hatırlatmak için güzel şefaati (aracılığı) teşvik ettikten sonra, düşmanlar barış yapmaya istekli oldukları vakit siz de daha güzel veya onlar kadar barış yapmaya razı olunuz diye emretmiş oluyor. Bundan dolayı burada Allah'ın "Size her hangi bir suretle sağlık (selam) verildiği zaman." kavf-i şerifi "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş. Allah'a tevekkül et. O semî ve aîmdir." (Enfâl, 8/61) âyetinin mealini içerir veya gerektirir. Demişlerdir ki; Hristiyanların selamı, elini ağzına koymak; Yahudilerin birbirine selamı, parmaklarla işaret etmek veya baş eğip kış kırarak; Mecûsilerin selamı, eğilme; Arapların birbirine selamı "Allah ömürler versin" demek. Padişahların selamı da "Sabahleyin nimet bul!" demek; Müslümanların birbirine selamı da ve daha güzeli kavf-i şerifi, buna işaret eder.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/412.

¹⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/413.

¹⁵⁷ en-Nûr: 24/61, Tahaiyye kelimesi şu âyet-i kerimede sağlık dileği ve selam hakkında geçmektedir.

"İşte hep bunlar sabırlarına mukabil gurfe ile (cennet şehnişini ile) mükâfatlanacaklar ve orada sağlık ve selâm ile karşılanacaklar." El-Furkan: 25/75,

¹⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/413-414.

Selâmün Aleyküm

İslâmî selâm'da câhiliye Araplarının yapmış oldukları tahiyeye (sağlık dilemelerinin) üzerine bir çok üstün meziyetleri vardır. Onların sağlık dilekleri, M *İli- "Allâhü Teâlâ hazretleri sana uzun versin," sözleriydi. Bu dinî ve dünyevî afatlardan selâmet bulmak hakkında bir duadır. Fakat bir kişi başkasına; *iUp ^!>Lw- "Allah'ın selâmı sizin üzerinize olsun!" dediğinde, o kişi hakkında selâmet (maddî ve manevî her türlü zarardan salim olması için yapmış olduğu) dua olması bakımından ^1 illi- "Allâhü Teâlâ hazretleri sana uzun versin," sözünden daha geniş bir manâya sahiptir.

Zira kişi başkasına, "Allah'ın selâmı sizin üzerinize olsun!" dediği zaman, kendisinin selâmeti hakkında dua etmiş olur.

Aynı zamanda bu başkasının selâmete ermesi için bir müjde ve ondan selâmete ermesi ve onun emin olduğunu ifade eder. "Allah'ın selâmı sizin üzerinize olsun!" selâmı ile sanki:

"Sen benden selimsin (benden sana zarar gelmez) sen de beni kendinden selim kıl (senden de bana zarar gelmesin)" demek istemiştir.

Selâmet, sağlıklı uzun hayata gerektirir. Uzun hayat isteme duasında bu incelik yoktur. ¹⁵⁹

Selâm Esma-i hüsnâdandır

Çünkü "selâm" Allâhü Teâlâ hazretlerinin isimlerinden bir isimdir. ¹⁶⁰Allâhü Teâlâ hazretlerinin güzel ismiyle selâma başlanılmasında bulunan sayısız fazl-ü kerem ve meziyetlerden şüphe yoktur. ¹⁶¹

Daha Güzeliyle Karşılık Verin

Âyet-i kerimenin manâsı şöyledir: Müminler tarafından size selâm verildiği zaman;

"Ondan daha güzeli ile sağlık verin;"

Ondan daha güzel bir sağlık dileğiyle selâm verin.

"Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun" diyerek onun selâmından daha güzel bir selam verin. Müslüman birincisinin üzerine kasr de edebilir ve onun selâmı üzerine "Allah'ın bereketi" sözünü de ziyâde kılabilir. Müslüman ikisini bir arada da toplayabilir. Hepsinin bir arada toplanılması, "Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun" diyerek selâm vermesidir. Böylece selam içinde iş sona ermiş olur. Çünkü bu cümle,

1- Zararlardan selâmet bulmak,

2- Menfaatlere nail olmak,

3- İyiliklerin devamı,

4- Nema bulmak,

5- Maddî ve manevî isteklerin giderek artması için gerekli olan bütün arzu çeşitlerini içine toplamaktadır.

Onun için Teşehhüd'te bu kadarıyla yetinildi. ¹⁶²

Selâmın Sevabı

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden rivayet olundu: Buyurdular:

- "Kim, "es-Selâmü aleyküm" diye selâm verirse, o kişiye on hasene (sevap) yazılır.

Kim, Fes-Selâmü aleyküm ve rahmetüllahî" diye selâm verirse, o kişiye yirmi hasene (sevap) yazılır.

Kim, "es-Selâmü aleyküm ve rahmetüllahi ve berakâtühü!" diye selâm verirse o kişiye otuz hasene yazılır." ¹⁶³

Selâm Kelimesi

Selâm'a ilk başlayan kişi, dilerse; (marife olarak) "es-selâmü aleyküm" der. Ve dilerse (nekre olarak), "Selâmün aleyküm," der. Marife ve nekre ve kelimelerinin her biri Kur'ân-ı kerim'de vaki oldu.

Allâhü Teâlâ Kur'ân-ı kerimde buyurdu:

"Selam da doğruya tâbi olanadır." ¹⁶⁴

¹⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/414-415.

¹⁶⁰ Es-Selâm: Esenlik veren. Zâtı ayıplardan, sıfatı eksikliklerden salim. Kullarını tehlikelerden koruyan ve onlara selamet veren, kıyamet günü mümin kullarını azaptan koruyan ve cennette kullarına selam veren.

¹⁶¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/415.

¹⁶² Mecmeu'z-Zevâid: 12737.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/415-416.

¹⁶³ Mecmeu'z-Zevâid: 12737.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/416.

¹⁶⁴ Tana: 20/47.

De ki: 'Hamd Allah'a! Bir de selâm istifa buyurdu-ğu(seçtiği) kullarına!' Allah mı hayırlı, yoksa müşriklerin şirk koştuıkları mı?'¹⁶⁵

Lakin, nekre (kelimesi) Kur'ân-ı kerimde daha çoktur. Ama hepsi de caizdir.¹⁶⁶

Amma namazda ise bütün alimlerin ittifakı ile elbette lam-i tarif ile okunması gerekir. (2/250)

"es-Selâmü aleyküm," de cemi' gelmesinin manâsı, hitâb, selâm verdiği kişiye ve beraberinde bulunan iki hafaza meleklerinedir. Çünkü bu iki melek verilen selâmı alırlar. Selâm veren kişiye selâmı iade ederler. Melekler kime selâm verirlerse, o gerçekten Ailâhü Teâlâ hazretlerinin azabından selim ve emin olur.¹⁶⁷

Selâm'a Mukabele Etmek

"Veya aynıyla mukabele edin."

Misliyle mukabele edin ve onunla icabet edin. Bir şeyi aynıyı reddetmek muhaldir. Burada muzâf hafzedildi. "şehre sor,"¹⁶⁸ (şehir ehline sor demektir.)

Keşşaf tefsirinde buyuruldu:

"Selâmı reddetmek (selâm'a bi'l-mukâbele selâm), onun misliyle döndürmek ve misliyle cevâbını vermektir. Çünkü selâma icabet eden ve cevap veren kişi, selâm verenin sözünü aynen tekrar eder."¹⁶⁹

Misliyle ve Fazlasıyla Selâm Vermeye Misâl

Rivayet olundu.

Bir adam Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine;

"dedi. Cevap olarak Efendimiz (s.a.v.) hazretleri;

Aleykesselâmü ve rahmetüllahı" Allah'ın selâm ve rahmeti senin üzerine olsun, buyurdular. Diğer biri, (Es-Selâmü aleyke ve rahmetüllah) Allah'ın selâm ve rahmeti senin üzerine olsun," dedi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri de;

(Es-Selâmü aleyke ve rahmetüllahı ve berakâtühü) Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun," buyurdu. Diğer biri de,

(Es-Selâmü aleyke ve rahmetüllahı ve berakâtühü) Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun," diye selâm verdi. Bu kişiye de Efendimiz (s.a.v.) hazretleri,

(Ve aleyke) "Senin üzerine de olsun," buyurdu. Bunun üzerine bu adam,

"Bana noksan selam verdin, Allahü Teâlâ'nın dediği nerde kaldı." Dedi ve bu âyeti okudu:

"Size her hangi bir suretle sağlık verildiği zaman, siz de, ondan daha güzeli ile sağlık verin; veya aynıyla

¹⁶⁵ en-Neml: 27/59,

¹⁶⁶ Selâm kelimesi Kur'ân-ı kerimin otuz üç (33) yerinde geçmektedir. Bunlardan altı yerde marife (f^LJI es-Selâm) yirmi yedi (27) yerde de nekre selâm olarak geçmektedir:

Marife v>LJI es-Selâm olarak geçtiği yerler;

1 - Nisa: 94,
2- Maide: 16,
3- En'âm: 127,
4- Yunus: 25,
5- Meryem: 33,
6- Tana: 47...

Nekre (^M*, selâm olarak geçtiği yerler:

1- En'âm: 56,
2- A'râf:46,
3- Yunus: 10,
4- Hud:48,
5- Hud: 69,
6- Ra'd:24,
7- İbrahim: 23,
8- Hicr:46,
9- Nahl: 32,
10- Meryem: 15,
11- Meryem: 47,
12- Nemi: 59,
13- Kısas: 55,
14- Ahzâb: 44, 15-Yasin: 58, 16-Saffât:79. 17-Saffât: 107. 18-Saffât: 119. 19- Saffât: 130. 20-Saffât: 181.
21- Zümer: 73,
22- Zühuf: 89,
23- Kaf: 34,
24- Zâriyyat: 25, 25-Vakıa: 91, 26- Haşr: 23,

27- Kadar: 5, Bu konuda geniş araştırma yapmak isteyen buralara baksın!

¹⁶⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/416-418.

¹⁶⁸ Yusuf: İZ/82,

¹⁶⁹ Keşşaf: c.1, s. 575. Zemahşerî hazretleri devamında buyurdular: Selâm'a cevap vermek vaciptir.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/418.

mukabele edin. Allah, her şeyi hesaba çekmekte bulunuyor."¹⁷⁰ Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri de; -"Sen bana fazla bir şey bırakmadın, ben de sana aynıyla karşılık verdim." Buyurdular¹⁷¹ Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin; (Ve aleyke) "Senin Çizerine de olsun," hadis-i şerifleri; misliyle mukabele kabilinden; Ateju (Es-Selâmü aleyke ve rahmetüllahı ve berakâtühü) Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun," manasınadır.¹⁷²

Selâma Karşılık

Selâm'a Cevap vermek (selâm'a selâm ile mukabele etmek) vaciptir. Muhayyerlik (serbestlik) sadece selâm'da ziyâde kılmak veya ziyâdeyi terk etmek konusundadır.

İmam Ebû Yusuf (r.h.) buyurdular:

-"Biri başkasına falancaya benden selâm söyle!" dese o kişinin o selâmı iletmesi kendisine vaciptir.¹⁷³

Yazıyla selâm veren kişinin selâmına selâm ile mukabele vermek bu âyet-i kerimeden dolayı Vaciptir.

"Alİalî" her şevl hesaba

"muhasip" "aynı mecliste çekmekte bulunuyor."

"Hasîb," amel (iş) üzerine manasınadır. "oturan" kelimesinin oturan" manâsına olduğu gibi...

Yani Allâhü Teâlâ hazretleri sizin bütün amellerinizin üzerine ve hasseten selâma misliyle mukabelede bulunmanızda veya daha güzel bir şekilde cevap vermeniz içinde sizin üzerinize muhasiptir. Sizi hesaba çekecek ve size amelinizin karşılığını verecektir. Onun için tahiyeye (sağlık dileği ve selâm verme) içinde Allâhü Teâlâ hazretlerinin emirlerini muhafaza edin.

Cumhura göre bu âyet-i kerime selâm hakkındadır. Sünnet olan;

1-Bineklinin yürüyene,

2- Ata binenin merkebe binene,

3- (Bineği daha değerli olan bineği düşük olana),

4- Küçük, büyüğe,

5- Az olan çok olana; selâm verir.

6- Sabî olana verilir. Çünkü sabıye selâm vermek ona selâmı terk etmekten daha faziletlidir.¹⁷⁴

Eve Girildiğinde Selâm

"Bostan"da buyuruldu:

Biz bunu tutarız (Bununla amel ederiz.) Kişi evine girdiğinde ailesine selâm verir.

Kişi eğer içinde hiç kimse olmayan bir eve girerse o zaman da;

(Es-Selâmü aleynâ ve alâ ibâdillahis-salihîn) "Selâm bizim üzerimize olsun ve Allah'ın sâlih kulları üzerine olsun," desin. Bu durumda muhakkak ki melekler, onun selâmına mukabele ederler.¹⁷⁵

Girildiğinde ve Çıkıldığında Selâm

Bir kavmin huzuruna girildiği zaman selâm verilmeli ve o kavmin yanından ayrıldığında da selâm verilmelidir. Kim bunu yaparsa, onların kendisinden sonra yapmış oldukları (ve yapacakları) bütün hayırlarda onlara ortak olmuş olur.¹⁷⁶

Kadınlara Selâm

Kûrtubi Tefsirinde buyuruldu:

(Kadınlara selâm vermek caizdir¹⁷⁷. Ancak:) Yabancı genç kadınlara selâm verilmez. Çünkü (selâm ile ve) şeytanın dürtmesi (vesvese vermesi) sebebiyle onlarla konuşmak korkusu veya hain gözlerin bakışlarından dolayı genç kadınlara selâm verilmez.¹⁷⁸

Kadınlardan mahrem olanlara ve (yabancı da olsa) yaşlılarına selam vermek güzeldir.¹⁷⁹

¹⁷⁰ En-Nisa:4/ 86,

¹⁷¹ Mecmeu z-Zevâid: 12748.

¹⁷² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/418-419.

¹⁷³ Keşşaf: c. 1, s. 575,

¹⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/419-420.

¹⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/420-421.

¹⁷⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/421.

¹⁷⁷ Kurtubi tefsiri: c. 5, s. 260,

¹⁷⁸ Kurtubi tefsiri: c. 5, s. 260,

¹⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/421.

Selâm Verilmez

Kişi tanıdığı ve tanımadığı bütün ehl-i islâm'a selâm verir. (Ancak:)

- 1- Tavla oynayana.
- 2- Satranç oynayana,
- 3- Teğannî yapana,
- 4- Şarkı-ı türkü söyleyene,
- 5- Def-i haceti için oturana,
- 6- Güvercin uçurana,
- 7- Hamamda çıplak olana,
- 8- Hamamın dışında çıplak olana selâm verilmez.¹⁸⁰

Hamamda Selâm

İbnü's-Şeyh haşiyelerinde buyurdu:

Hamama giren kişi, orada insanları sayıca az ve sessiz görürse onlara selâm verir. Yok eğer insanları çok ve konuşurlarken görürse onlara selâm vermez. Çünkü onlar ma'siyetle meşguldürlər.

imam Gazâlî İhyâ-u Ulûmiddin"de buyurdular:

Hamama girildiğinde selâm verilmez. Kendisi hamamda i-ken eğer biri selâm verirse, "selâm" lafzı ile mukabele edilmez. Belki sükût eder; eğer başkası cevâp vermiş ise... Eğer kendisi cevâp vermek istiyorsa; M "Allah sana afiyet ve sıhhat versin," denilir. Hamamın iç kapısını açarken, söze başlamak için; "Allah sana afiyet ve sıhhat versin," demesinde bir beis yoktur, imam Gazalinin sözleri bitti.¹⁸¹

Selâma Karşılık Verilmeyen Yerler

- 1- Hutbede iken,
- 2- Cehri (sesli) olarak Kur'ân-ı kerim okurken,
- 3- Hadis-i şerif rivayet ederken,
- 4- ilim tedrisatında iken,
- 5- Ezanda,
- 6- ikâmet okurken, selâma karşılık verilmez.¹⁸²

Kâdî ve Âmirlere Selâm

- 1- Hasımlar Kadıya selâm verdiklerinde kadı onlara mukabelede bulunmaz.
- 2- Hasımlar hüküm için oturduklarında Kadî onlara selâm vermez ki, heybeti kalsın ve haşmeti çoğalsın...
- 3- Yine resmîyet bu şekil üzere cereyan etti ki, valiler ve â-mirlerin bir yere girdiklerinde selâm vermemelerinde bir beis yoktur...
- 4- Muhtesip (Çarşyı denetleyen kişi) hisbe (ve denetleme) için vazifeli olarak çıkmış olduğu çarşı ehline selâm vermez ki, heybeti bakî kalıp devam etsin...¹⁸³

Kâdî ve Âmirleri Selâmı terk edemezler

Bazı âlimler buyurdular:

Kâdî, Vali, Emîr ve benzeri kişiler, bir yere girdiklerinde orada selâmı terk etmelerine; dinî bir yol ve müsaade yoktur.

Çünkü selâm vermek sünnettir. Sünnetin bir iş karşılığında terk edilmesine ise yol yoktur.¹⁸⁴

Selâmlarına Karşılık Verilmeyenler

- 1 - Yine mutesaddık (sadaka veren) kişi, dilenci kendisine selâm verdiği istegi geri çevrilmez.
  - 2- Kur'ân-ı kerimden bir virdi olan,
  - 3- Belirli duaları olup onu okuyanlar,
- Vird hallerinde iken biri gelip selâm verirse onlar (vird ve zikirlerini terk edip) o kişinin selâmına mukabelede

¹⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/421.

¹⁸¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/421-422.

¹⁸² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/422.

¹⁸³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/422.

¹⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/422-423.

bulunmazlar. (2/252)¹⁸⁵

Camide Selâm

Yine kişi;

- 1- Teşbih çekmek,
- 2- Dua okumak,
- 3- Evrâd-ü ezkâr okumak,
- 4- Kur'ân-ı kerim okumak,
- 5- Namazı beklemek,
- 6- Ve benzeri ibâdet ile meşgul olmak için;

Mescid'e girip orada oturduğu (ibâdete başladığı) zaman kendisine selâm verilmez ve bu kişi kendisine selâm verenlerin selâmına mukabelede bulunmaz.

(İbâdet için değil de;) ziyaretçi camiye girdiğinde, (kendisinden sonra) camiye girenlerden biri selâm verirse, caizdir.

Kişi camiye girdiğinde namaz kılanlardan başkası yoksa (camide bulunanların hepsi ibâdetlerle meşgul ise); bu takdirde camiye giren kişinin;

(Es-Selâmü aleynâ ve alâ ibâdillahis-salihîn) "Selâm bizim üzerimize olsun ve Allah'ın sâlih kulları üzerine olsun," demesi uygun olur.

Selâm vermez. Zira selâm vermek, başkası tarafından cevap verilmesi gereken bir tekliftir. Camide namaz kılanlar, hem namazlarını bitirmeden önce ve hem de namazlarını bitirdikten sonra bile selâma mukabelede bulunamazlar. Sahih olan da budur.¹⁸⁶

Zimmiye Selâm

Zimmî {Müslüman ülkenin gayr-i Müslim vatandaşlarına) selâm vermek hemen atılmaz. Ancak;

- 1 - Zaruret olduğunda,
- 2- Zimmînin yanında eğer bir hacetin (ihtiyacın) varsa selâm verilir.¹⁸⁷

Kâfire Dua

Kâfir ve zimmiye dünyalarının İslahı için dua etmekte bir sakınca yoktur.¹⁸⁸

İbni Melek (r.h.) buyurdular:

Kitap ehlinin yapmış oldukları bir ihsana karşılık olarak onlara dua etmek yasak değildir.

Rivayet olundu:

Yahudinin biri, Efendimiz (s.a.v.) hazretleri için, sağmal bir deveden süt sağdı. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri onun için;

-"Allah'ım! Onu güzelleştir!" diye dua etti.

0 kişi yetmiş yaşlarına yaklaştığında bile hâlâ saçları simsiyahtı¹⁸⁹...

Kâfire Selâm Vermek

İmam Nevevi (r.h.) buyurdular:

(Kâfirlere selâm verip vermeme konusunda) doğru olan cihet. Kafirlere selâm vermeye başlamak haramdır. Çünkü bu, kâfiri şerefli ve aziz kılmak manâsını taşır. Zira selâm vermek karşı tarafı aziz kılmak, demektir. Kâfirleri, yüceltmek ise haramdır.¹⁹⁰

Bidat Ehline Selam

¹⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/423.

¹⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/423-424.

¹⁸⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/424.

¹⁸⁸ Kâfir ve zimmiilerin hidâyete ermeleri için dua edilir... Hatta çok makbul bir harekettir. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri sahabeler, evliya ve âlimler insanlığın hidâyeti için dua etmişlerdir.

¹⁸⁹ Şöyle bir hadis-i şerif de mevcuttur:

Amr ibni Ahtab (r.a.)'dan rivayet olundu: Buyurdular:

-"Efendimiz (s.a.v.) hazretleri su istediler. Ben kendisine bir kap dolusu su getirdim. İçinde bir kıl vardı. O saç çıkarttıktan sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine ikram ettim. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri dua ettiler:

-"Allah'ım! Onu güzelleştir!" (Râvi buyurdular):

-"Onu yetmiş üç yaşlarında iken gördüm. Hâlâ başında ve sakalında beyaz bir kıl yoktu." Müsned-i Ahmed: 21813,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/424.

¹⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/425.

Tayyibi (r.h.) buyurdular:

Tercih edilen görüşe göre bid'at ehline selâm verilmeye başlanılmaz. (Başlangıç onların tarafından olabilir.) Selâm verdiği kişinin eğer halini bilmez, sonra da o kişinin, kâfir, zimmî ve bid'at ehli olduğu ortaya çıkarsa; onu tahkir için;

-"Selâmımdan döndüm (selâmımı geri aldım," der. ¹⁹¹

Kâfirlerle Yiyip İçmek

Amma kâfirlerle beraber yemek (ve içmek) ise; bu eğer bir kere veya iki kere tekrerrü edip ve onların kalblerini İslâm dinine ısındırmak için olursa, bir sakıncası yoktur. Zira Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, bir keresinde bir kâfirle beraber yemek yedi. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin kâfirle beraber yemek yemesi, onun kalbini İslâm'a ısındırmak için yaptığına hamlettik. Lakin tekrerrü ve ona devam etmek ise mekruhtur.

"Nisâbü'l-Ihtisâb"ta (kitabında yazıldığı) olduğu gibi.... ¹⁹²

Kâfirlerle İş Ortaklığı

Müslüman kişi zimmi ile ortak olduğu zaman ona ihtisâb'ta bulunması vacip mi?

Cevap: Evet!

Amma müfâvazat ¹⁹³ da değil... Çünkü bu (müfâvaza şirketi) Müslüman ile zimmînin arasında caiz değildir.

Çünkü Müslümanın üzerine vacip olan ihtisâb, fasit olan tasarrufu defetmek içindir.

Amma "İnan" ¹⁹⁴(şirketinde ise) mekruhtur. Çünkü Müslüman ile gayri Müslimin arasında "İnan ŞirketTnin kurulması mekruhtur. Tahtavînin şerhinden...

Ihtisâb, mekruhu (hoş olmayan bir şeyi) defetmek için olmuş oluyor. ¹⁹⁵

Zimmî Selâm Verdiğinde

Zimmî (Müslüman ülkenin gayri Müslim vatandaşı) kendisine selâm verdiği zaman, atıf vav harfi olmaksızın sadece;

-"Sana!" de... Sikalardan ¹⁹⁶ (güvenilir hadis âlimlerinden) gelen bir rivayete göre de veya;

-"Misli senin üzerine olsun!" denilir.

"Keşf* kitabında buyuruldu:

Zimmet ehline (zimmîlerin) selâmlan alınırken; "ve sizin üzerinize olsun," denilmez. Çünkü bu kelime cemi içindir. ¹⁹⁷

Yahudilerin Beddua Etmeleri

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: Yahudilerden biri size selâm verdiklerinde;

-"Es-Sâmü Aleyküm ¹⁹⁸ (Ölüm sizin üzerinize olsun!) derler.

Sende:

-"Ve aleyke! (Ve senin üzerine olsunî) söyle. ¹⁹⁹ Yani misli senin üzerine olsun, demektir.

Rivayet olundu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine Yahudilerden bazı insanlar geldiler. Yahudiler, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine;

-"Es-sâmü aleyküm ya Ebe'l-Kasım!" (Ölüm sizin üzerinize olsun ey Kâsım'ın babası!" dediler.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri de; j&li

-"Sizin üzerinize olsun!" buyurdu... Hazret-i Âişe annemiz (r.a.) buyurdular:

-"Belki ölüm ve ilzam sizin üzerinize olsun!" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri de (Hazret-i Aişe annemize),

-"Ey Âişe! Muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretleri fuşu ve fuşâ karşılık vermeyi sevmez!" buyurdu. Hazret-i Âişe annemiz:

-"Onların ne söylediklerini işitmedin mi?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Ben kendilerine mukabelede bulunmadım mı? Benim kendileri hakkındaki bedduam müstecâbtır; onların

¹⁹¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/425.

¹⁹² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/425.

¹⁹³ Müfâvaza,

¹⁹⁴ İnan.

¹⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/425-426.

¹⁹⁶ Sika,

¹⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/426.

¹⁹⁸ Sam; ölüm demektir. Zira Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine soruldu: "Denildi: Ya Restüllah (s.a.v.). sâm nedir? Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: Sâm. ölüm demektir. İbni Mace: 3457,

¹⁹⁹ Sahih-i Müslim: 4026.

benim hakkımda ettikleri beddualar kabul olunmaz."²⁰⁰

Sünnet Olan selam şekli

Sünnet olan, selâmda sesi yükselterek cehrî olarak selâm vermektir. Zira Efendimiz (s.a.v.) hazretleri; ^1
-"Selâmi yayın!"²⁰¹ buyurmuştur.²⁰²

Selâm Alma Şekli

Ebü Hanife (r.h.)'dan rivayet olundu:

Selâma mukabele edildiğinde aşikâr almaz. Yani sesini çok yükseltmez.²⁰³

Hikâye (selam)

Seyyahın biri bir âlimin huzuruna girdi. Selâm verdi. Âlim onun selâmına mukabelede bulundu. {Ama selâma mukabelede bulunurken) sesini gizledi. (Alçak sesle aldı.) Sonra âlimin huzuruna bir zengin geldi. Zengin kişi âlime selâm verdi. Âlim onun selâmına karşılık verdi. Ve sesini yükseltti. Bunun üzerine seyyah (olan zât) bir sayha çekti. Ve buyurdular:

-"Allah sana rahmet etsin! Söyler misin; selâm iki kısım üzeremi yoksa üç kısım üzere mi?" Âlim kişi:

-"Hayır! Bir kısım üzeredir!" buyurdu. Bunun üzerine seyyah:

-"Alîhü Teâlâ hazretleri "Fakîh"i kuvvetlendirsın, burada selâmın iki kısım üzere olduğunu gösterdi."

Bunun üzerine fakih (âlim) kendi nefsinden mahcup oldu ve utandı. Seyyah yine buyurdu:

-"Allâhü Teâlâ hazretleri fakîhi te'yd edip ona kuvvet versin! Sana bir mesele soracağım:

-"Bir kişi sünnet üzere bina edilmeyen {kendisinde sünnet üzere amel edilmeyen) bir eve girmeyeceğine dâir yemin etse, senin bu evine girse, o kişi yeminini bozmuş olur mu olmaz mı?"

Âlim kişi sükût etti. Cevâp vermedi. Fakîh'in talebeleri seyyaha:

-"Çıkı Git! Sen bizi meşgul ettin!" dediler. Seyyah (talebeye dönerek):

-"Ey genç! Hocanızın ve sizin benzeriniz; ancak yolunu şaşırmış, (başkasını) şaşırtmış! Kendisi gibi şaşırmış (ve dalâlete düşmüş) birinden irşâd etmesini yol göstermesini istemektedir. Kendisi yolunu şaşırmış olan kişi hiç yol irşâd edip doğru yolu gösterebilir mi? İşte sizin bu üstadınız âhîret yolunu şaşırmış! Sizler de ona gelmiş ve ondan sizi irşâd etmesini istemektesiniz. O nasıl sizi irşâd etsin!" dedi. Sonra çıkıp gitti.

Ravzatü'l-Ulemâ kitabında böyledir.

Sâib buyurdular:

Dertlerin ardından derdin ilacını kendi arayana benze ki, a-yağm dikenlerin dışında olsun hep...Akrepler ona ilacı getirmezler.²⁰⁴

Ölülere Selâm

Buraya kadar olan selâm sağ olanlar (hayatta olanlarla) ilgiliydi. Kişi mezarlığa ulaştığı veya kabristana uğradığı zaman;

Ve aleykümü's-Selâm!au Ey Müslüman ve müminlerden (o-Iuşan mezar) diyarı (nın) ehli! Sizin üzerinize olsun selâml Sizden Önce gidenlere (bizden önce vefat edenlere) Allah rahmet etsin ve bizden geri kalanlara da... (merhamet etsin.) Siz bizim selefimiz-siniz; biz de size tabi olanlarız. İnşallah (Allah dilediği zaman) biz de size

²⁰⁰ Sahih-i Buhâri: 5575. 5570, Sahih-i Müslim: 4027, Not: Bu hadis-i şerifte Hazret-i Aişe (r.a.) annemizin Yahudilere karşılık verdiği ve bundan da onun erkeklerle serbest konuştuğu gibi bir manâ anlaşılmalıdır. Bu hadis-i şerifin bu cihetinin iki yöne hamledilmesi gerekir:

1- Bu hadis-İ şerif, Müslümanların Medine-i Münevvere'ye ilk geldikleri ve daha tesettür âyetleri inmeden önce varid olmuştur,

2- Ya da Yahudiler, çekip gittikten sonra Hazret-i Aişe, Efendimiz {s.a.v.) hazretleriyle baş başa kaldıktan sonra, Yahudilere cevap vermiştir. Yoksa Hazret-i Aişe'nin Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin huzurunda erkeklerle serbest konuşması ve Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini susturup erkeklerle konuşması olmaz.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/426-427.

²⁰¹ Tirmizî: 1778. Bu hadis-i şerif, kütüb-i tis'â (dokuz büyük hadis kitabında) tam. yirmi dokuz yerde geçmektedir; bazı yerde başı şöyledir: hrenamız (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Rahman olan Allah'a ibâdet edin, yemek yedin, selâmi yayın selâm ile cennete girersiniz." Tirmizî: 1778,

-"Ey İnsanlar, selâmi yayın, yemek yedin, insanlar uyurken (gece kalkın teheccüd) namazı kılın, selâm ile cennete girersiniz." Tirmizî: 2409,

Ebü Hüreyre (r.a.)'dan rivayet olundu: Buyurdular: Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdu ki:

-"Nefsîm yed-i kudretinde olana yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz: birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığımız zaman, birbirinizi seveceğiniz şeyi size delâlet edeyim mi (size tarif edeyim mi:) Aranızda selâmi yayın." İbni Mace: 67,

²⁰² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/428.

²⁰³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/428-429.

²⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/429.

katılacağız! Allah'tan kendimize ve size (sağlara ve ölülere)²⁰⁵afiyet dileriz!²⁰⁶... (2/253)²⁰⁷

Ölülerde Selâm Alırlar

Hadis-i şerifte buyuruldu:

"Herhangi bir kul, dünyada (hayatta iken) tanımış olduğu bir kişinin mezarına uğrar da ona selâm verirse; muhakkak ki o (ölü kişi) kendisine selâm vereni (görür) tanır ve selâmına mukabelede bulunur."²⁰⁸

Ölüler Konuşurlar

İbnü's-Seyyid "Şir'atü'l-İslâm"²⁰⁹ şerhinde buyurdular: Ölüler selâmlan alır ve mukabelede bulunurlar sözünden muradı belki, ölülerin konuşan dil ile değil de; lisân-i hâl ile selâmlan almalandır...

Fakat, ölülerin selâm aldıklarını, bazı haber, eser ve hadisi şeriflerde varid olan ve ölülerin amellerinin kendilerinden kesilmelerine üzülmeleri hatta selâm'a mukabelede bulunmalarına hasret çektikleri şeklinde gelen rivayetler bu görüşü te'yid eder²¹⁰...

Mezar Ziyareti

İmam Suyûtî (r.h.) hazretleri buyurdular:

Hadis-i şerifler, eserler ve rivayetler, delâlet ediyorlar ki: "Muhakkak ziyaretçiler, ne zaman (mezara veya bir zatın kabrine gelirse) o ziyaret olunan kişi; kendisini ziyaret edeni mutlaka;

- 1- Tanır,
- 2- Sözüünü işitir
- 3- Kendisiyle ünsiyet kurar,
- 4- Ve onun selâmına mukabelede bulunur...

Bu (durum yani ölülerin kendisini ziyaret edenleri tanımaları bütün ölüler hakkında) umûmidir... Hem şehitler hakkındadır ve hem de diğer ölüler hakkındadır. Bunun da belli bir vakti yoktur. Ve sahih olan da budur.

Çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, kabir ehline, işiten ve akıl erdiren kişiye verilen selâm ile selâm vermeyi ümmetine meşru kıldı²¹¹

Ruh ve Beden

Hakikat Erbabı buyurdular:

Ruhun bedene bağı vardır. Şu cihetle ki, ruhun kendisi refikü'l-a'lâ ve yerleştiği yer "illiyîn" olduğu halde; kabrinde salât-ü selâm okur ve kendisine selâm verenin selâmına mukabelede bulunur. İki emrin (ruhun mekânının illiyîn olması ve aynı anda da mezarında da bulunup kendisine selâm verenlerin selâmı almasında) bir zıtlık yoktur.²¹² Zira muhakkak ruhların durumu bedenlerin durumuna ve haline asla benzemez.

Burada yapılan yanlışlık; gaibi şahit üzerine kıyaslamaktır. Böylece görünmeyen şeyi, görünen şeye göre bir

²⁰⁵ Şerh-i Şir'atü'l-İslâm, s. 579-580, Es seyid Ali Zade, 1282- İstanbul,

²⁰⁶ Burada dikkatinizi çektiyse ölülere selâm verilirken, "Ve aleykümü's-Selâm yani, Sizin üzerinize olsun selâm, diye selâm verilmektedir. Çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, ölülere böyle selâm vermeyi bize talim buyurdular. Bu konuda değişik rivayetler ve değişik lafızlarla aynı manada bir çok hadis-i şerif mevcuttur:

Ebu Cürayyi Cabir bin Süleym (r.a.) buyurdular.

"Ben, iki defa üst üste,dili- "Aleykesselâmü! Ya Restülullah {s.a.v.}, dedim. (Efendimiz (s.a.v.) hazretleri selâmımı almadı ve bana şöyle dediler: fit !,U lillîp Aleykesselâmü! Deme. Çünkü dilli Aleykesselâmü! Ölülerin selâmıdır. Bir Müslüman kardeşine selâm vereceğin zaman; "Es selâmü aleyke" söyle." Tirmizi: 2645, Ebû Davud: 3562, Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Şerh-i Şir'atü'l-İslâm, s. 580...

²⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/430.

²⁰⁸ Kenzu'l-Ummâl: 42556

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/430-431.

²⁰⁹ Şerhü'l Şir'atü'l-İslâm, Es seyid Alizâdenin "Şir'atü'l-İslâm" isimli kitaba yazmış olduğu bir şerhtir. Fıkhi konular takva yönü tercih edilerek yazılmış İslâmî edepler üzerine duran ve hayatın bütün noktalarını Kitap ve sünnet-i seniyyeye göre açıklayan ve çok ince malûmatları içeren değerli bir kitaptır. Kitap, Arabî dil ile yazılmıştır. Şir'atü'l-İslâm kitabının, 1282 H. tarihinde İstanbul'da "Vakua matbaasında yapılan baskısı 583 sayfadır. Ruhü'l-Beyân tefsirinin kaynaklarından biri olan bu değerli kitabı bütün okuyucularımıza tavsiye ederiz. Gerçekten başka kitaplarda bulamayacakları sahih ve derde derman olabilecek bilgileri bu kitapta bulabilirler... Mütercim.

²¹⁰ Şerhü'l Şir'atü'l-İslâm, s. 580, Şir'atü'l-İslâm Şerhinde şöyle bir hadis-i şerif rivayet etmektedir:

Herhangi bir kişi, bir Müslüman kardeşinin kabrini ziyaret eder ve ona selâm verir ve onun yanında (mezarının yanı başında) oturursa; (mezarındaki ölü) kendisiyle ünsiyet bulur ve onun selâmına mukabelede bulunur ta o kişi kalkıncaya kadar (dünyada bir tanıdığı ziyaretine gelmiş gibi kendisiyle ünsiyet kurar)... Şerhü'l Şir'atü'l-İslâm, s. 580,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/431.

²¹¹ Bu konuda Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Ben sizleri kabirleri ziyaret etmeyi nehyetmişim. Artık bundan böyle kabirleri ziyaret edin." Sahih-i Müslim: 1623, Sünen-i Neseî: 5558.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/431-432.

²¹² Tayy-i mekân, ruhlarda şöyle dursun, yaşayan bir çok evliyada bile görülmüştür. Bir evliya bir anda çok değişik yerlerde görülmüştür. Ruh neden hem "illiyîn"de ve hem de kabirde bedene bağı olmasın???

mekânı işgal ettiği zaman (bir yerde bulunan ruhun) başka bir yerde bulunmasının mümkün olmadığını zanneder ve itikat eder.

Ruh'un bir anda bir çok değişik mekânlarda bulunabileceğine bazı âlimler, güneşi misâl getirdiler.

Güneş, gökte olduğu halde, ışınları yer yüzündedir. (Ve hem de yansıtıldığı her yerdedir... İşte bu) Muhammedî ruh gibidir. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin mübarek ruhlarının "a'lâ-i illiyyîn" de olduğu kesin olmakla beraber; dâima kabrinde olup kendisine salevat okuyan ümmetine mukabelede bulunmakta ve kesinlikle kabrinden de ayrılmamaktadır.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Hiçbir Müslüman yoktur ki, benim üzerime (salât-ü) selâm okuduğunda, muhakkak ki Allâhü Teâlâ benim ruhumu bana gen verir ve hatta ben onun selâmına mukabelede bulunurum."²¹³

Suâl: Eğer sen desen ki, bundan hayatın taaddüdü gerekir mi? Bu nasıl olur?

Cevap: Derim ki: Bu hadis-i şeriften Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin dünyevî berzahta devamlı olarak hay (diri ve canlı) olduğu hakikati alınır. Zira hiç şüphesiz ki varlıklar gece ve gündüz Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin üzerine salât-ü selâm getirmekten hâlî değildir.

Ayrıca, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin; "Allâhü Teâlâ, ruhumu bana geri verir," kavli-i şerifinin manâsı şöyledir: "Hak Teâlâ hazretleri, berzah âleminde hissî hayatımda beni iştikten ve konuşmaktan oluşan hissî idrâkımla bakî kılar," demektir.

Muhakkak ki hissî idrâki, iştik ve konuşmakla olur. Şu-ûr-i küllî, Ruh-i Muhammed-i küllî'den asla ayrılmaz. Çünkü Muhammedi ruhun hislerden, oluş ve mekândan tecrit edilmesi yoktur. Çünkü alem-i küllînin ruhudur. Sirayet eden onlara sirayet etmiştir.

Attâr (k.s.) hazretleri, o seçkin peygamber Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin na'tında buyurdular:

O Efendimiz (s.a.v.) hazretleri için ne söylesem;

hepsi daha önce söylenmiştir!

Onun hakkında söylenecek sözlerin hepsi daha önce konu-şuldu. Söylenildi.

Onun vasfı hakkında konuşmak bize gerekir.

Bu takdirde utançtan terimin kana dönüşmesi gerekir.

O âlemin fesîhiydi; bense onun diliyim...

Nasıl ve ne zaman onun şerhini yapabilir ve onu anlatabilirim? Gerçek manâda buna gücüm yetmez.

Onu gerçek manâda vasfetmek bunlara (ümmete) layık değildir. Ümmet gereğince onu anlatamaz. Halik Teâlâ hazretlerinin onun vafedici olması yeterlidir...

Ey Efendimiz (s.a.v.) hazretleri! Peygamberler, senin vafında hayrete düştüler. Senin yüceliğin, tanıyanların ve tanımayanların başını aldı...²¹⁴

Tasavvufî Manâlar

Âyet-i kerime şu işaretler vardır:

"Size her hangi bir suretle sağlık verildiği zaman," Hayırdan ve serden... "Siz de, ondan daha güzeli ile sağlık verin;"

Eğer (size verilen tahıyye) hayır ise ondan daha güzeliyle karşılık verin. Ve size şer istenilmekte ise siz de şerre karşılık;

Hilim, Afv, Bağışlama, Mükâfat, Ve hayır dileyerek karşılık verin.²¹⁵

"Veya aynıyla mukabele edin.

Muhsine (iyilikte bulunan kişiye) ihsanda misliyle kifayet e-din. Musiy'e (kötülük yapan ve size kötülük dileyen kişiye de, adaletli davranıp) kötülüğü kadar karşılık verin.

Bu gerçeğe şu âyet-i kerimeler delâlet eder:

"Kötülüğün cezası da misli kötülüktür, fakat her kim affedip ıslâh ederse onun da ecri Allah'adır -her halde O, zâlimleri sevmez."²¹⁶Allâhü Teâlâ hazretleri yine buyurdu:

"Sizin affetmeniz takvaya daha yakındır."²¹⁷

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Cebrail Aleyhisselam'dan, o da Allâhü Teâlâ hazretlerinden rivayet etti.

"Sen afv yolunu tut, urf ile emret ve kendilerini bilmezlerden sarfı nazar eyle."²¹⁸ Âyet-i kerimenin tefsirinde,

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

Allah, her şeyi üzerine..." Affetmek ve ihsandan...

"Muhasiptir."

Allâhü Teâlâ hazretleri:

²¹³ Keşfü'l-Hafâ: 2247,

²¹⁴ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/432-434.

²¹⁵ Çünkü "İyiliğe karşı iyilik yapmak her kesin işidir. Ama kötülüğe karşı iyilik yapmak ise er kişinin işidir..."

²¹⁶ eş-Şûrâ: 42/40,

²¹⁷ Bakara: 2/237,

²¹⁸ el-A'râf: 7/199,

"Her kim zerre miktarı bir hayır işlese onu görecek, Her kim de zerre miktarı bir şer işlese onu görecek!"²¹⁹ buyurdu. Ve miskâlî zerre kadar hayır veya şer yapanı hesaba çekecektir. Te'vilât-i Necmiyye de böyledir.²²⁰

Kıyamet Günü

"Allah..." Mübtedâdir. Haberi de şu kavli şeriftir:

"Başka ilâh (tapılacak ma'bûd) yok..."

Allâhü Teâlâ hazretlerinden başka yerlerde ve göklerde ilâh (ma'bûd) yoktur. (2/254)

Celâli hakkı için O, sizi muhakkak toplayacak;"

Mahzûf kasemin cevâbıdır. Yani vallahi sizleri kabirlerinizden elbette haşr edecektir, demektir. (Nereye?) hesaba... (Nerenin hesabına)

"Kıyamet gününün,"

"Kıyamet," kıyam manasınadır. Sonundaki te (s) harfi o günde meydana gelen ziyâde korkudan mübalağadır.

"Onda şüphe yok..."

"gün" kelimesinden hâldir. Yani kendisinden ve meydana gelmesinden şüphe olmadığı halde kıyamet kaçınılmazdır.

Veya bu cümle mahzûf bir mastarın vasfıdır. Allah sizi toplayacak ve bundan asla şüphe yoktur, demektir. Bu durumda zamir, kelimesine râcidir.

"Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?!"

Bu kavli şerif, bir başkasının Allâhü Teâlâ hazretlerinden daha doğru sözlü olmasını inkâr etmekte ve böyle bir şeyin olmadığını beyândır... Zira muhakkak Allâhü Teâlâ hazretlerinin haber verdiği şeyde hiçbir şekilde yalan yolunun bulunması mümkün değildir. Çünkü yalan noksanlıktır. Noksanlığın ise Allâhü Teâlâ hazretlerinden sâdir olması muhaldir. Başkasından değil...²²¹

Allah'ı Tekzîb...

Hadis-i şerifte buyuruldu:

Ebû Hüreyre (r.a.)'dan Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden rivayet ettiler. Buyurdular:

- "Allâhü Teâlâ buyurdu:

Ademoğlu, beni tekzîb etti (beni yalancılıkla itham etti). Halbuki bu ona layık değildir. Âdemoğlu beni şetmetti (bana küfür edip sövdü). Halbuki bu ona yakışmaz.

Onun bana yalan isnâd etmesi, onun: "Allâhü Teâlâ hazretleri, beni ilk (yoktan) yarattığı gibi (ölümden sonra) tekrar yaratacak değildir," sözüdür... Halbuki ilk yaratılış bana onu tekrar yaratmaktan daha kolay değildir.

Onun bana sövmesi, "Allâhü Teâlâ, çocuk edindi," demesidir.

Hakikat ben dengi olmayan, doğmayan ve doğurmayan ehadim ve samedim. ...²²²

Hadis-i Kudsi'nin Şerhi:

"Ademoğlu, beni tekzîb etti (beni yalancılıkla itham etti)." Bana yalan nispet etti.

Halbuki bu ona layık değildir."

Onun bana yalan isnâd etmesi ona yakışır bir şey değildir. Belki büyük bir hatâdır.

"Ademoğlu beni şetmetti (bana küfür edip sövdü)."

Şetm," kendisinde bulunan vasfın gayri bir özelliklikle vasfetmek, noksanlık, âr ve ayıp olan bir şeyle itham etmek, demektir.

"Halbuki bu ona layık değildir."

"Onun bana yalan isnâd etmes'i, onun:"Allâhü Teâlâ hazretleri, JDeni ilk (yoktan) yarattığı gibi (ölümden sonra) tekrar yaratacak değildir," sözüdür..." Yani Allâhü Teâlâ hazretleri, ölümünden sonra beni diriltmez, demesidir.

"Halbuki ilk yaratılış bana onu tekrar yaratmaktan daha kolay değildir."

Üzerine bina edilecek olan asıl bulunduğu için tekrar yaratılması daha kolaydır. Bu ibare temsil yolu üzere vârid oldu.Çünkü bir şeyi tekrar yaratmak bizim kuvvetimize nisbetle daha kolaydır. Ama Allâhü Teâlâ hazretlerinin kuvvet ve kudretine göre

ise bir şeyde kolaylık ve zorluk yoktur.²²³

"Onun bana sövmesi", "Allâhü Teâlâ, çocuk edindi," demesidir."

²¹⁹ Camlus-Sa0tr:3419, Ez-Zilzâl: 99/7-6.

²²⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/434-436.

²²¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/436-437.

²²² Sahih-i Buhârî: 4122, 4592 ve 4593, Sünen-i Neseî: 2051, Müsned-i Ahmed: 8256.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/437.

²²³ Zira Allâh'ü Teâlâ hazretlerinin yaratması insanların bir şey yapmalarına benzeme?

"O'nun emri, bir şeyi murad edince ona sade "ol" demektir, o olurverir. (Ya-sin: 36/82,

Ademoğlunun bu sözü, Allâhü Teâlâ hazretleri hakkında sövmek ve küfür oldu. Zira doğum, üreme cihetinden ve yoluyla cüz'ün kül'den ayrılması demektir. Bu ise ancak mürekkep olan şeylerde olur. Her mürekkep ise muhtaçtır. (Allâhü Teâlâ hazretleri ise böyle noksan sıfatlardan münezzehtir.)

"Hakikat ben Ehadim,"

Bekâ'dan kelâm sıfatına sa^ip tek ve münferidim... Noksan sıfatlardan ve gayrilerinden münezzehim...

"Samedim," Mesmûd manasınadır. Yani kendisine kast olunan ve bütün ihtiyaçlarda kendisine yönelilen ...

"O kit doğmadı,"

Bu kavlı-î şerif, teşbîh ve mucâneseti (bir cinsten olmayı) nefyetmektedir...

"Ve doğurulmadı." Bu, Allâhü Teâlâ hazretlerini kıdem ve evveliyat ile vasıflandırmaktır.

"Ve kendisinin bir dengi yoktur."

Bu (kavl-i şerif) kendisinden önce geçenlerin takriri ve zihne yerleşmeleri için pekiştirmesidir.

İbn-i Melek'in "Şerhü'l-Meşârik" isimli kitabında da böyledir.²²⁴

Kıyamet Üç Kısımdır

Bil ki kıyamet üç kısımdır:

1- Küçük kıyamet,

2- Orta kıyamet,

3- Büyük kıyamet...

Küçük kıyamet: Her bir kişinin (kendi) ölümüdür.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: -"Ölen kişinin gerçekten kıyameti kopmuştur."²²⁵ Orta kıyamet: Birinci nefhâ (israfil Aleyhisselâm'm birinci üf-leyişi) ile bütün mahlukatın ölmesidir.

Büyük kıyamet: İkinci nefhâ (İsrâfif Aleyhisselâm'ın ikinci üf-leyişi) cesetlerin haşr edilmesi ve ceza için mahşere sevk edilmeleridir.

MesnevTde buyuruldu:

İsrafil, Sûrunu öttürdüğü gün yüz yıllık ölüyü diriltti. Peygamberlerin (a.s.)'ın gönüllerinde öyle nağmeleri var ki, hikmet arayanları ihya eder.²²⁶

Agâh ol! İyi bil ki, İsrafil Aleyhisselâm'ın sûr'a üflemesi gibi evliya ve gönül erlerinin nefesleri hayat ve neşv ü nemaya vesiledir...²²⁷

Fena ve Baka

Bakî hayat, ancak nefis ve onun kötü sıfatlarından fena bulduktan sonra elde edilir.

Kişinin nefis-i emmâre ve kötü vasıflarından kurtulmasının yolu da ihlâs ile Allâhü Teâlâ hazretlerini zikretmektir. Allah'ın büyük ism-i şerifi olan İfza-i celâlin Allah İsm-i şerifinin) manâsı tecelli ettiği zaman, vücûd, âlemi izmihlale uğrar, fani olur. Tevhit denizinde istiğrak hâli hâsıl olur. Kişi Tevhit denizine daldığı zaman, kendisinden her şey kaybolur. Allâhü Teâlâ hazretlerinin gayri her şey onun nazarında gaiptir... Bu, kişinin suya daldığı zaman (sudan) gayri hiçbir şeyi görmemesi gibidir...²²⁸

Zikir ve gaflet...

Şeyh Ebû Yezîd el-Bestâmî (k.s.) hazretleri buyurdular:

- "Kim, kalbi Allâhü Teâlâ hazretlerinden gafil olduğu halde, "Allah," derse; bu takdirde o kişinin hasmı Allâhü Teâlâ hazretleridir."²²⁹

Hikâye (Bursa Kaplıcaları ve zikir)

Hikâye olundu:

Sâlihlerden bazıları, bir gece Bursa kaplıcalarına girdi. Havuzun üzerine büyük bir tahtın kurulmuş olduğunu gördü. Tahtın üzerinde cinlerin Sultanlarının kızı vardı. Onunla beraber, bu cin taifesinden büyük bir kalabalık vardı. Bu sâlih zât, onlara kaplıca suyunun aslını sordu.

(-"Bu kaplıca suyunun aslı nedir?" dedi.)

Cinler Sultanının kızı, o sâlih zatı bazı cinlerle beraber kaplıca suyunun kaynağına gönderdi. O sâlih zât, kaplıca sularının kaynağında soğuk su olarak aktığını gördü. Hayretle;

²²⁴ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/437-439.

²²⁵ Deylemi: 1117.

²²⁶ Mesnevî-yi şerif: Defter, 1, s. 76,

²²⁷ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/439-440.

²²⁸ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/440.

²²⁹ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/440.

-"Halbuki kaplıca suyu çok sıcaktır! Bu soğuk su kaplıca suyunun kaynağı nasıl olabilir?" diye sordu. Onlar:
-"Bizden bir cemaat, her hafta bu suyun (kaynağının) başında Allâhü Teâlâ hazretlerinin ismini ve "Hû" ism-i şerifini okurlar. İşte onun (yani Zikrullah'ın) harareti sebebiyle kaplıcanın suyu sıcak olmaktadır, dediler.²³⁰

Zikrullah'ın Tesiri

Gerçekten zikrullah'm tesîri inkâr edilmez. Hasseten tezkiye ve tasfiye erbabının dilinden olursa, tesîri daha çok olur.

Mesnevî'de buyuruldu:

Daima Hak Teâlâ hazretlerini zikrederek, gulyabânîlerin sesini yok et! Böylece dünya meyli sana tuzak olmasın.²³¹

Tasavvufî Manâlar

Bu âyet-i kerimede şu işaretler vardır:

"Allah... Başka tapılacak yok... ancak O..."

Allâhü Teâlâ hazretleri ezelden ilâh idi, ondan başka ilâh yoktu. Yani onunla beraber mahlukatı yokluktan var edecek hiçbir mevcut yoktu.

"Celâli hakkı için O, sizi muhakkak toplayacak;"

Sizi (ölümünden sonra) ikinci kere yokluktan var edecektir. "Kıyamet gününe,"

Sizi orada bölecek ve fırkalara ayıracaktır. (2/255)²³²

Kıyamet Günü İnsanlar Üç Fırkadır

Sizi üç firkaya ayıracak:

1- Cennetlik,

2- Cehennemlik,

3- Meliki muktedirin katında...

"Bir fir"ka cennet'te"²³³"Bir firka saîr'de,"²³⁴ Bir firka da;

"Sadakat meclisince, kudretine nihayet olmayan bir şehinşah'in huzur-u kibriyasında?"²³⁵

"Onda şüphe yok..."

Bu menzil ve makamlara dönmede asla şüphe yoktur.

"Allah'tan daha doğru sözlü kim

olabilir?!" Allâhü Teâlâ hazretleri elbette size;

1 - Dininizin maslahatı,

2- Dünyanızın faydalarını,

3- Âhiretinizi İfsâd eden şeyleri,

4- Ebedî hayatınıza zarar veren şeyleri,

5- İlk dünyevî hayatınızı bozan şeyleri, beyân eder.

6- Sizi hidâyete davet eder,

7- Sizi rezalet ve zilletten kurtarır... Te'vilât-i Necmiyye'de de böyledir.²³⁶

Münafıklar Hakkında

Yüce Meali:

O halde, siz niye münafıklar hakkında iki fırka oluyorsunuz? Allah, onları kazandıkları vebal yüzünden terslerine döndürdüğü halde, Allah'ın saptırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz?! Her kimi Allah saptırırsa, artık sen ona yol bulamazsın.⁸⁸

Arzu ettiler ki, kendilerinin küfre saptıkları gibi, siz de sapasınız da, beraber olasınız. Onun için, onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar içlerinden dost edinmeyin. Yok, aldırılmazlar-sa, o vakit bulduğunuz yerde kendilerini tutun ve öldürün. Ve onlardan ne bir dost, ne bir yardımcı edinmeyin.⁸⁹

Ancak, şöylelerine dokunmayın: Ki, sizinle aralarında mîsak olan bir kavme vâsil olmuş bulunurlar, yahut ne size harb etmeyi, ne de kendi kavimlerine harb etmeyi havsalarlarına sığ-dıramayarak size gelmişlerdir... Eğer,

²³⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/440-441.

²³¹ Mesnevî-yi Şerif: Defter: 1, s. 29,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/441.

²³² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/441.

²³³ Eş-Şûrâ: 42/7 Eş-Şûrâ: 42/7 el-Kamer.: 54/55,

²³⁴ Eş-Şûrâ: 42/7 el-Kamer.: 54/55,

²³⁵ el-Kamer.: 54/55,

²³⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/441-442.

Allah dileseydi bunları üzerinize musallat kılardı da, sizinle harb ederlerdi. O halde, sizi bırakıp, bir tarafa çekildikleri ve sizinle harb etmeyip, sulha yattıkları takdirde de, Allah aleyhlerinde size bir yol vermemiştir.⁹⁰ Diğer bir takımını bulacaksınız ki, hem sizden emin olmak, hem de kavimlerinden emin kalmak isterler. Fitneye sevk edildikçe de, döner döner içine atılırlar. Eğer, bunlar sizden çekinmezler ve sulha yatıp taarruzdan ellerini çekmezlerse, kendilerini bulduğunuz yerde yakalayın ve öldürün. İşte bunlar aleyhinde, size açık bir ferman verdik.⁹¹²³⁷

Tefsîr-i Şerifi:

ili "O halde, size ne oluyor?"

Ey müminler... Bundan murad müminlerin bazılarıdır."ne," kavî-i şerifi mübtedâdır. "sizin için." kavî-i şerifi de onun haberidir. İstifham nehî ve inkâr içindir.

"Münafıklar hakkında,"

Haberin kendisine taalluk ettiği şeye taalluk etmektedir. Yani münafıklar hakkında, işleri ve durumları ile ilgili olarak size ne oldu ki?

"İki fırka (oldunuz)"

"iki bölük" iki fırka" demektir. ("sizin için," kavî-i şerifinde buiunan mecrûr zamirinden hâldir.

Bundan murâd, muhatapların, münafıkların işleri hakkında sahih (ve ciddî) sebeplerinin olduğunu inkâr etmektir. Onların küfürleriyle ilgili sözün kesin olduğunun vucubunu beyân etmektir. Onları bütün hükümlerde küfürle hicret edenlerin yerine koymaktır.²³⁸

Sebeb-i Nüzul (Nisa, 90)

Bu (âyet-i kerimenin sebebi nüzulü) şudur:

Münafıklardan bazıları, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine gelerek. Medine-i Mürievvere'nin havasının kötü olmasından (şikâyet ederek) bâdiyeye (çöle)²³⁹ çıkmak için izin istediler. Medine-i Mü-nevvere'den çıktılar. Pek geçmeden müşriklere bir kafile gördüler. Müşriklere katılıp Mekke'ye gittiler.²⁴⁰

Münafıkların bu hareketleri üzerine Müslümanlar kendi aralarında ihtilaf ettiler. Bazıları, "onlar kâfir oldular," dediler, bazıları da, "onlar Müslümandırlar," dediler. İşte bu hâdiseye üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu.²⁴¹

Allah Münafıkları Tersine Çevirdi

"Allah, onları terslerine döndürdüğü halde,"

"Münafıklar" kelimesinden hâldir.

Yani, Halbuki Ailâhü Teâlâ hazretleri onları küfre geri çevirdi, demektir. Onların hükmü;

- 1- Zillet,
- 2- Aşağılanma,
- 3- Perişanlık
- 4- Esaret,
- 5- Ve Öldürülmeleridir.²⁴²

Erkâs

"erkâs," reddetmek (geri çevirmek) ve dönmektir. Meselâ, "Ben şeyi çevirdim ve o da döndü," denilir. İki lügati (manası) vardır:

- 1- tfaaj "Ben onu reddettim (geri çevirdim.)"
- 2- "Onun sonunu başının üzerine döndürdüm," demektir.²⁴³

Münafıkların Geri Çevrilmeleri

(Bütün bunlar ne sebebiyledir?)

"Kazandıkları vebal yüzünden..."

Bunun sebebi, onların; Mürtet olmaları (İslâm dininden çıkmaları). Müşriklere katılmaları, Efendimiz (s.a.v.)

²³⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/443-444.

²³⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/444-445.

²³⁹ 223 Burada "bâdiye ve çöl" diye tercüme ettiğimiz kelime "Ruhü'l-Beyân"ın metninde matbaa hatası olarak, "bedir" diye geçmektedir. Doğrusu, "bâdiye" olacaktır. Zira Ruhü'l-Beyân tefsirinin kaynaklarından biri olan "Keşşaf tefsirinde de i "bâdiye diye geçmektedir.

²⁴⁰ Keşşaf: c.1.s. 577,

²⁴¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/445.

²⁴² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/445-446.

²⁴³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/446.

hazretlerine hile ve tuzak kurmalarındandır....²⁴⁴

Allah'ın Saptırdığı...

"Siz istiyor musunuz?!"

Müşriklere katılan münafıkların imânlarını söyleyip iddia e-den ey muhlisler!

"Allah'ın saptırdığını yola getirmek

(mi istiyorsunuz)"?! Onları mühtedî (hidâyete ermiş) kişilerden mi kılmak istiyorsunuz?

Bu kavî-i şerifte onların bu zanlarına bir kınama vardır. Ve yine bu kavî-i şerifte, AHâhü Teâlâ hazretlerinin saptırdığı kişiye hidâyet vermenin muhal olduğunu ve onların muhal ile edâ etmeye çalıştıklarını bildirmektedir.

Bu şundandır; onların (Mekke'ye gelip müşriklere katılan münafıkların) imandan ve İslâm'dan uzak oldukları halde; (kendilerinin) imanlarına hükmetmek ve onların hidâyet üzere olduğunu iddia etmek; onların hidâyeti için çalışmak ve o yönde irâde beyân etmektir.

"Her kimi Allah saptırırsa."

Allah kimin içinde dalâleti yaratırsa, bu kişi, kim olursa olsun;

"Artık sen ona yol bulamazsın",

Onu hidâyete erdirmeniz şöyle dursun, ona yollardan hiçbir yol bulamazsınız.

Bu hitab, muhataplardan her birinedir. Her yol üzere, onlara tafsil yolu üzere hiçbir hidâyet yolunun olmadığına şâmil olduğunu duyurmak içindir.

Cümle, bjJuJt "Siz istiyor musunuz?! Kav şerifin veya "hidâyete erdirir, "fiilinin failinden hâldir. Rabbitise vav harfidir.

"Arzu ettiler ki siz de sapasınız,"

Bu kavî-i şerif, münafıkların,

1- Hilelerini,

2- Hıyanetlerini,

3- Küfürde devam ettiklerini,

4- İslâm'a mâni olmaya çalıştıklarını,

5- Başkalarını da saptırmak suretiyle hakka engel olduklarını,

6- Küfürlerinin eserini...

7- Onların kendi nefislerinde sapıttıklarını açıklamaktadır... *jJ "Kelimesi," masdariyet içindir. Onun için cevâbı yoktur.

Yani münafıklar, sizin küfre girmenizi temenni ettiler, demektir. (Ne gibi?)

"(Kendilerinin) küfre saptıkları gibi

Mahzûf bir mastarın sıfatı olmak üzere mahallen mensubtur. Yani,"Küfürleri misâli bir küfürle küfretmenizi temenni ettiler," demektir.

li kelimesi masdariyet içindir."Beraber olasınız (onlarla müsâvî olasınız,)" "inkâr edesiniz" kavî-i şerifinin üzerine atıftır. Takdiri şöyledir: Onlar sizin küfrünüzü temenni ettiler, siz küfre girip dalâlet ve sapıklıkta kendilerine müsâvî (eşit) olmanızı istediler, demektir.²⁴⁵

Başkasının Küfrünü Arzulayan

Bu kavî-i şerifte şu işaret vardır:

Kim, başkasının küfrünü isterse, o kişinin (kendisinin hakikatte) bânında (iç âleminde) küfürde olduğunun emaresi ve belirtisidir... Her ne kadar İslâm dinini izhâr etse ve Müslüman olduğunu söylese bile...

Çünkü bu kişi, aralarında bulunan itikadın müsavi olmasını (ve eşitliğini) istemektedir. (Kendisi açıkça küfrünü beyân etmese ve böyle bir şeyi kabul etmese bile zimnen bunu arzulamaktadır.)

Bu insanın hususiyetindedir. İnsanlar, bütün insanların, kendi mezhebi, itikadı ve dini üzere olmasını sever ve isterler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Küfre rızâ küfürdür."²⁴⁶

Münafıkları Dost Edinmeyin

"Onların içlerinden dost edinmeyin."

Münafıkların hâli, bu zikredilen olduğu ve sizin küfre girmenizi arzu ettikleri halde onları dost edinmeyin.

"Allah yolunda hicret edinceye kadar."

Onlar, iman edinceye kadar... imanlarının gereği olarak Allah ve Resulü (s.a.v.) hazretleri için hicret edinceye

²⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/446.

²⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/446-448.

²⁴⁶ Tuhfetü'l-Ahvezî: 3212, numaralı hadis-! şerifin şerhine bakınız... Peyz ü'l-Kadlr: 6072, hadis-I şerifin şerhi..., İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/448.

kadar onların içinden dost edinmeyin. Hicretleri dünya maksatlarından herhangi bir maksat için olmamalıdır...
."Allah yolu," Allâhü Teâlâ hazretlerinin girmeyi emrettiği yoldur.²⁴⁷

Mürtedlerin Cezası

i "Yok, aldırılmazsa,"
Yani iman etmek ve İmanlarının sahih ve müstakîm olduğunu hicret etmekle izhâr etmekten yüz çevirirlerse;
"Kendilerini tutun,"
Kendilerini tutmaya gücünüz yettiği zaman, İslâm dininden çıkıp müşriklere katılan ve Mürted olan münafıkları tutun...
ve bulduğunuz yerde onları öldürün"
Hıll ve Haremce²⁴⁸...(2/256) Muhakkak' ki onlar hakkında verilen hüküm, esaret ve öldürülme bakımından bütün müşriklerin hükmüdür.
rwa; "Ve onlardan ne bir dost, ne bir yardımcı edinmeyin."
Müşriklere katılan münafıklardan tam bir kaçışla uzaklaşın. Onlardan ne bir dostluğu ve ne de bir yardımı ebediyen kabul etmeyin.²⁴⁹

Tasavvufî Manâ

Bu âyet-i kerimede, Allâhü Teâlâ hazretlerine yürüyen talebe (ve murid) erbabına işaret vardır. Çünkü onlar, dünya ehlini dost ve ahbab edinmekten ve onlara karışmaktan nehiy olundular. Tâ ki, dünya ehli içinde bulunduğu;
Hırs, Şehvet, ve Dünya sevgisini terk edip, Hakkı talep etme konusunda kendilerine muvafakat edinceye kadar...
Yine bu âyet-i kerime'de Allah'a yürüyen maneviyat talebelerine;
1 - Onlara (yani dünya ehline) vaaz etmeleri,
2- Vaazlarında beiğ olmaları,
3- Onları öldürmeleri yani onların nefs-i emmârelerini.
4- Ve nefs-i emmârelerinin kendilerine galip olan sıfatlarını gördükleri gibi öldürmekle emir olundular...²⁵⁰

Sözleşmelere Riâyet Edin

"Ancak, şöylelerine dokunmayın: Ki, sizinle aralarında mîsak (andlaşma) olan bir kavme vâsıl olmuş bulunurlar/1
Bu istisna, "Yok, aldırılmazsa, o vakit, bulduğunuz yerde kendilerini tutun ve öldürün." Kavli-i şerifinden istisnadır. Yani sizinle savaşmayacaklarına dair sizinle ahitleşen (sözleşme yapan) kavme ilhak edenler hariç, demektir. Bunlar, "Eşlem" kabilesine mensup olanlardır..."²⁵¹

Hilâl Bin Umeyr

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Mekke'ye gitmek üzere yola çıktığında, Hilâl bin Umeyr el-Eslemî ile; "Kendisine yardım etmemesi ve kendisinin aleyhinde hiçbir kimseye yardım etmemesi; Hilâl'a vasil olan ve ona iltica edenlere de Hilâl'a tanınan haklar olduğu" üzere bir andlaşma yaptı.²⁵²
"Veya size geldiler."
"Sıla" (yani yukarıda geçen "onlar ki" ismi mevşûlun sılası) üzerine atıftır.
Sizinle ve kavimleriyle savaşmaktan el çekmiş bir halde size gelenler, demektir.
Kendilerini "tutmak ve öldürmek" ten istisna emredilenler iki fırkadır. Birisi, savaşmayı terk edip; Müslümanlarla sözleşmesi olan kavme katılanlar. Diğeri de, müminlere gelip, iki fırka (Müslüman ve kendi kavimleri olan müşrikler) ile savaşmaktan kaçınan kişidir.
(Ne olduğu halde size geldiler)
"Göğüsleri sıkılarak (havsalarına şiddetle mayarak.)"
(tahkik²⁵³) kelimesinin izmârî ile hâldir. "Muhakkak göğüsleri (Kalbleri) sıkıldı," demektir.
"kelimesi" iki fetha ile sıkıntı, darlık ve kabz olmak manasındır.²⁵⁴

²⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/448.

²⁴⁸ Hıll ve Harem hakkında "Ruhü'l-Beyân Tercümesi"nin c. 3, s. 632'de malûmat verilmişti. Oraya bakınız.

²⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/449.

²⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/449-450.

²⁵¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/450.

²⁵² Keşşaf: c.1, s. 578-579.

²⁵³ kelimesi fiili mâzî'nın başına geldiğinde tahkik (muhakkak manâsını) 229İfâde eder> Fiili muzâri'nin başına gelirse ba'z (bazen manasını) ifâde eder.

"Sizinle harb etmeyi,"

Kavimleriyle beraber olup sizinle savaşmaktan canları sıkıldı. "Veya kendi kavimlerine harb etmeyi,"

Sizinle beraber olup, kendi kavimleriyle savaşmayı demektir.

Savaşmaktan yürekleri sıkılarak gelip sığınanlardan murad, Benî Müdlic kabilesidir. Benî Müdlic kabilesi, Müslümanlarla savaşmamak üzere, andlaşma yapmışlardı ve aynı zamanda Müşriklerle de onlarla savaşmamak üzere andlaşma yapmışlardı.

Sizinle kendilerinin arasında bulunan ahitten dolayı sizinle savaşmaktan gönülleri daralır ve canlan sıkılır. Çünkü Allâhü Teâlâ hazretleri, onların kalblerine korku saldı.

Kendi kavimleriyle (müşriklerle) savaşmaktan da yürekleri sıkılıyordu. Çünkü onların dinleri üzereydiler.²⁵⁵

Bir Kavme Katılan..

Allâhü Teâlâ hazretleri, bu mürtedleri, müminlerle aralarında ahid bulunan bir kavme ilhak ettiklerinde öldürmeyi yasakladı. Çünkü kim ahid sahibi bir kavme katılırsa, o kişi için de onların kanlan hakkında olan hüküm vardır.²⁵⁶

Musallat...

"Eğer, Allah dileseydi bunları musallat kılardı," Benî Müdlic kabilesini musallat kılardı. (Kimin üzerine)

"Sizin üzerinize,"

Yani,

- 1- Onların kalblerini kuvvetlendirmek,
- 2- Onların göğüslerini yaymak,
- 3- Gönüüerindeki sıkıntıyı yok etmek,
- 4- Ve onlardan korkuyu gidermekle...

Keşşaf'ta buyuruldu:

Sual: Eğer sen, "Allâhü Teâlâ hazretlerinin kâfirleri, müminlerin başına musallat kılması nasıl caiz olur?" diyecek olursan;

Cevap: Derim ki: Onları Müslümanlarla savaşmaktan alıkoyan ve kendilerine kâfi gelen şey, Allâhü Teâlâ hazretlerinin kalblerine koyduğu korku olduğuna göre; eğer Allâhü Teâlâ hazretleri, Müslümanları sıkıntıda kılmaktan bir maslahat görürse ve benzeri şeylerden dolayı onları korkutmaz, onların kalbine koymuş olduğu korkuyu söker, alır. İşte bu durumda onlar da Müslümanlara musallat olmuş ve Müslümanlarla savaşanlar olmuş olurlar. Artık Müslümanlarla savaşmaktan geri kalmazlar. İşte taslît (musallat kılmanın) manâsı budur.²⁵⁷

"Sizinle harb ederlerdi."

Bunun akebinde... Sizinle savaşmaktan el çekmezlerdi. Cümlenin başında ki iâm (d) harfî, tekrar olmak üzere, "eğer" kelimesinin cevâbı içindir.²⁵⁸

Savaşmayanlara Karışılmaz

"O halde, sizi bırakıp, bir tarafa çekildikleri ve sizinle harb etmeyip..."

Size saldırmaktan bir tarafa çekildiler. Onların bu hareketlerinin Allâhü Teâlâ hazretlerinin meşîet ve dilemesiyle meydana geldiğini bilmenizle beraber...

"Ve size sulh teklif ettikleri takdirde," Size boyun eğip teslim olup barış teklif ettikleri zaman,

"Allah aleyhlerinde size bir yol vermemiştir."

Onları, esir etmek veya öldürme yoktur. Çünkü onların,

- 1- Sizinle savaşmamaları... (Size yardım için) her ne kadar kendi kavimleriyle (müşriklerle) de savaşmasalar bile...
- 2- Size barış teklifinde bulduklarında ve her ne kadar siz kendilerine hakları hakkında kâfi ahid vermeseniz bile...
- 3- Size saldırmaları olmadıkça, siz de kendilerine ilişmeyin...

Bazı âlimler buyurdular:

Bu âyet-i kerime, "kıtâl âyeti" ile nesh olunmuştur, dediler. Kitâl âyeti,

"O haram olan aylar çıktı mı, artık öbür müşrikleri nerede bulursanız öldürün, yakalayın, hapsedin ve onlar için bütün geçit başlarını tutun. Eğer tövbe ederler ve namaz kılip, zekâtı verirlerse, sebillerini tahliye edin(yollarını

²⁵⁴ Keşşaf: r. 1, s. 579,

²⁵⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/450-451.

²⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/451.

²⁵⁷ Keşşaf: c.1, s. 579,

²⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/451-452.

açın). Çünkü Allah gafûr-rahîm'dir."²⁵⁹

Bazı âlimler buyurdular:

Bu âyet-i kerimenin hükmü mensûh değildir. Zira biz bu â-yet-i kerimeyi kendileriyle muahede (ve barış sözleşmesi) yapılan kişilere hamlettiğimiz zaman bu vasfı itibariyle, âyet-i kerimenin mensûh olduğunu (hükmünün kalktığını) söylemek nasıl mümkün olur?²⁶⁰

Savaş ve Barış

Haddâdî (r.h.) tefsirinde buyurdular: Kâfirlerle barışmak (ve il'â-i kelimetillah uğruna savaşmayı terk etmek)... Kâfirlerden birini "cizye"²⁶¹ siz olarak küfürlerinin üzerine terk etmek (ve kendilerine İslâm'ı ulaştırmamak) caiz değildir.... (Bu durum) Müslümanların kâfirlerle savaşmaya kuvvetleri olduğu zamandır...

Ama Müslümanlar, kâfirlerle savaşmaktan aciz düştükleri zaman, kendi canlarından veya zürriyetleri (nesilleri) hakkında korktukları zaman ise, kâfirlerin kendilerine verecekleri cizyesiz olarak kâfirlerle barış yapmak caiz olur. Çünkü Müslümanların kâfirlerle barış yapmamalarının sebebi, Müslümanların kuvvetli olmalarına bağlıydı. Sebep ortadan kalktığı zaman, yasak da kalkmış olur...²⁶²

Ahitlerini Bozanlar...

"Bulacaksınız,"

Bir kavmi,

"Diğer bir takımlarını... sizden emin olmak isterler,"

Size sulhu izhâr ederler. (2/257) Tevhit kelimesi sebebiyle sizden emin olmak isterler. Ve onu size izhâr ederler.

"Ve kendi kavimlerinden emin kalmak (isterler bulacaksınız)" Gizli küfürleri sebebiyle kendi kavimlerinden de emin olmak isterler.

Bu (iki yüzlülük yapıp, Müslümanlara geldiklerinde tevhibi izhâr eden ve müşriklerle baş başa kaldıklarında da gizli küfürlerini ortaya koyanlar),

1- Beni Esed kabilesi,

2- BeniGatafânkabilesidir...

Bu iki kabile Medine-i Münevvere'ye geldiklerinde Müslüman olduklarını söylediler. Müslümanlardan emin olmak için ahid yaptılar. Kendi kabilelerine döndüklerinde ise kâfir oldular. Ahitlerini bozdular. Kavimlerinin (müşriklerin savaşmalarından) emin olmak için yine küfürlerini izhâr ettiler.²⁶³

"Onlar fitneye sevk edildikçe,"

Kendi kavimleri (müşrikler) tarafından Müslümanlarla savaşmaya çağırıldıkça;

"Döner döner içine atılırlar."

Ona dönerler, size karşı savaşmayı kabul ederler. Bu dönemliğin en çirkini, en pisi ve rezilidir. Bunlar, bunun için de (bu durumlarında) düşmanların en şerhilerinden daha şerhli olurlar.

"Eğer, bunlar sizden çekinmezler."

Herhangi bir şekilde size saldırmaktan çekinmekle çekinmezlerse,

"Ve size sulh (ve barış) teklifinde de bulunmazlarsa"

Yani, "eğer size sulh, barış ve ahitleşme teklifinde bulunmazlar!" Bilakis size saldırırlarsa; "Ve taarruzdan ellerini çekmezlerse," Ellerini sizinle savaşmaktan çekmezlerse; "Kendilerini bulduğunuz yerde yakalayın ve öldürün."

Sizden onları öldürmeye imkân (zaman ve zemin müsait) olduğunda onları öldürün.

"İşte bunlar,"

Bu sayılan çirkin sıfatlara sahip olanlar. (Yani:

1- Size gelip Müslüman olduklarını söyledikleri halde kâfirlere gidip küfürlerini izhâr edenler,

2- Sizinle savaşmaya can atanlar,

3- Sizinle savaşmaktan geri kalmayanlar,

4- Size barış teklifinde bulunmayanlar,

5- Sizden el çekmeyenler,

6- Müslümanları öldürenler...)

²⁵⁹ et-tevbe: 9/5,

²⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/452-453.

²⁶¹ Cizye. İslâm devletinde zimmi denilen gayr-i Müslim vatandaşın, can ve mal güvenliklerinin korunmasına karşılık seneden seneye alınan vergidir. Buna harâc-ur-ruûs (baş vergisi) de denir. İmam Rabbânî (k.s.) hazretleri, kâfirlerden cizye alınmasının maksadını şöyle izah etmektedir: Kâfirleri sıkıştırmak, aşağı tutmaktır... Kâfirler cizye ile o kadar aşağı düşerler ki. cizye vermeme için kıymetli elbise giymezler. Süslü eşya kullanamazlar. Çok vergi vermeme için, korkarlar ve titrerler. Allâh'ü teâlâ, kâfirlerin düşkün olup horlanmaları için cizye vermelerini emretti. Böylece onların aşağı, Müslümanların da üstün, izzetli ve şerefli olmalarını sağladı....

²⁶² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/453-454.

²⁶³ Deniliyor ki bu durum, Abdüddâr oğullarının bir geleneği haline gelmişti. Bir de Nuaym b. Mesud Eşcaî Müslümanlarla müşrikler arasında güvenli bir durumda bulunur, Peygamber ile müşrikler arasında söz götürür getirirdi. Âyetin iniş sebebi bunlardan birisi olmuştur.

"İşte bunlar aleyhinde, size açık bir ferman verdik."

Onları öldürmek ve esir etmek için, onlara saldırmakta sizin için açık bir hüccet ve sebep kılındı. (Onların öldürülmelerinin ve esir edilmelerinin caiz olması), onların;

- 1 - Düşmanlıklarını izhâr etmeleri,
- 2- Küfür hâllerinin ortaya çıkması,
- 3- Sözlerinde durmamaları,
- 4- Ahitlerini bozmaları,
- 5- Ve ehl-i İslâm'a zarar verdikleri içindir...²⁶⁴

Tasavvufî Manâlar

Birinci âyet-i kerimede yani,

"O halde, siz niye münafıklar hakkında iki fırka oluyorsunuz? Allah, onları kazandıkları vebal yüzünden terslerine döndürdüğü halde, Allah'ın sapırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz?! Her kimi Allah sapırsa, artık sen ona yol bulamazsın."

Kavl-i şerifinde, münafıkların ayrılmaları ve sapıtmaları hakkında vaki olan ihtilâf;

- 1 - Acaba bu münafıkların kendi nefislerinde olan bir iş miydi?
  - 2- Veya Allâhü Teâlâ hazretlerinin katında vaki olan, kaza ve kaderinin tecellisi miydi?
- (Müslümanların münafıklar hakkındaki ihtilâfı bu iki konudaydı.)

Sonra Allâhü Teâlâ hazretleri,

"O halde, siz niye münafıklar hakkında iki fırka oluyorsunuz?" Siz iki fırka oluverdiniz.

Fırkanın biri, münafıkların şirke dönmeleri kendilerinden vaki oldu, diyor. Diğer fırka da, Allâhü Teâlâ hazretlerinin kaza ve kaderinden oldu, diyorlar.

"Halbuki Allah, onları kazandıkları vebal yüzünden terslerine döndürdü."

Yani onların nifakları sebebiyle Allâhü Teâlâ hazretleri kaderiyle ters çevirdi ve kazası ile de onları Müslümanları bırakıp, müşriklere katılmaya döndürdü. Lakin bütün bunlar, münafıkların, kalbierinde yeşeren nifakın kesbi (kazandıkları ve yaptıkları amelleri) vasıtasıyla oldu. Bu, Hem helak olan beyyine'den helak olsun içindir...²⁶⁵

Buna şöyle bir misâl verilebilir:

Kader, ressamın bir şeyin şeklini tasavvur edip zihninde takdîr etmesi gibidir. Kaza, nakkaşın (ressamın zihninde tasavvur edip takdir ettiği) o sureti talebesi için kalıba döküp resmetmesidir.

Kesb, talebenin üstadının resmine tabi olarak o suretin üzerine boya koyması ve onu boyamasıdır.

İhtiyarı (kendi seçim ve arzusu) ise, talebe kendi istek ve arzusuyla hocasının çizmiş olduğu resmin dışına çıkmamasıdır.

Kul da böyledir. Kul kendi ihtiyarı (seçim ve arzusuyla) kaza ve kaderin dışına çıkması mümkün değildir. Lakin ikisinin arasında tereddüt etmektedir.

Bu misâl ve te'vilî te'yid eden şu kavl-i şeriftir:

"Savaş edin onlara ki, Allah sizin elerinize kendilerine azap etsin."²⁶⁶ Yine Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu: Sabret, sabrın da ancak Allah'ın inayetiyledir...²⁶⁷ Bu bazen işin yakın sebebe nisbet edilmesi ve bazen de uzak sebebe nispet edilmesine misâldir.

Yakın sebab, onların; "Kılıç falancanın elini kesti," demeleridir.

Uzak sebab ise onların; "Emîr falancının elini kesti," demeleridir. Bunun benzeri şu âyet-i kerimelerdir

"De ki: 'Size müvekkil kılınmış olan melek'ul-mevt canınızı alacak...'²⁶⁸ Başka bir yerde de;

"Allah alır o canlan öldükleri zaman."²⁶⁹ Bu konuda İbni Nebâte buyurdu:

Allâhü Teâlâ hazretleri, emrini kaza edip hükmettiği zaman; sen onun kazasına gerçekten sebepsin!!!

Bu kazıyyeye göre eğer kul asla bir amelinin olmadığına inanırsa; o kişi gerçekten inatçı olup inkâr etmiştir. Ve kim de kendi amelinin yaratıcısı olduğuna inanırsa; o kişi de gerçekten şirke girmiştir.

Kulun ihtiyarı cebr²⁷⁰ ile kader arasındadır.²⁷¹ Çünkü fiilin evveli ve sonu Allâhü Teâlâ hazretlerindedir. Kul ise mecburiyetin iki tarafı arasında olup, "ihtiyar" edip seçmeye mecburdur. Cidden bunu iyi anla! Te'vilât-i Necmiyye'de de böyledir.²⁷²

²⁶⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yaymevi: 5/454-456.

²⁶⁵ El-Enfâl: 8/42.

²⁶⁶ et-tevbe: 9/14,

²⁶⁷ en-Nahl: 16/127,

²⁶⁸ es-Secde: 32/11.

²⁶⁹ Ez-Zümer:39/42,

²⁷⁰ Cebr, Zorlama, zor kullanma. İrade ve ihtiyarın zıddı...

²⁷¹ Cebr ve kader arasında olan Ehl-i sünnetin Matûridiyye mezhebidir.

²⁷² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yaymevi: 5/456-458.

Kaza ve Kader

(Kaza ve kader konusunda bütün mezheplerin özü olarak üç mezhep zikredilecektir:

- 1- Cebriyye,
- 2- Kaderiyye,
- 3- Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat...²⁷³

Cebriyye Mezhebi

Bil ki, "Cebriye mezhebi"²⁷⁴ Kulun hiçbir fiili ve ihtiyarının (seçmesinin) olmadığına inandılar, insanın hareketlerini, câmidâtm (cansız varlıkların) hareketi menzilesine indirdiler.²⁷⁵

Kaderiyye Mezhebi

"Kaderiye mezhebi"²⁷⁶ de kulun fiilinin hâliki (yaratıcısı) olduğuna inandılar. Küfür ve ma'siyeti Allâhü Teâlâ hazretlerinin takdiriyle görmezler.²⁷⁷

Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat Mezhebi

"Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat mezhebi"²⁷⁸ ise, cebr-i mutavassıttır²⁷⁹... Cebr-i mutavassıt, kul için kesb ispat etmek

²⁷³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/458.

²⁷⁴ Cebriye mezhebi: Kader ve irade konusunda Kaderiyye fırkasının tam aksine görüşler ileri sürmüştür. İslâm âleminde kader konusunu tartışma gündemine getiren ilk şahsın Ma'bed b. Hâlid el-Cühenî (öl. 85/704) olduğu nakledilir. Oriu Geylân ed-Dımişkî takip etmiş ve kaderle ilgili görüşlerini daha da geliştirmiştir. Ma'bed, Allah tarafından önceden tayin edilmiş bir kaderin bulunmadığını, insanın fiil ve tavırlarında tamamen serbest olduğunu savunmuştur. Muhtemelen o. Emevîlerin zulüm ve haksızlıklarına karşı kaderci bir tevekküle saplanmış kimselere bakarak, Emevî zulmünün bir kader olmadığını söylemekle işe başlamış ve nihayet kaderi inkâr etmeye kadar varmıştır. Nitekim Emevî iktidarına muhalefeti sebebiyle Haccac tarafından öldürülmüştür. Ne var ki ifrat tefriti doğurur. Onun kaderi nefyetmesine karşı, bir reaksiyon olarak Cehm b. Safvan (öl. 128/745) da cebr akidesini, yani insanın yaptığı işlerde bir ihtiyarının olmadığı; yaptığı işleri zorunlu olarak yaptığı görüşünü ileri sürmüştür. Cehm'in ileri sürdüğü bu akideye göre insan mecburdur; ihtiyarı ve kudreti yoktur. Yaptığından başkasını yapmaya asla gücü olmaz. Kul, rüzgârın önünde sürüklenen yaprak gibidir. Yaprığın yönünü kendisi değil, rüzgâr belirler. Onun için insanın yaptığı işleri Allah takdir etmiştir. Allah geleceği bildiğinden, meydana gelecek olayları da tamamen ve önceden kendi iradesine göre tespit etmiştir. Allah, cansız bitkinin hareketlerini yarattığı gibi, insanın fiillerini de yaratır. Yukarıya fırlatılan bir taş nasıl düşmeğe mahkûmsa, insan da yaptığı yapmağa mahkûmdur. Kul ibadeti de günahı da, e-linde olmaksızın işler. Bu görüşte olan Cebriyye'ye cebriyye-i hâlîsa denir ve zümrenin mümessili Cehm b. Safvân olduğundan Cehmîyye' diye de isimlendirilir. Cebriyye-i mutavassıt diye adlandırılan ikinci zümreye gelince, bunlar, kulda bir kudretin olduğunu kabul etmekle birlikte, bu kudretin insanın fiilleri üzerinde bir etkisinin bulunmadığını kabul ederler. (Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal, Beyrut 1975,1, 85)

Cebriyye mezhebi sapık mezheplerdendir. Bir çok yönden İslâm akaidinin dışına çıkmıştır.

²⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/459.

²⁷⁶ Kaderiye, kader inancını reddeden düşünce ve inanç akımı. İlk bakışta mantık dışı görünen bu adlandırma, akım üyelerinin Allah'ın belirlediği kader yerine insanın belirlediği bir kadere inanmaları ve fiilleri Allah'a değil insana isnad etmelerinden dolayı yapılmıştır. Tam bir düşünce ve inanç okulu durumuna gelmesini sağlayacak bir sistematiğe sahip olmayan Kaderiyye akımının görüşleri çeşitli kişilerce temsil edildi ve giderek Mutezile okulunun temel tezleri arasında girerek varlığını sürdürdü. İslâm mezhepleri tarihçilerine göre Kaderiyye akımına Emevi halifelerinden Abdülmelik İbn Mervan döneminde Haccâc tarafından öldürülen Ma'bed ibn Halid el-Cühenî (Ö.80/699) öncülük etti.

²⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/459.

²⁷⁸ Eh-i Sünnet ve'l-Cemaat, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin sünnetine ve ashabının (r.a) yoluna bağlı olan ve onların izlediği dini yol ve metodu benimseyenler. Kitap ve Sünnet üzerinde ittifak etmiş, ihtilâf ve tefrikadan sakınmış, dinde münakaşaya sebep olan hususlarda aklı değil, Kitap ve Sünneti kaynak alan, nasları esas kabul eden topluluk. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin sünnetine tâbi olanlara ehl-i sünnet; onun sahabelerini âdil kabul ederek onların din hususundaki metodunu takip edenlere de ehl-i cemaat ikisine birlikte "ehl-i sünnet ve'l-cemaat" denilmiştir. Bilindiği üzere "Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat"ın itikadı iki mezhebi vardır.

1- Mâtürîdî mezhebi...

2- Eş'ârî mezhebi

Mâtürîdiyye mezhebi Cebr ve ihtiyar arasındadır... Eş'ârîyye mezhebi ise cebr-i Mutavassıttır. Maturidîlere göre kader ve kaza:

Kader: "Allâhü Teâlâ'nın, ezelden ebede (sonsuzluğa) kadar olmuş ve olacak şeylerin zamanını, mekânını, sıfatlarını ve her türlü özelliklerini bilmesi, ezelde o mahiyet ve şekilde takdir ve tahdit etmesidir. "Bu tarife göre kader, Hak Teâlâ'nın "İlim" ve "İrade" sıfatlarına bağlı olup, bu ilahî sıfatlara ve taalluklarına iman, kadere imanı da gerektirmektedir. Kaza ise; "Allâh'ü Teâlâ'nın ezelde irade ve takdir etmiş olduğu şeyleri, zamanı gelince, ilim, irade ve ezeldaki takdirlerine uygun olarak yaratması" demektir. Bu bakımdan kaza, maturidîlere göre ayrı bir kemal sıfatı o-lan "Tekvin" sıfatına tabi olup onun ilgi alanına girer. Bu tariflere göre kader, kazadan daha genel olup, taalluk ettiği alan daha geniştir. Çünkü kader, bu kâinatı idare eden ilâhî kanun ve ilâhî ölçü, kaza ise, bu kanuna uygun olarak tenfizdir, aynen uygulamaktır. Allah (c.c) her şeyi bir sebep ve hikmete dayanarak yapar. Eş'arîlere göre kader ve kaza:

Kader: "Hak Teâlâ'nın her şeyi vakti gelince ezeli ilmine uygun olarak irade ettiği (dilediği) şekil ve vasıfta yaratmasıdır."

Kaza: Hüküm manasına olup, "Allâh'ü Teâlâ'nın bu kâinata meydana gelecek şeylerin hepsini nasıl, ne zaman, hangi şekil ve özelliklerde olacaktırsa, ezelde öylece bilmiş ve ezeli ilmine uygun olarak dilemiş olmasıdır." Eş'arîlerin bu tariflerine göre kaza, kaderden daha genel ve şümillü olup, Allah (c.c)'in ilim ve irade sıfatlarına; kader ise, kudret sıfatına tabi olup, bu sıfatın hadis olan ikinci taallukunun eseridir. Çünkü Eş'arîlere göre Hak Teâlâ'nın "Tekvin" diye ayrı bir sıfatı bulunmamaktadır. Maturidîlere göre durum aksine olup, kader, kazadan daha şümillü ve geneldir. Ayrıca, Maturidîlere göre yapılan tarifler "Kaza ve Kader" kelimelerinin lügat manâlarına daha uygundur. Ehl-i sünnete göre, bu âlemde var veya yok olan her şey, Allah Teâlâ'nın kaza ve kaderi iledir. Her şey bu ilâhî irade, ezeli ilim ve mutlak kudrete uygun olarak var veya yok olur. Yani kâinattaki her şey bu ilahî kanuna tabidir. Her şeyde ve her yerde kader, yani onu vücuda getiren vasıf ve ölçüler ile belirli sebepler mevcuttur. Bunlar ezeli olan Allah'ın ilmine ve iradesine bağlıdır. Bu sebeplerin birleşme veya ayrılmasından

Allâhü Teâlâ hazretleri için ise yaratmayı ispat etmektir.²⁸⁰

Cebr

Amma fiillerde Allâhü Teâlâ hazretlerinden eserlerin müşahede edilmesi; mükâşefe ehlinin de üzerinde oldukları görüşte olduğu gibi... Bu cebr kabilinden değildir²⁸¹... (2/258)²⁸²

İrâdemiz Olmasaydı...

Mesnevî'de buyuruldu:

"Okun atılışı mâna cihetinden bizden değildir. Biz yayız; oku atan Allâhü Teâlâ hazretleridir.

Bu sözler cebir değildir. Bunlar Allâhü Teâlâ hazretlerinin Cebbar ismi şerifinin tecellisi ve mânâsıdır. Onu zikretmeyi sana söylemektir.

Aczimiz, mecburiyetimizin işaretidir. Mahcup oluşumuz da irâdemize delildir.

Eğer irâdemiz yoksa bu üzülme ve utanma niçin!²⁸³

Adam Öldürmek

Yüce Meali:

Bir mü'minin, bir mümini öldürmesi olamaz; meğer ki hata ola... Ve kim bir mü'mini hatârâ öldürürse, mümin bir esir âzâd etmesi ve ölenin vârislerine teslim edilecek bir diyet vermesi lâzım gelir; meğer ki, vârisler tasadduk edeler. Eğer öldürülen -kendi mü'min olmakla beraber- size düşman bir kavimden ise, o zaman, öldürenin mü'min bir esir âzâd etmesi lâzım gelir. Ve eğer, kendileriyle aranızda bir mîsak (anlaşma) bulunan bir kavimden İse, o zaman, vârislerine teslim edilecek bir diyet vermek ve mü'min bir esir âzâd etmek lâzım gelir. Bunlara gücü yetmeyen de -Allah tarafından tevbesinin kabulü için, ardı ardına iki ay oruç tutmak lâzım gelir. Allah alîm, hakîm bulunuyor.

Her kim de, bir mümini müteammiden (kasten) öldürürse, artık onun cezası cehennemde hulûddur. Allah ona gadab etmiş, lanet etmiş, azîm bir azap hazırlamıştır.²⁸⁴

Tefsîr-i Şerifi:

Mü'min Mü'mini Öldürmez

"Bir mü'min için olmaz."

Mü'min için sahih olmaz ve mü'minin haline layık değildir. (Ne olmaz?)

"Bir mü'mini öldürmesi,"

Haksız yere öldürmesi olmaz. Muhakkak ki iman, mü'mini bundan meneder.

"Meğer ki hata ola..."

Hallerin hiçbir halinde mü'mini öldürmek mü'min kişinin işlerinden değildir; ancak hatâ hali hariç... Çünkü bazen insandan hata vaki olur. (Bu durum:) Hatâ'dan külliyyen sakınmak beşeriyetin takatının altına girmediği içindir... Çünkü mü'mine hatanın helâl olması gerekir. Zira ondan çok hatâ ânz olur.²⁸⁵

---

ortaya çıkan olay ve eşya ise, kazadır, kaza-i ilahînin tecellileridir. Hak Teâlâ'nın kader ve kazasında ilahi hikmetler vardır. Çünkü Allah (c.c) her şeyi bir sebep ve hikmete göre yaratır. Bu esasa göre Hak Teâlâ kâinattaki her şeyi tespit ettiği ilahi plana ve yüce nizamaya göre yönetmektedir. O halde kainatta meydana gelen maddi-manevi her çeşit varlıklar ve olaylar, gayesiz olarak rasgele ortaya çıkmamaktadır. Belki her şey, Allâh'ü Teâlâ'nın ezeli ilmi, mutlak iradesi ve sonsuz kudreti ile ilâhî ölçüye plan ve nizamaya uygun olarak yaratılmaktadır. Ehl-i sünnet itikadını öğrenmek için; ehl-i sünnet ve âlimlerinin kitaplarını okumak gerek...

²⁷⁹ Cebri-i mutavassıt olan, ehl-i sünnetin itikadı mezheplerinden "Eş'ârî mez- hebedir.

²⁸⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/460.

²⁸¹ Çünkü ehl-i sünnet ve'l-cemâatin Matûridiyye mezhebine göre, Allâh'ü Teâlâ hazretlerinin kulun bütün yapacaklarını ezelde takdir etmesi; Allâh'ü Teâlâ hazretlerinin ezeli ilmiyle kulunun neleri seçeceğini bilmesine dayanmaktadır. Kaza ve kaderin sebebi yine kulun kesbi'dir. Allâh'ü Teâlâ hazretleri hiçbir kimseyi bir şeyi yapmaya zorlamaz.... Biz. zaman hisarında tutsak olduğumuz için bu inceliği ancak akıl yürütmekle kavrayabiliyoruz. Her şey insanın irâde-i cüzüyyesine göre tecelli etmektedir. İnsana verilen irâde-i cüz'iyeye otomobilin direksiyonu gibidir. insan direksiyonu ne tarafa çevirirse otomobil o tarafa gider. Bu sebeple, isyan içinde olan bir kimse, "Ben ne yapayım Allah böyle dilemiş, böyle yaratmış" deyip mesuliyeti üzerinden atıp sıyrılamaz. Evet, Allah dilemiştir ama. kulun irâdesi ve çalışması bu yolda olduğu için dilemiştir. Zâten kulda, böyle bir irâde-i cüz'iyeye yâni tercih hakkı olmasaydı, Cenâb-ı Hakk kuluna imtihan fırsatı vermemiş, onu hayra veya şerre zorlamış olurdu. Halbuki Cenâb-ı Hakk kuluna zorla bir günahı yaptırıp, sonra da cezalandırmaktan münezzehtir.

²⁸² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/461.

²⁸³ Mesnevi-yi Şerif: Defter: 1, s. 26,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/462.

²⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/463-464.

²⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/464.

Hatâ Nedir?

- 1- Hatâ fiili işlerken kendisine kasdi yakın etmeyen,
- 2- Kendisinden bir maksad güdülmemeyen,
- 3- Veya bir şahsı kasdetmeyen,
- 4- Veya çoğu kere kendisiyle bir ruhun gitmesi kasd edil-
- 5- Ya da kendisiyle bir can almaya niyetlenmez.
- 6- Yahut kendisiyle zarar vermeye kasdettiği şeylerdir... Bir kişinin Müslüman olduğunu bilmeyerek, Müslüman bir kişiyi kâfirlerin saffına atmak gibi...²⁸⁶

Sebeb-i Nüzul

Rivayet olundu:

Ayyaş bin Ebî Rebîa (r.a.), Anne tarafından Ebû Cehilin kardeşidir. Bu zât Müslüman oldu ve kavminin korkusundan Medine-i münevvereye hicret etti. Bu hicret, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin Medineye hicretlerinden önce idi. Annesi, Ayyaş (r.a.) gelinceye kadar; yememeye, içmemeye tavanı olan {ev gibi yerlere) girmemeye, yemin etti.

Ebû Cehil beraberinde Haris bin Zeyd bin Ebî Uneyse ile beraber (Ayyaş r.a. bulup annesine getirmek için) yola çıktılar. Ayyaş (r.a.)'a vardılar. O utumdaydı yani dağdaydı.²⁸⁷ Ebû Cehil onu kandırmak için, (Ayyaş r.a.'ın bulunduğu yerin) zirvesine çıktı. Ve ona:

- "Muhammed sizi sila-i rahm yapmaya teşvik etmiyor mu? Geri dön ve annene iyilik yapî Seni hiçbir şey üzerine zorlamamak; seninle ve dininin arasına girmemek, senin bizim üzerimizde ahdin ve hakkın olsun'...."

Ayyaş (r.a.) indi. Onlarla beraber. Medineden uzaklaştıklarında, Ebû Cehil ile Haris bin Zeyd, Ayyaş (r.a.)'m iki elini sımsıkı arkasından bir dağa (kayaya) bağladılar. Her biri Ayyaş (r.a.)'a tam yüz sopa vurdular. Ayyaş (r.a.), Haris'e, (Ebû Cehili kasd ederek);

- "Bu benim kardeşimdir. Ey Haris sen kimsin? Hangi hakla bana sopa vuruyorsun? Allah için üzerimde bir borç olsun ki, tenhâ yerde gördüğümde mutlaka seni öldüreceğim...!" dedi.

Sonra Ayyaş (r.a.)'ı götürüp annesine teslim ettiler. Bunun üzerine annesi; Ayyaş (r.a.) eski dinine dönünceye kadar ellerini çözmeyeceğine dair yemin etti. Bu zorlamaların karşısında, Ayyaş (r.a.) kalbi iman ile mutmain olduğu halde, sadece diliyle dininden döndüğünü söyledi....

Ayyaş (r.a.), bundan sonra yine hicret etti. Gün geldi, Haris de Müslüman oldu. Hicret etti. Ayyaş (r.a.). Haris (r.a.)'a Küba sırtlarında, tenhâ bir halde rastladı. Üzerine çullandı ve onu öldürdü.

Sonra Ayyaş (r.a.)'a Haris (r.a.)'ın Müslüman olduğu haberi geldi. Yaptığı işe çok üzüldü. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine geldi:

- "Onu (Haris bin Zeydi) öldürdüm; ama Müslüman olduğunu bilmiyordum," dedi.

Bu hadise üzerine şu kavî-i şerif nazil oldu:

"Ve kim bir mü'mini hatârâ öldürürse," İster küçük veya ister büyük olsun... es'râzâd etmesi,"

Ona bir canlı (esiri) azâd etmek vâcibtir. Burada canlı esir, "boyun" kelimesiyle tabir edildi; bazen de, "baş" kelimesiyle tabir edildiği gibi...

"Mü'min,"

İslâm'a girdiği ve Müslüman olduğuna hükmedilen köle... Bu ister kendisinde imanın furû'u ve semereleri (meyve ve izleri) tahakkuk etsin; (meselâ) o kölenin namaz kılması ve oruç tutmasıyla ve isterse de imanın eserleri kendisinde tahakkuk edip görülmesin... İkisi de eşittir...

Küçük, büyük, kadın ve erkek bütün ehli iman y "Mü'min," kelimesinin içine girer.²⁸⁸

Köle Azâd Etmek

Bu hürriyete kavuşturmak, (hatâen adam öldürmenin) keffâretidir. Bu keffâret Allâhü Teâlâ hazretlerinin hakkıdır. Zira mü'min olarak öldürülen kişinin üzerinde Allâhü Teâlâ hazretlerinin "ibadete devam etme hakkı"

²⁸⁶ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yaymevi: 5/464-465.

²⁸⁷ "Utum" kelimesini burada musannif hazretleri, "dağ" diye mânâlandırmışlar. Fakat "Utum." kale demektir. El-Mu'cemül-Vecîz: s. 20, Utum, kasr (saray) ve kale'dir. Er-Râid: c. 1, s. 162,

İmam Busayrî (k.s.) hazretleri, "Kasîde-i Bürde" isimli mübarek kitabında "Utum" kelimesini şöyle kullanmaktadır:

"Allâhü Teâlâ hazretlerinin koruması, kat kat zırhlardan, yüksek kalelerden Habibi zîşânını Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini müstağni kıldı."

Burada geçen, ^J.I "Utum, kaleler, demektir. Tercüme-i Şerh-i Kasîde-i Bürde, s. 88, Âbidîn Paşa, Kütübhâne-i İrfan 1324-Istanbul,

"Utum kelimesi iki zammeyledir. (Hemze ve ti harflerinin ötresiyle okunur,) ve

kelimesinin cemidir. Bu da kal'a ve hisarlar, demektir. Şerh-ü Kasîdetü'l- Bürde. s. 108, Ömer bin Ahmed el-Harbutî,

²⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yaymevi: 5/465-466.

vardır. Köle olan kişi, ibâdete devam edemez. Hatâen mü'mini öldüren bir mü'min, öldürdüğü kişinin yerine ikâme olması için mü'min bir köle azad eder. O köle öldürülen mü'minin yerine ibâdetlere devam eder...²⁸⁹

Diyet

"Ve ölenin vârislerine teslim edilecek bir diyet vermesi lâzım gelir."

Varislerine verilmek üzere bir diyet... Varisler de, maktulün borçlarının ödenmesi ve vasiyetlerinin getirilmesinden sonra (o diyeti) diğer miraslar gibi aralarında taksîm ederler. Eğer varisleri kalmazsa, onun diyeti "beytü'l-mâr'indir. Müslümanlara değildir. Müslümanlar, varislerin makamına geçmezler. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdıkları gibi:

"Ben varisim, varisi olmayanlar için (Ben varisi olmayanın varisiyim)..."²⁹⁰

"Meğer ki, vârisler tasadduk edeler."

Maktulün ehli (varisleri) diyeti tasadduk ederlerse hariç... Affetmeye teşvik etmek için affetmeye sadaka adı verildi. Ve affetmenin faziletini tenbih içindir. Hadis-i şerifte buyuruldu:

Câbir bin Abdullah (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. E-fendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdu:

"Her iyilik sadakadır."²⁹¹

Bu "teslim edilecek bir diyet," kavli-i şerifinin yanında bulunan veya teslim olunmuş," bir mukaddere taalluk etmektedir.

Yani diyet vâcib olur ve o diyeti sahibine teslim eder; ancak varislerinin kendisine tasadduk etme vakitleri hariç... Çünkü diyet varislerin hakkıdır. Varisler, köle azâd etmenin hilâfına (tersine) diyeti iskât edip düşürebilirler. Köle azâd etmek ise Allâhü Teâlâ hazretlerinin hakkıdır. Maktulün velilerinin affetmesi ve iskât ile köle azad etmek sakıt olmaz.²⁹²

Diyet Nedir?

Bil ki muhakkak diyet, "Kaatil maktule diyet verdi," sözünden masdardır. Kaatil, maktulün velisine mâl verdiği zaman (böyle denir.) Bu da nefsin (canın-kanın) bedelidir. İşte bu mala diyet denir. Masdann isimiendirilmesiyle böyle denir. (diyet) kelimesinin sonundaki te harfi, evvelinde olup mahzûf olan vav'dan bedeldir, (j1*j) apj vaat etti, fiilin masdan olan) kelimesinde olduğu gibi...²⁹³

Diyetin Miktarı?

O yani hatâen adam öldürmenin diyeti;

1- Altından bin (1000) dinar,

2- Gümüşten Onbin (10 000) dinardır²⁹⁴.

²⁸⁹ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/467.

²⁹⁰ Ebû Davud: 2512.

²⁹¹ Sahih-i Buhâri: 5562, Sahih-i Müslim: 1773,

²⁹² İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/467-468.

²⁹³ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/468.

²⁹⁴ Diyet, deve, altın, gümüş, sığır, koyun ve elbise gibi mallardan ödenir.

1- 100 deve,

2-1000 dinar altın,

3- 100000 dirhem gümüş,

4- 200 sığır,

5- 2000 koyun,

5- 200 takım (çeket ve pantolondan meydana gelen) elbisedir. Molla Hüsrev, Dürer ve Güner, c. 2, s. 103

Yüz deve dört kısma ayrılır:

25 tane, "Bint-i Mehaz" (iki yaşına girmiş dişi deve),

25 tane, "Binti Lebûn" (üç yaşına girmiş dişi deve),

25 tane "Hikka (dört yaşına girmiş dişi deve),

25 tane "Cezeâ" (beş yaşına giren dişi deve),

Hatâen adam öldürmenin ise develeri beş kısma ayrılır:

20 tane. "Bint-i Mehaz" (iki yaşına girmiş dişi deve),

20 tane. "Binti Lebûn" (üç yaşına girmiş dişi deve),

20 tane "Hikka (dört yaşına girmiş dişi deve),

20 tane "Cezeâ" (beş yaşına giren dişi deve),

20 tane "İbni Mehaz (iki yaşına girmiş erkek deve), veya bunların muâdilidir.

İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/468.

Akile Kimlerdir?

Hatâen adam öldürmede diyet, bütün akilenin üzerinedir. (2/259) Âkile şunlardır:

- 1- Kardeşler,
- 2- Kardeşlerin oğulları,
- 3- Amacalar,
- 4- Amcaların oğulları,

Bunlar, diyeti kendi aralarında toplar ve maktulün velilerine teslim ederler. Bu durumda kaatil, âkileden biri olmuş olur. Âkileden her birinin verdiği kadar kaatil de verir. Çünkü fail (kaatil) onun kendisidir. Yoksa onu çıkarmanın ve ondan başkasını muaheze etmenin bir mânâsı olmaz. Bu sebepten dolayı diyete "akl" denildi. Çünkü diyet kanları önler, yani kanın dökülmesine (kan davalarının çıkıp insanların birbirlerini öldürmesine) mani olur. Çünkü insan, diyetin varlığını, kati sebebiyle mülâhaza eder. Ve böylece kan dökmekten kaçınır. Eğer bir kişinin âkilesi yoksa, onun diyeti, üç yıl'da beytü'l-mâl'den verilir. Eğer beytü'l-mâlde de (mal) yoksa, kaatilin kendi malından ödenir...²⁹⁵

Mümin Öldürülürse...

"Ve eğer olursa," Maktul olursa, (Kimden?) "Size düşman bir kavimden ise,"

Sizinle savaşan kâfir bir kavimden ise,

"Kendi mü'min olmakla beraber,"

Kaatil onun mü'min olduğunu bilmiyorsa; çünkü maktul kavminin içinde Müslüman olmakla beraber, kavminin arasındadır, "Darü'l-İslâm"a hicret etmekle kavminden (müşriklerden) ayrılmadı. Veya mühim işlerden önemli bir şey için onlardan ayrıldıktan sonra Müslüman olduğu için kaatil onun Müslüman olduğunu bilmeyerek bir mü'mini öldürürse...

"O zaman, öldürenin mü'min bir esir âzad etmesi lâzım gelir."

Onun kaatilinin üzerine keffâret vardır. Diyet değil... Çünkü öldürülen mü'minle kavminin arasında veraset yoktur. Çünkü onun kavmi Müslümanlarla savaşan kâfirlerdir...²⁹⁶

Anlaşmalı Kavmin İçinden Olursa

"Ve eğer olursa," Maktul mü'min olursa, (kimden?) *öt "Bir kavimden,"

Kafir bir kavimden olursa...

"Ve eğer, kendileriyle aranızda bir mîsak bulunan..."

Muvakkat (geçici) veya müebbed (ebedî) bir ahid bulunan...

"O zaman bir diyet/1

O kişinin kaatilinin üzerine diyet vâcibtir...

"Vârislerine teslim edilecek,"

Eğer İslâm ehlinden varisleri varsa...

"Ve mü'min bir esir âzad etmek lâzım gelir."

Diğer Müslümanların hükmü böyle olduğu gibi...²⁹⁷

Kölelik Kalktığı Zaman

3 "Kim ki bulamazsa (bunlara gücü yetmeyen de,)"²⁹⁸

Azâd etmek için köle bulamazsa... Ve köleye kavuşturacak imkân olmazsa... Köle azâd etmesi en uygun ve elverişli hâl, kişinin;

- 1- Kendi nafakasından,
- 2- Ailesinin nafakasından,
- 3- Bakmakla yükümlü olduğu kişilerin nafakasından,
- 4- Meskeninden,
- 5- Ve diğer zarurî ihtiyaçlarından fazla imkânından köle azad etmesidir.

(Bunları bulamayan ne yapmalıdır?)

"Oruç tutmak lâzım gelir." Ona vacip olan oruç tutmaktır; "Ardı ardına iki ay,"

²⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/469.

²⁹⁶ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/469-470.

²⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/470.

²⁹⁸ Bu kavli-i şerif, aynı zamanda günün birinde köleliğin yer yüzünden kalkacağına işarettir. Çünkü insanlar verecek diyet bulamadıkları zaman, onların diyeti beytü'l-maldan ödenir. Bu hem diyet olarak verecek mal bulamayan ve hem de köleliğin yer yüzünden kalkacağını göstermektedir. Gerçekten de öyle oldu. İslâm dininin istediği şekilde, resmî olarak yeryüzünde kölelik kalktı. Gayri resmi olarak ise maalesef hâlâ köle olarak kullanılan insanlar var...

Tetâbu' (orucun ard arda) tutulmasının vâcib olması; oruç ile keffâret olduğuna delâlet eder. Bu keffâret orucunu tutan kişi, iki ayın içinde herhangi bir gün iftar etse (oruç tutmazsa) veya başka bir oruca niyet etse; keffâret orucuna yeniden başlaması kendisinin üzerine vacip olur. Ancak iftar etmesi (oruç tutmayıp yemesi) hayız, nifâs ve ikisinin benzeri insanların kendisinden kaçmalarının mümkün olmayan bir şey olursa, müstesna... Çünkü hayız ve nifâs gibi hallerle tetâbu' (ard arda oruç tutmak) kesilmiş olmaz.²⁹⁹

Kati Keffâreti

Fakirlere yemek yedirmek, bu keffârette meşru değildir. Yemek yedirmenin meşru olmayışı, vacip olan şeyin hepsinin zikredilen şeyler olduğuna dâlelet eden fe harfinin delâletiy-ledir.

Ve hemde, re'y (kulun kendi görüşüyle) bedelin isbâtı caiz değildir. Bedelin isbâtında elbette nassın {Kur'ân-i kerim ve ha-dis-i şeriflerin) bulunması gerekir.³⁰⁰

Tevbe Etmelidir

"Tevbe," Olan tevbe, (kimden?) "Allah tarafından,"

Mefûl-ü leh, olmak üzere mahallen mensûbtur. Yani 'bunu tevbe için size meşru kıldı. Yani tevbenin kabulü için meşru etti. Allâhü Teâlâ hazretlerinin bir kişiye tevbe etmesi, onun tevbesini kabul ettiği zamandır...

Suâl: Eğer denilse ki: "Hatâen adam öldürmek, günah değildir. Tevbe etmenin manâsı nedir?"

Cevâb: Derim ki: Hatâ yoluyla adam öldürmek, bir çeşit tak-sîrdir. Çünkü işin zahiri, eğer tevbe ihtiyaten tebliğ edilmiş olsaydı, bu Allâhü Teâlâ hazretlerinden sadır olmazdı.

"Allah tarafından tevbesinin kabulü için," kavl-i şerifi, hata yoluyla adam öldüren kişinin ihtiyatı terk etmesiyle kusurlu olduğuna tenbih etmektedir.

"Allah alimdir."

Onun (kaatilin) hâlini bilir. O kişinin kati işine kasdetmediğini ve büerek adam öldürmediğini bilir.

"Hakimdir."

Hatâen adam öldüren kişinin işiyle alâkalı olarak emrettiklerinde hikmet sahibidir.³⁰¹

Tasavvufî Manâlar

"Bunlara gücü yetmeyen

de -Allah tarafından tevbesinin kabulü için, ardı ardına iki ay oruç tutmak lâzım gelir."

Muhakkak ki nefsin terbiyesi ve tezkiyesi ancak, Allah yolunda malı dağıtmakla olur.

Ve dünyayı terk etmek nefsi; açlık, susuzluk ve diğer Mücâhede yollarıyla terbiye etmekten önce gelir. (Çünkü Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:)

-"Dünya sevgisi, bütün hataların başıdır."³⁰²

Dünya sevgisi büyük bir geçittir. Bunu ancak erlerden (Recalüllah'tan) akıl sahiplerinden başkası aşamaz... Allâhü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi:

"O akabe'ye (sarp yokuşa)! Bildin mi o sarp yokuş ne? Veya salgın bir açlık¹⁵

(Fekki rakabe) esir bir boyun kurtarmak gününde yemek yedirmek prak döşenen' bir miskine bra vasiyetieşen ve merhamete vasiyetleşenlerden w Ki onlardır işte meymenet sahipleri (ashab-ı meymene)! 14 Yakınlığı olan bir yetime 10 Veya to-16 Sonra olamadı o iman edip de sa- 17 dil 18."³⁰³

Sâlikin tik Yapacağı fşler

1- Dünya sevgisini atmak,

2- Nefsi terbiye etmek,

Sâlik'in ilk kademi (ayağı) dünya ve dünyanın içindekilerden çıkmasıdır. ikinci ayağı ise, nefsi emmâre ve sıfatlarından çıkmaktır. Denildiği gibi:

Nefsini bırak ve gel,³⁰⁴

Ve devamlı dünya ve âhiretin bütün şerbetlerinden (ve lezzetlerden) kendini tutmaktır.³⁰⁵

²⁹⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/470-471.

³⁰⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/471-472.

³⁰¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/472.

³⁰² Kenzu'MJmmâl:7114,

³⁰³ el-Beled:90/1M8,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/473.

³⁰⁴ Bu söz Tarikat-ı Âliyyenin büyüklerinden olan Bayezid-i Bestâmî (k.s.) hazretlerinden rivayet edilmektedir. Şeyh hazretleri, Allâhü Teâlâ hazretlerini rüyasında görüp sordu:

-"Sana gelmenin (ve sana yaklaşmanın^ yolu nasıldır?" Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

-"Nefsini bırak ve gel,"

Allah'ın Lütfü

Bu da ancak Allâhü Teâlâ hazretleri tarafından gelen bir cezbe ve bunu kaldıracak bir kabiliyet vermesi sebebiyle olur.

Denildiği gibi:

Hak Teâlâ hazretlerinin vermesine kabiliyet şart değildir.

Belki kabiliyetin şartı. Hak Teâlâ hazretlerinin vergisi olmasıdır.³⁰⁶

Hikâye

Hikâye (dünya)

Hârûn Reşîd'in evlâdları hep zâhid insanlardı. Dünyaya ve saltanata râğbet etmiyorlardı. Sonra Hârûn Reşîd'in bir oğlu doğdu. (Çevresindekiler ona:)

"Bunu camdan imal edilmiş bir evin içine koy! Orada, nimetler, zevk-ü sefa, kuş sesleri, tağannî ve terennümlerle büyüsün; belki saltanata layık bir kişi olur!"

Öyle yaptılar...

Çocuk büyüdü. Bir gün et yiyordu. Elinden kemik düştü. Camlar kırıldı. Semâ (göğü) ve yer yüzünü gördü. (2/260) Çocuk bunların ikisinden suâl etti.

("Bunlar nelerdir?" dedi.)

Onlar da, yeryüzünün ve göklerin mahiyetini anlattılar. Çocuk hemen evden kendisini çıkartmalarını istedi. Çocuk, o cam evden dışarıya çıktığında, bir ölü gördü. Ölü'nün başına geldi. Ölü ile konuşmak istedi. Ölüden ses çıkmadı. Çocuk orada olanlara;

"Bu kişi neden konuşmuyor?" diye ölü'nün neden konuşmadığını sordu. Onlar da:

"Ölüler konuşmazlar!" dediler. Çocuk sordu:

"Ben de böyle olur muyum?" Onlar;

"Her nefis ölümü tadacak!"³⁰⁷ dediler.

Çocuk, onları terk etti. Sahralara gitti. Onlar da (muhafızları da) çocukla beraber onun ardından yürüdüler. Birde baktılar ki, beş atlı geldi. Beraberlerinde bir at vardı; üzerinde kimse yoktu. Geldiler. O çocuğu o at'a bindirdiler. Ve gayiblere karıştılar...³⁰⁸

Kalb ve Marifetullah

Her kalb, Rabbin marifeti için, uygun ve elverişli değildir: nasıl ki, her beden onun hizmetine sâlih değilse... İşte bundan dolayı buyurdu:

"Allah alîm, hakîmdir."

Allâhü Teâlâ hazretleri, kimin cezbe ve hizmete sâlih ve layık olduğunu bilir...

Sâib buyurdu:

Hâm olan tıynetin başından mansûr (yardım olunmuş) başın neşe bulması yoktur. Her sefâli kişiye "fağfur" kasesinin sadâsı yoktur.

Bu (cezbe ve hizmet) iddia etmekle olmaz. Mihenk taşı altını ve karışık olan şeyleri birbirinden temyiz edip ayırır. Hakikat âlemine kfl-u kâl (dedi-kodu girmez ve sözlere) yer yoktur. (Orada söz değil hâl konuşur.)

Görmez misin ki, büyük sultanlar konuşurken sesini yükseltmezler. Çünkü kendisi mahv âleminde dir.³⁰⁹

Belkîs'in Tahtı

Süleyman Aleyhisselâm kendisi nübüvvet (peygamberlik) mertebesinde olmasıyla beraber; Belkîs'in tahtını getirtmesi için Âsâf bin Berhîyâ'ya emretti. Bu şundandır; Süleyman Aleyhisselâm "istiğrak âlemi"ndeydi. Bu yüce âlemden inmek istemediği için, Belkîs'in arşını getirtme işini Âsâf bin Berhîyâ'ya emretti.³¹⁰

Efendimizin (s.a.v.) Mertebesi

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin;

³⁰⁵ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/473-474.

³⁰⁶ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/474.

³⁰⁷ 'Âl-ilmrân: 3/185.

³⁰⁸ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/474-475.

³⁰⁹ İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/475-476.

³¹⁰ Âsâf bin Berhîyâ ve BeMs'in arşı (tahtı) hakkında malûmat "en-Neml" sûresinde gelecektir. Oraya bakınız.

İsmail Hakkı Burseli(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/476.

- "Benim Allâhü Teâlâ hazretleriyle öyle bir vaktim vardır ki, yaklaşamaz bana o vakit, ne mukarreb bir melek ve ne de, mürsel bir nebî..."³¹¹ Hadis-i şerifleri işte bu mertebeye işaret etmektedir. Allâhım! Bizleri kudsiyetinin makamına vâsıl olanlardan eyle! Bizleri sözüne ve ünsiyetine hâzır olma nimetine nail olanlardan eyle!³¹²

Kasden Mü'mini Öldüren

"Her kim de, bir mümini öldürürse,"

Bu kaatil olduğu halde... (Ne olduğu halde?) "Müteammiden (kasden),"

O kişiyi öldürme işinde müteammid olduğu halde.. Hatâen değil de kasden ve bilerek öldürürse...³¹³

Sebeb-i Nüzul

Rivayet olundu:

Mikyes bin Sabâbe el-Kinânî³¹⁴, kardeşi Hişâm ile birlikte Müslüman olmuşlardı.

Sonra kardeşini "Benî Neccâr" kabilesinin içinde ölü buldu. Mikyes bin Sabâbe Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine gelip hadiseyi zikretti ve kısas istedi.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Mikyes bin Sabâbe ile birlikte, "Bedir ashâbından olan Zübeyr bin İyâz el-Fihri(r.a) hazretlerini, Benî Neccâr'a gönderdi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, Neccâr oğullarına, eğer biliyorlarsa kısas yapması için kaatili Mikyes bin Sabâbe'ye teslim etmelerini; eğer kaatilin kim olduğunu biliniyorlarsa diyetini vermelerini emretti.

Neccâr oğulları;

- "Allah ve Rasûlü (s.a.v.) hazretlerinin emrini işittik ve itaat ettik! Katilin kim olduğunu gerçekten bilmiyoruz. Lakin diyetini öderiz!" dediler.

Neccâr oğulları kendi aralarına onun diyetini yüz deve getirip ödediler.

İkisi ayrıldılar. Mikyes bin Sabâbe, Hazret-i Zübeyr bin İyâz e! Fihri (r.a.) ile birlikte Medine-i Münevvereye dönüyorlardı. Hatta yolun bazı kısmını geçtiler. Şeytan, Mikyes'e geldi. Ona musallat olup vesvese verdi. Ve:

- "Sen kardeşinin diyetini mi kabul ediyorsun!? Bu sana sövmek olur! Yani büyük bir ar ve utanmaya sebep olur. Sen, kendinle beraber olan Fihri kabilesine mensup olan bu kişiyi öldürürsem bir kişiyi bir kişi yerine öldürmüş ve kardeşinin intikamını almış olursun. Hatta bu diyet malları da fazla olarak sana kalmış o-lur..." dedi.

Şeytanın bu vesveselerine kapılan Mikyes, büyükçe bir kaya parçasını alıp Zübeyr bin İyâz (r.a.)'ın kafasına vurur, kafasını parçalar ve onu şehîd eder. Sonra mürted olur. (İslâm dininden çıkar) Kâfir olduğu halele, develerden birine biner ve diğer develeri de Mekke'ye doğru sürer... Yolda bu şiiri okuyordu:

Onun yerine Fihri öldürdüm. Ve onun kan bedelini Neccâr oğullarının ileri gelenlerine, deve sahiplerine ve kale erbabına yüklettim. İntikamımı aldım ve yaslanıp uyudum. Böylece putlara İlk önce dönen"ben oldum"³¹⁵.

İşte bu âyet-i kerime bu hâdise üzerine nazil oldu.³¹⁶

Mikyes'in Sonu

Mikyes bin Sabâbe, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin, "Fetih Günü" Mekke-i Mükerrremeye girdiğinde, emân verdiği kişilerden istisna ettiği (on beş kişiden biri)dir.

Mikyes bin Sabâbe, Ka'benin örtüsüne yapıştığı halde (kendi kavmi-aşiretinden olan Nümeyle bin Abdullah tarafından) öldürüldü.

Söyleyen ne güzel söylemiş:

"Kim her ne yaparsa, kendisine yapar... Gerek iyi ve kötü yapsın!"³¹⁷

Öldürenin cezası

(Bir mü'mini kasden öldürenin cezası;

- 1- Ebedî cehennem,
- 2- Allanın gazabı,
- 3- Allah'ın laneti,

³¹¹ Keşfü'l-Hafâ: 2159, Feyzül-Kadir: 4377,

³¹² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/476.

³¹³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/476.

³¹⁴ Mikyes bin Sabâbe ismi bir çok kaynaklarda, (Dad harfi ile) Mikyes bin Dabâbe olarak geçmektedir. Bakınız: Kurtubî Tefsiri: c. 5, s. 222, Tefsiri Taberânî: c. 5, s.217, Ed-Dürrül-Mensür, c. 2. s. 622, Tefsürü's-Saâlebi: c.2, s. 223, Tefsir-i Ebû Suûd: c. 2. s. 216, Ruhü'l-Meânî: c. 5, s. 115, Bütün bunlarla birlikte bazı kaynaklarda Mikyes bin Sabâbe olarak geçmektedir: El-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe, no: 8814,

³¹⁵ Bu şiirde geçen, "Fâri" kelimesi Medine-i Münevverede bir tısâr ismidir. Ona, Hassan bin Sabitin hisân denilir. Bakınız: üsânü'l-Arab

³¹⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/477-478.

³¹⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/478.

4- Büyük bir azab...)

"Onun cezası,"

Mü'mini öldürme cinayetiyle cezaya müstahak olanın cezası;

"Cehennemdir."

Allâhü Teâlâ hazretlerinin kavli;

"Orada hulûddur,"

Mukadder bir fiilin failinden mukadder bir hâldir. Kelâmın makamı bunu gerektiyor. Sanki; ^£- \$& b\ ?jSy*&

"Onun cezası, ebediyyen kalmak üzere gireceği cehennemdir," denilmiştir.

"Allah ona gadab etti."

Bir mukadder üzerine atıftır. Apaçık (vazıh) bir delâlet ile şartıyyet üzerine delâlet eder. Sanki, istinaf yolu ile takrîr, tekîd ve manâsını pekiştirmek için; Allâhü Teâlâ hazretleri, kasden a-dam öldüren kişinin cezasını, ona gadap kılmak yani ondan intikam almak kıldı, (daha?)

"Ve ona lanet etti."

Onun cezasını bu zikredilenler kılmakla onu rahmetinden uzaklaştırdı.

"Ve onun için hazırladı."

Cehennemde hazırladı.

"Azîm (büyük) bir azap..."

Kadri takdir edilemeyecek kadar büyük bir azap...³¹⁸

Haramı Helâl Kabul Eden

Bilki ibret, lafzın umûmî olmasınadır; sebebinin husûsî olmasına değildir... Allah'ın kelâmı (bu âyet-i kerimeler), mü'minin kanını helâl kabul eden kişinin küfrüne ve hakikaten cehennem azabında ebediyen kalacağı hakkındadır.

Ama bir mü'min bir mü'minin kanını helâl kabul etmeyerek kasden öldürürse; bununla küfre girmez. (2/261) Ve imandan çıkmaz. Eğer bu mü'min kişi, öldürdüğü kişiden dolayı kayd edilirse (diyet verirse) bu (diyet) kendisi için bir keffâret olmuş olur.

Eğer bağlanıp (kıyas edilmeksizin) bu günahından tevbe e-derse; onun bu tevbesi de kendisine keffâret olmuş olur.³¹⁹

Katilin Tevbesi

Bağlanmadığı halde (kıyas için tutuklanmadığı ve diyetini verip serbest olduğu kati) işinden tevbe eden kişinin bu tevbesi kendisine keffârettir.

Çünkü günahların en büyüğü küfürdür. Küfür kati (haksız yere adam öldürmekten) daha büyük bir günahdır. Kâfirin tevbesi kabul olduğuna göre, bu katilin tevbesi kabul olunma yönünden daha evlâdır. (Katilin kati günahından dolayı yapmış olduğu tevbesi makbuldür.)³²⁰

Kaatil Tevbesiz Vefat Ederse?

Eğer kaatii, maktulün ailesine diyet vermez, kıyas olunmaz ve günahından tevbe etmeden de vefat ederse; onun işi Allah'a kalmıştır.

1- AHâhü Teâlâ hazretleri, dilerse onu bağışlar ve hasunlarını râzîeder.³²¹

³¹⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/478-479.

³¹⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/479.

³²⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/480.

³²¹ AHâhü Teâlâ hazretlerinin kullarını râzî edeceğini Efendimiz (s.a.v.) hazretleri şöyle beyân ettiler::

Enes (r.a.) hazretleri buyurdular:

-"Biz Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin huzurunda oturuyorduk. Gördük, Efendimiz (s.a.v.) hazretleri tebessüm etti. Hatta dişleri bile göründü. Hazret-i Ömer (r.a.) sordular:

-"Seni güldüren nedir ya Rasûlallah !"

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Ümmetimden iki kişi. Rabbü'l-lzzetin huzurunda diz çöktürülmüş bir halde hesâb veriyorlardı. Onlardan biri:

-"Ya Rabbi! Bu kardeşimden benim hakkımı al!" dedi.

Allâh'ü Teâlâ hazretleri:-

-"Kardeşinin hakkını ver!" dedi. 0:

-"Ya Rabbi! Benim hasenat ve sevâblarımdan bir şey kalmadı!" dedi. Allâh'ü Teâlâ hazretleri, talibe (hakkını arayan kişiye):

-"Nasıl yapalım? Onun hasenat ve sevâblarımdan bir şey kalmadı!" dedi.

O kişi:

-"Ya Rabbi! Benim günahlarımı üstlensin!" dedi.

2- Eğer dilerse bu fiilden dolayı ona azab eder.

Sonra ona imanından dolayı vaat ettiği cennetine koymak üzere onu (cezasını çektikten sonra) cehennemden çıkarır ve cennete koyar. Çünkü Allâhü Teâlâ hazretleri vaadinden dönmez.³²²

Kaatil Mümin ise...

"Artık onun cezası cehennemde hulûddur," kavli-i şerifinde geçen, hulûd'tan murad; mü'minin hakkında cehennemde uzun bir zaman kalmaktır. Devamlı kalmak demek değildir. Bu Allâhü Teâlâ hazretlerinden verilen bir haberdur. Bunun (ebedî olarak cehennemle) cezalandıracağını haber vermesi, mü'minin, mü'mini öldürdüğünde cezasının ebedî cehennem olduğunu beyan etmek değildir. Nasıl olmasın? Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

"Kötülüğün cezası da misli kötülüktür."³²³

Eğer Allâhü Teâlâ hazretlerinin bu haberi icabı (âhirette cehennemde) her kötülüğü kendi misliyle mutlaka cezalandırması olsaydı;

"Halbuki bir çoğundan affediyor..."³²⁴ kavli-i şerifiyle birbirlerine muânz olurlardı. (İki âyet-i kerimenin arasında çelişki olurdu.)

Yine insanlar emrinin altındakilere emrinden çıktıklarında çoğu kere, "eğer sen bunu yaparsan cezan dayak veya ölümdür," derler. Sonra o kişi o işi yaptığında söylediği ölüm ile cezalandırmaz.

Bu (durum) ondan sadır olmuş bir yalan değildir. Belki bu, şiddet ve kuvvetlendirmedir.

Bu sünnetullahtır. Allâhü Teâlâ hazretlerinin âdetidir. Bunlar,

- 1 - Tevbe eden kaatile,
- 2- Hata yoluyla adam öldürene,
- 3- Kısasen adam öldürene,
- 4- Haklı bir sebeble öldürene,
- 5- Şer'î bir sebeple öldürene taalluk etmez... Belki bu tehdît, şiddet ve azab;
- 1- Kasden öldüren,
- 2- Kati işinden tevbe etmeyen,
- 3- Zulmen adam öldüren,
- 4- Düşmanlıkla adam öldüren,
- 5- Kan davası güderek adam öldüren kaatillere taalluk e-der...³²⁵

Müslümanı Öldürmek?

Hadis-i şerifte buyuruldu:

"Dünyanın zevali (tahrip ve yok edilmesi), Allâhü Teâlâ hazretlerine elbette Müslüman kişinin öldürülmesinden

---

(Enes r.a.) buyurdular: (Bunun üzerine) Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin gözlerinden yaşlar akmaya başladı.

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri sesli ağladı.

Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Bu o büyük gün içindir. O gün kişi, kendisinden günahını yüklenecek birine muhtaç olur!"

Hakkını talep eden kişiye, Allâh'ü Teâlâ hazretleri buyurur:

"Başını kaldır! Cennetlere bak!"

O kişi, başını kaldırır ve der ki:

"Ya Rabbi! Gümüşten şehirler ve altından saraylar görüyorum. İncilerle donatılıp süslendirilmişler! Ya Rabbi! Bunlar hangi peygamberindir? Hangi siddikindir? Hangi şehidindir?"

Allâh'ü Teâlâ hazretleri, buyurdu:

"Kim ücretini verirse onundur!" Adam sordu:

"Ya Rabbi! Bunların ücretini vermeye kimin gücü yeter?" dedi.

Allah buyurdu:

"Sen!" Adam:

"Ne ile?" dedi. Allâh'ü Teâlâ hazretleri buyurdular:

"Kardeşini affetmekle...!"

"Ya Rabbi! Kardeşimi affettim!" dedim.

Allâh'ü Teâlâ hazretleri buyurdu:

"Kardeşinin elinden tut, onunla cennette gir!"

Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Allah'tan korkun! İttikâ edin! Kardeşlerinizin arasını düzeltin! Muhakkak'ki Allâh'ü Teâlâ hazretleri, kıyamet günü mü'minlerin arasını İslah edip düzelterektedir."

Kenzü'l-Ummâl: 8873

³²² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/480-482.

³²³ eş-Şûrâ: 42/40,

³²⁴ eş-Şûrâ:42/30,

³²⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/482-483.

daha ehvendir."³²⁶

Öldürülmeye Sevinen

Bu konuda buyuruldu:

"Bir adam meşrikte (doğuda) öldürülse, diğeri de tâ mağribte (batıda) o kişinin öldürülmesine râzî olsa (ve sevinse), o kişinin öldürülmesine (kati günahına) ortak olmuş olur."³²⁷

Ebû Hüreyre (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdu:

"Kim bir mü'minin öldürülmesine yarım kelime kadar da olsa katkıda bulunur ve kaatile yardımcı olursa; o kişi kıyamet günü Alfâhü Teâlâ hazretlerine gözlerinin arasında:

"Allâhü Teâlâ hazretlerinin rahmetinden mahrum," olarak yazılmış olduğu halde Allâhü Teâlâ'ya kavuşur. (Hesap vermek için kıyamete getirilir.)"³²⁸

"Muhakkak ki bu insan, Allâhü Teâlâ hazretlerinin binâsıdır. Allâhü Teâlâ hazretlerinin binasını yıkan kişi merûndur."³²⁹

İnsanın Öldürülmesi....

Riyâyet olundu:

Davud Aleyhisselâm, defalarca "Beyt-i Makdis"i bina etmek istedi. Defalarca beyt-i makdisi bina etti. Tam binasını bitirdiğinde, beyt-i makdis hemen yıkılıveriyordu.

Davud Aleyhisselâm Allâhü Teâlâ hazretlerine şikâyetinde bulundu. Allâhü Teâlâ hazretleri, Davud Aleyhisselâma vahyetti:

"Benim şu beytim kan döken kişinin eliyle bina olunup a-yakta kalmaz!" buyurdu. Davud Aleyhisselâm;

"Bu öldürme senin yolunda (cihâd) değil mi?" dedi. Allâhü Teâlâ hazretleri buyurdu:

"Evet! Öyle, ama onlar benim kullarım değil mi?" diye sordu. Bunun üzerine Davud Aleyhisselâm dua etti:

"Ya Rabbî! Beyt-i makdisi kimin eliyle bina ettireyim!" diye sual etti. Allâhü Teâlâ hazretleri vahyetti:

³³⁰"Oğlun Süleyman'a emret beyt-i makdisi bina etsin!" Yani Beyt-i makdis-i bina etmek senin oğlun Süleyman'a nasîb olacaktır. ³³¹

Hikâyeden Çıkarılan Ders

Bu hikâyenin maksadı şudur: İnsan oğlunu yaşatmak, onun hayatını devam ettirmek; onu öldürmek ve hayatını yıkmaktan daha evlâdır. Görmüyor musun Allâhü Teâlâ hazretleri; din düşmanları hakkında;

1- Cizyeyi

2- Ve onların hayatlarının devamı ve bekası için sulh'u farz kıldı. ³³²

Kıyamet Günü iflâs Edenler

Ebû Hüreyre (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Biliyor musunuz, müflis kimdir?" Sahabe-i kiram (r.a.) hazerâti buyurdular:

"Bizim aramızda (örf ve ticâret geleneklerine göre) müflis, (zarar edip) dinân, dirhemi, malı, eşyası ve parası olmayan kişidir!"

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Benim ümmetimden müflis: Kıyamet günü namaz, zekât ve oruç ile gelir. Ve şuna sövmüş, şuna iftira etmiş, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş ve şunu dövmüş (ve benzeri günahlarla kıyamete) gelir. (Dünyada kılmış olduğu namaz, vermiş olduğu zekâtın tutmuş olduğu orucun, gitmiş olduğu haccın ve diğer ibâdetlerin) hasenatı (ve sevapları) şuna verilir. İyilikleri haksızlık ettiği bu kişilere dağıtılır. Eğer üzerinde olan kul hakkı bitmeden önce, hasenat ve sevapları tükenirse, mazlumların hatâ ve günahları alınıp kendisinin üzerine atılır. Sonra kendisi de cehenneme atılır, (işte asıl müflis budur. Çünkü ticarî hayatında iflâs eden kişi, kalkınabilir; cehenneme giden ise.....)"³³³

³²⁶ Sünen-i Ebû Davud: 2619,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/483.

³²⁷ İhyâ-u Ulûmüddin c. 4, 352,

³²⁸ Kenzu'l-Ummâl: 13411,

³²⁹ Bu hadis-i şerif, Mezâhib-i Erba'a da sövle aecmektedir:

"Ademoğlu, Rabbinin binâsıdır. Rabbinin binasını yıkan kişi mel'undur." Mezâhib-i Erbaa, c, 5, s. 222,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/483-484.

³³⁰ Bu cümelinin başında geçen; kelimesi kıyâsa göre yazılmıştır. Yoksa kıyâs dışı olarak, "emret" şeklinde olması gerekir, Maksûd s. 32, İmam-ı Azam Ebû Hanîfe hazretleri.

³³¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/484-485.

³³² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/485.

³³³ Müsned-i Ahmed: 8686.

Namaz...

Hadis-i şerifte buyruldu:

"İnsanın, üzerinde ilk hesaba çekileceği şey, namazdır."³³⁴ -"İnsanların arasında ilk hükmedilecek şey "kan"dır."³³⁵ Sonra kul, hesaba çekilir. Sonra onun zekâtı ve diğer şeylerinden dolayı hükmedilir. Zekâtını vermediği ve edâ ettiği konusunda hesaba çekilir."³³⁶

Ve bunlarında dışında olan cüzi amellerden hesaba çekilir.³³⁷

Kıyas

Sonra bil ki, maktul kişinin yerine velisi kıyas yaptığında; bu kaatilin dünyadaki cezasıdır. Kaatil ile maktul arasındaki hüküm ise âhirete kalmıştır.... Çünkü eğer veli, kaatili kıyas olarak öldürürse onun nefsinin hakkını almıştır. Bu ise kin ve öfkesinin dinmesi içindir. Kıyasta maktulün hiçbir faydası yoktur. Tefsîrül-Haddâdî de de böyledir.³³⁸

Kasden Öldürmede Keffaret

Taammüden (bilerek ve kasden) adam öldürmede keffaret yoktur. Zira Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: Büyük günahlardan beş şeyde asla keffaret yoktur:

- 1- Allah'a şirk koşmak.
- 2- Anne ve babaya karşı gelmek,
- 3- Savaştan kaçmak,
- 4- Bilerek bir kişiyi öldürmek,
- 5- Yemin-i gamûs³³⁹ ...³⁴⁰

Üç Yol

Taammüden (kasden ve bilerek) olan öldürmelerde maktulün velisi üç şeyde muhayyerdir:

- 1- Kıyas,
- 2- Diyet,
- 3- Affetmek...

Bu şundandır;

Musa Aleyhisselâm'm dininde sadece kıyas vardı. (Kıyasın dışında bir yol yoktu).

İsa Aleyhisselâm'm dininde ise, sadece diyet veya affetmek vardı.

Bizim şariatımızda ise;

- 1 - Kin ve öfkenin dinmesi (gönüldeki yaraya şifâ için) kıyas,
- 2- Taraffüh, yani maktulün yakınlarının refaha kavuşmaları, diyet almak,
- 3~ Tekerrüm (kerem ve iyilik için) affetmek; meşru kılındı.

Affetmek ise bunların içinden en faziletlisidir... (2/362)³⁴¹

Kötülüğe İyilik

Sa'dî (k.s.) buyurdular:

Verene vermek kolay bir karşılıktır. Eğer adam isen, sana kötülük edene iyilik yap!³⁴²

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/485-486.

³³⁴ Tirimizi: 378,

³³⁵ Sahih-i Buhârî: 6052. Sahih-i Müslim: 3178,

³³⁶ Bu bölümün kaynağına rastlayamadım.

³³⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/486.

³³⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/486-487.

³³⁹ Yemin-i Gamûs: Gamûs yemin: geçmişteki veya bu zamandaki bir olayla ilgili olarak, bile bile yalan yere yemin etmektir. Mesela bir kimsenin, borcunu ödemediğini bildiği halde "ödedim" diye veya hâli hazırda cebinde parası olduğu halde parasının olmadığını söyleyerek yemin etmesi birer gamûs yeminidir. Hanefî, Hanbelî ve Ma-likilere göre gamûs yemininden dolayı keffaret yoktur. Yemin eden kişi Allah'tan af dilemeli, tevbe istiğfar etmelidir. Çünkü bu yemin Allah'a karşı büyük bir cür'ettir. onu hafife almaktır; böyle büyük bir günahın keffaretle giderilmesi mümkün değildir. Ama Şâfilere göre bu yeminden dolayı keffaret gerekir (!bn Kudâme, c.11, s. 178)

³⁴⁰ E!-Mebşüt c. 8, kitabül-eyman, İmam Serahsî.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/487.

³⁴¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/487-488.

³⁴² İyiliğe iyilik her kişinin işi; kötülüğe iyilik ise er kişinin işidir...

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/488.

Tasavvufî Manâlar

Bu âyette şu işaretler vardır:

Muhakkak ki mü'minin kalbi aslında (İslâm) fitratmdadır.³⁴³ Nefô-i emmâre ise asıl hilkatında (yaratılışında) kâfirdir. Kalb ile nefsin arasında yaratılış ve cibilliyetlerinden doğan;

- 1- Cibillî düşmanlık,
- 2- Aslî savaş,
- 3- Küllîtezâd,
- 4- Hakikî bir zıtlık vardır...

Muhakkak ki kalbin hayatı, nefsin ölümüdür. Nefsin hayatı da kalbin ölümüdür. Kâfirlerin nefisleri, hayatta olduğu müddetçe; onların kalbleri ölüdür. Bundan dolayı Allâhü Teâlâ hazretleri kâfirleri "ölüler"³⁴⁴ diye isimlendirdi.³⁴⁵

Yeryüzünde Gezen Ölü

Siddîk-i Ekber (Hazret-i Ebû Bekir r.a.)'ın kalbi hayatta ve nefsi ölmüş olduğu için: onun hakkında Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

"Kim yeryüzünde yürüyen (ve gezen) bir ölüye bakmak istiyorsa; Siddîka (Ebû Bekir r.a.) baksın."³⁴⁶

Nefsin Zehiri ve Kalb

Her kim de, bir mümini müteammiden öldürürse,"

Âyet-i kerimesinde kalbe ve nefse işaret vardır. Yani kâfir olan nefis, taammüden, kasden ve bilerek aslî düşmanlıkları sebebiyle mü'min olan kalbi öldürdüğü zaman... Nefsin kalbi öldürmesi; nefsin, yedi behimî ve şeytanî sıfatlarıyla ruhanî kalb, üzerine istilâ edip, ona galebe çalması, hevâ-ü hevesiyle kalbin üzerine hâkim olup; öldürücü zehiriyle tâ kalb ölünceye kadar ona galebe çalmaya devam etmesidir.

Onun cezası,"

Kalbi öldüren nefsin cezası: "Cehennemdir."

Cehennem tabîi alemin en süflî yeridir.

"Orada hulûddur (uzun müddet, belki ebedi)"

Çünkü nefsin tabîi süfliyattan çıkması, ancak şeriat ipiyle mümkün olur. Şeriatın ipine yapışmak ise ancak mü'min olan kalbin hususiyetlerindedir. Allâhü Teâlâ hazretleri buyurduğu nihî*

"Sonra da çevirdik esfel-i sâfilin'e kaktık! Ancak iman edip yarar ameller yapan kimseler başka! Onlar için kesilmez bir ecir vardır."³⁴⁷

tman ve Salih amel kalbin sâniından ve işlerindedir. Kalbi öldüğü zaman; ameli kesilir. Böylece nefs-i emmâre, tabîi alemin en süflî yerinde ebedî olarak muhalled olup kalır.

"Allah ona gadab etmiş, lanet etti."

Allâhü Teâlâ hazretlerinin;

- 1 - Nefsi, uzaklaştırması,
- 2- Huzurdan kovması,
- 3- Kurbetten (yakınlıktan) kovması,
- 4- Hayra vasıl olmaktan mahrum etmesi,
- 5- Rahmetten mahrum olması,
- 6- Ve nefsin; Allâhü Teâlâ hazretlerinin;

"Sen dön o rabbine hem râdiye olarak, hem merdiyye..."³⁴⁸ Hitabından mahrum olur.

"Ve onun için azîm (büyük) bir azap hazırlamıştır."

O da "aliyyü'l-azîm" olan Allâhü Teâlâ hazretlerinin huzurundan hicret etmesi ve neîm cennetlerinden mahrum olmasıdır. Te'vilât-i Necmiyyede de böyledir.³⁴⁹

³⁴³ Şu hadis-i şerif de buna delildir:

"Her doğan (çocuk) İslâm fitratı üzerine doğar. Anne ve babaları (daha sonra) onu Yahudileştirir, Hıristiyanlaştırır ya da Mecûsileştirirler. Sahih-i Buhâri: 1270, Sahih-i Müslim: 4803.

Nisa Suresi, Ayet: 92-93

³⁴⁴ Bazı âyet-i kerimelerde, Allâhü Teâlâ hazretleri kâfirleri "ölüler" diye isimlendirdi:

"Şüphesiz sen ölülere işittiremezsin; arkalarına dönmüş kaçarlarken sağırlara da daveti işittiremezsin!" En-Neml: 27/80,

³⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/488-489.

³⁴⁶ Avârifü'l-Meârif, s. 538.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/489.

³⁴⁷ et-Tîn: 95/5-6.

³⁴⁸ el-Fecr: 89/28.

³⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/489-490.

Müslümana Sen Müslüman Değilsin Demeyin

Yüce Meali:

Ey o bütün iymân edenler! Allah yolunda adım attığınız vakit iyi anlayın, dinleyin; size İslâm selâmı veren kimseye -dünya hayatının geçici metâna göz dikerek- "Sen mü'min değilsin." demeyin. Allah yanında çok ganimetler var... Önce siz de öyle idiniz. Allah kerem buyurdu da, sizleri iymân ile tanıttı. Onun için iyi anlayın, dinleyin. Muhakkak ki Allah, ne yaparsanız habîr bulunuyor.³⁵⁰

Tefsîr-i Şerifi:

"Ey o bütün iymân edenler!"³⁵¹

Sebeb-i Nüzul

Bu âyet-i kerime, Mirdâs bin Nehîk (r.a.)'ın durumu hakkında nazil oldu. Fedek ehliydendi. Müslüman olmuştu. Kavminin içinde ondan gayri iman eden kimse yoktu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, onun kabilesine bir seriyeye gönderdi. Seriyenin üzerinde de (komutan olarak) Gâlib bin Fudâle el-Leysî (r.a.) vardı. Seriyeye onlara ulaşınca; hepsi kaçtılar. Mirdâs (r.a.) Müslüman oluşuna güvenerek yalnız olarak orada kaldı. Seriyeye Fedek'e ulaşınca tekbir getirdiler. Mirdâs (r.a.)'da onlarla beraber tekbir getirdi. Mirdâs (r.a.) bir dağın dolambacındaydı, beraberinde koyunları vardı. Mirdâs (r.a.) (büyük bir sevinçle sahabelerden meydana gelen) Seriyenin yanına indi. Ve;

- "Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın Rasûlüdürü" Esselâmü aleyküm!" dedi.

Fakat, Usâme bin Zeyd (r.a.) hemen onu öldürdü. Mirdâs (r.a.)'ın koyunlarını önlerine katıp sürüp götürdü.

Durumu Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine haber verdiler. E-efendimiz (s.a.v.) hazretleri, çok şiddetli bir şekilde kızdı. Ve buyurdu:

- "Siz, onun beraberinde bulunanları (mal ve koyunlarını) dileyerek öldürdünüz. Halbuki o:

Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın Rasûlüdürü Diyordu. (Öyle mi?)"

Usâm bin Zeyd (r.a.):

- "O (Mirdâs bin Nehik r.a.) diliyle tevhid kelimesini söyledi. Kalbiyle söylemedi!" diye kendisini savundu. Başka bir rivayette ise;

- "Silâh'tan korktuğu için tevhid kelimesini söyledi!" dedi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri,

- "Kalbini açıp baktın mı? Doğru mu söylüyor, yoksa yalancı mı?" buyurdular. Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, şu âyet-i kerimeyi Üsâme bin Zeyd (r.a.)'a okudu:

Ey o bütün iymân edenler! Allah yolunda adım attığınız vakit, iyi anlayın, dinleyin; size İslâm selâmı veren kimseye -dünya hayatının geçici metâna göz dikerek- "Sen mü'min değilsin." demeyin. Allah yanında çok ganimetler var... Önce siz de öyle idiniz. Allah kerem buyurdu da, sizleri iymân ile tanıttı. Onun için iyi anlayın, dinleyin. Muhakkak ki Allah, ne yaparsanız habîr bulunuyor."

Bunun üzerine Üsâme bin Zeyd:

- "Ya Resûlellah (s.a.v.)! Benim için istiğfar et! (Bağışlanmam için dua et!) dedi. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Lâ ilahe ifiallâh-Allahtan başka ilâh yoktur! (Kelimesiyle) beraber nasıl? (onu öldürdün?)" dedi.

Üsâme bin Zeyd (r.a.) buyurdular: a

- "Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, "Lâ ilahe iliallâh-Allahtan başka ilâh yoktur! (Kelimesiyle) beraber nasıl? (onu öldürdün?)" cümlesini öyle tekrarlardı ki hiç durmadı. Hatta ben, daha Önce değil de bu anda Müslüman olmayı istedim. Sonra Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, benim için istiğfar edip bağışlamamı diledi. Ve Bana;

1- Koyunları iade etmemi,

2- Mü'min bir köle azâd etmemi emretti.³⁵²

³⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/491.

³⁵¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/491.

³⁵² Değişik lafızlarla. Sahih-i Müslim: 140, Ebû Davud: 2272, Tefsir kitaplarında bu

âyet-i kerimenin sebeb-i nüzulünde şu hadiseler zikredilir:

1- Yuradıkâ zikredilen Mirdâs b. Nehik (r.a.) hadisesi....

2- Abdullah b. Ebi Hadret ve Ebu Katade Haris b. Ribî ve Muhalleme b. Cüsâme b. Kays Leysî ve daha birkaç kişiyi Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, izam (†) tarafına göndermişti. İzam deresinde Âmir b. Azbatı Eşceî rastlamış, İslâm selâmı ile selam vermiş, Muhalleme b. Cüsâme ile bunun arasında Cahiliyye devrinden kalma bir kin varmış. Muhalleme, bir ok atmış Amir'i öldürmüştü. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine haber gelince gadablanmış, Muhalleme'nin mağfiret dilemesine karşı dU Mj-ü-'i "Allah seni mağfiret eylemesin" buyurmuş. Muhalleme, ağlayarak kalkmış aradan yedi gün geçmemiş vefat etmiştir.

3- Mikdâd b. Esvedde de Üsâme olayı gibi bir olay olmuş. Mikdâd demiştir ki, "Ey Allah'ın resulü, dedim, ne buyurursun kâfirlerden birine rast gelsem, çarpısam, o benim elimin birini kılıçla vursa, sonra bir ağaca siper alıp 'Yüce Allah'a teslim oldum' dese, bundan sonra onu öldüreyim mi?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, "öldürme" buyurdu. Ben de "Ey Allah'ın Rasûlü, o benim kolumu kesti." dedim. Hz. Peygamber (s.a.v.) "Öldürme! Çünkü öldürürsen. o senin onu öldürmeden sonraki yerinde, sen de onun söylediği kelimeyi söylemeden

İyi Araştırım

"Ey o bütün İymân edenler!" kavli-i şerifin manâsı: Ey mü'minler!

"Allah yolunda adım attığınız vakit,"

Sefere çıktığınızda ve gazveye gittiğinizde, demektir.

Bu, Arablann ticâret, gazve ve benzer sebeplerle yürüdüklerinde; "Yer yüzünde adım attım (teptim)" sözlerinden gelmektedir.

"İyi anlayın, dinleyin;,"

Bu kavli-i şerif her ne kadar babında ise de, juii-ı babı manâsına olup, fiili talep etmeye delâlet etmektedir. Yani, yapacağınız ve yapmayacağınız bütün işlerde emrin (işin tam) beyân edilmesini (açıklığa kavuşmasını) isteyin. Hemen acele tedbirsiz ve düşünmeksizin hareket etmeyin.³⁵³

Zahire Göre Amel

"Size İslâm selâmı veren kimseye demeyin."

Size İslâm'ın selâmı ile selâm veren kişiye demeyin. (Ne demeyin?)

"Sen mü'min değilsin."

Çünkü zahiri (görünüş tarafıyla) Müslüman olduğu zahirdir. Zahir olan tarafı sığınmaktan olsa bile; siz onu zahiri yönünden dolayı ikbâl edin güzel karşılayın ve zahiri tarafı yani size verdiği İslâm selâmı icabı onunla muamele edin...

"Dünya hayatının geçici metâma göz dikerek..."

"Demeyin," fiilinin failinden hâldir. Onları aceleyle hareket etmeyi, düşünmeyi, ağır davranmayı ve tedbiri terk ederek kendilerini sevkeden (gizli maksadlarını) beyan ediyor.

Lakin bu nehyin mukayyed olana râcî olduğu yönünden değildir. Senin, "Makam (mevki dünyalık) için ilim öğrenme; belki ikisinin hepsi (hem dünya ve hem âhiret için öğren)" sözün gibi...

Yani o kişi, size İslâmî selâm ile selâm verdiği halde, dünya malının basit, serî bir şekilde tükenen ve sizin dünyada kendisiyle faydalanacağınız dünya malından, nakid, veya başkası, az veya çok olan (ganimeti) talep eder olduğunuz halde, ona, "Sen mü'min değilsin." Demeyin. (Zahire göre amel edip onu Müslüman kabul edin³⁵⁴ demektir. (2/263)³⁵⁵

Dünya Malı Tükenir

Halk arasında, "Dünya malı hazırdır; ondan iyi ve kötü her kes yer," derler. Burada dünya malına, (kelimesiyle³⁵⁶) isimlendirilmesi, dünya malının serî bir şekilde tükendiğine ve yok olmasının yakın olduğuna işaret eder.³⁵⁷

Sevâb Daimîdir

önceki yerinde olursun".

4- Birtakım sahabe müşriklerle çarpışmışlar ve onları bozguna uğratmışlar. Birisi birine mızrakla saldırmış. O da süngü yetişince ben müslümanım demiş, fakat dinlememiş onu öldürmüştür. Ondandır durum Efendimiz {s.a.v.} hazretlerine arz edilince, "Müslüman olduğunu iddia ettiği halde sen onu öldürdün ha" buyurmuş.

O da "Ey Allah'ın Rasûlü (s.a.v.)IO, bu kelimeye sığınarak bunu söyledi." demiş. Bunun üzerine -> ^uü-î %j, "Kalbini yarmalı değil miydin?" buyurmuştur. Bu kınaması daha birkaç olayda söylenmiştir.

5- Buhari ve Müslim'de rivayet olunduğu üzere Selim oğullarından bir adam sahabeden bir kaç zata rastlamış, yanında davar da varmış, selam vermiş, onlar da bu selâmı korunmak için verdi demişler ve onu öldürmüşler, davarını almışlar. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine gitmişler, bu âyet indirilmiş. İşte bu olayların her biri âyetin iniş sebebi olmak üzere rivayet edilmiş ve aralarında bir çelişki bulunmamış olduğuna göre deniliyor ki, âyetin indirilmesinin esas sebebi bu olayların birbirine yakın bir zaman içinde birden fazlası olmuş ve herkes kendi olayını sebep bilmiştir.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/491-493.

³⁵³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/494.

³⁵⁴ Zira, fıkıhta (İslâm hukukunda) kaide haline gelen şöyle bir düstür vardır:

"Biz zahir ile hükmederiz," buyurulmuştur. {Ahkâmü'l-Âmâdi, c. 4, s. 6S; ve Tuhfetü't-Tâlib, c.1, s. 202.) Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

"Biz ancak zahir ile hükmederiz. Allâhü Teâlâ hazretleri sırları bilir." Hulâsatü'l-Bedrü'l-Münîr. c. 2, s. 432, Niyülü-Etvâr, c. 1, s. 360; İmam Sevkânî, (Bazı hadis â-timleri: "Bu hadis-i şerifin aslı tesbit edilmedi," deseler bile. Efendimiz s.a.v. hazretlerinden sadır olduğundan asla şüphe yoktur. Zira Efendimiz s.a.v. hazretlerinin hâl, hareket ve kişilere karşı davranışı zahire görevdi. O münafıkları bildiği ve tanıdığı halde, münafıklar. "Biz Müslamanız" dedikleri için. Efendimiz dıği halde, münafıklar, "Biz Müslamamz" dedikleri için, Efendimiz s.a.v. hazretleri onlara ilişmiyor ve onları Müslüman olarak kabul ediyordu, İşte hadis-1 şerif, Efendimiz s.a.v. hazretlerinin bu yönünün tercümesidir... Niyülü-Etvâr, c. 1, s. 360;)

³⁵⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/494-495.

³⁵⁶ kelimesinin lûgat manâsı, ârlz olan, değışen demektir.

³⁵⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/496.

“Allah yanında çok ganimetler var...”

Emsalini (benzerlerini) malı için öldürmekten sizi müstağni kılacak ganimetler Allah'ın katındadır...

Bu kavli-i şerif, Allah'ın sevabının, devam ve beka ile (yok olmamak ve sürekli olmakla) vasıflandığına tenbih etmektedir.³⁵⁸

Allah'ın Lütfü

"Öyle,"

Bunun gibi, size İslâmî selâm ile selâm verenler gibi... "Siz İdiniz,

Siz de onlar gibiydiniz, (ne zaman?) "Önceden..."

İslâmiyetinizin başında... Sizden de hiçbir şey insanlara zahir olmuyor; ondan size zahir olan îslâm selâmı ve benzer şeylerden başka... (Siz de başlangıçta İslâmî selâm vererek Müslüman olduğunuzu izhâr ediyordunuz...)

"Allah kerem buyurdu (sizleri iymân ile tanıtti).."

Bu mertebeyi sizden kabul etmekle...

1 - Onunla (islâm ile) sizin kanlarınızı

2- Mallarımızı korudu.

3- Sizin sırlarınızın açığa çıkarılmasını,

4- içinizin gerçekten iman edip etmediğinin araştırılmasını emretmedi. (Bütün bunlar, Allâhü Teâlâ hazretlerinin size olan lutfüdür...)

Cümlemin başındaki Ci (fe) harfi '^s üzerine atıf içindir...³⁵⁹

İncelemeden Karar Vermeyin

"Onun için iyi anlayın, dinleyin." harfi fesihlik içindir. Yani işin doğrusu böyle olduğu zaman;

1- Siz de bu açık işin beyânını tam açıklığa kavuşmasını isteyin,

2- Araştırın.

2- Onun halini kendi halinizle kıyâs edin.

3- İşinizin başında size yapılanları siz de ona yapın.

4- Siz ilk Müslüman olduğunuzda (o günün Müslümanları) size nasıl davrandırsa, siz de ona (aynı şefkat, merhamet ve güler yüzlülükle) davranın.

5- Siz halin zahirine göre nasıl kabul gördüyseniz onu öyle kabul edin.

6- Zahir ve bâtin vesikalara bakmaksızın...³⁶⁰

Allah Yaptıklarınızdan Haberdârdır

"Muhakkak ki Allah, ne yaparsanız (sizin yaptıklarınızdan),"

Allâhü Teâlâ hazretleri, sizin zahirî ve gizli bütün amellerinizi ve olan keyfiyetlerinden, "Habîrdir. (haberdârdır.)"

Amelinize göre size karşılık verecektir. Eğer ameliniz hayır ise cezanız da hayırdır; (yok) eğer ameliniz şer ise cezanız da serdir. Onun için hemen öldürmeye koşmayın, öldürmek için hemen saldırmayın, ihtiyatlı davranın...

³⁶¹

Habîr

İmam Gazâlî (r.h.) hazretleri buyurdu:

"el-Habîr" haberdâr demek, bâtını (gizli) haberlerin bile kendisinden saklanıp gizlenemediği kimse demektir. Mülk ve melekütte hiçbir şey cereyan etmesin, hiçbir zerre hareket etmesin, hiçbir nefis (canlı) deprenmesin, muzdanp ve mutmain olan her nefisten kendisinin mutlaka haberi var, demektir.³⁶²

"el-Habîr" kelimesi, "alîm" yani bilen manasınadır. Gizli haberlere izafe edildiği zaman, buna "hubra" uzmanlık ve tecrübe adı verilir.. Sahibine de "habîr" ismi verilir.

"el-Habîr" ism-i şerifinde kulun nasîbi ve alacağı ders: Kul kendi âleminde ve kalbinin ve bedeninin âleminde cereyan eden şeylerden haberdar olmasıdır. Ve kalbin kendisiyle vasıflandığı;

1- Kin,

2- Aldatma,

³⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/496.

³⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/496-497.

³⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/497.

³⁶¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/497.

³⁶² El-Habîr: Her şeyin iç yüzünden haberdâr... Her şeyin iç yüzlerini ve bütün gizli taraflarını ve her günah, sevap ve amellerden haberi olan... O, bizim bütün amel, söz, niyet ve davranışlarımızdan haberdârdır.

- 3- Hıyanet,
- 4- Dünyanın çevresinde dolaşma,
- 5- Dünya muhabbeti,
- 6- Şerri gizlemek
- 7- Hayrı izhâr etmek,
- 8- Cimrilik,
- 9- Ihlâsı izhâr etmekle,
- 10-Ihlâs'tan iflâs etmiş olduğu halde, takvâlî ve ihlâslı olduğunu iddia etmek gibi...³⁶³

Habîr ismine Mazhar Olanlar

Kalbin giz hallerini herkes bilemez. Kalbin bu bâtinî hallerini ancak yüksek hubre (tecrübe ve bilgi) sahipleri bilebilir. Muhakkak ki ancak;

- 1 - Nefsini tecrübe eden,
- 2- Nefsini tam bilen,
- 3- Nefsiyle mücâdele eden,
- 4- Nefsinin hilelerini bilen,
- 5- Nefsinin karıştırmısından haberdar olan,
- 6- Nefsinin tuzak ve hilelerini bilen,
- 7- Nefsiyle harbeden...
- 8- Nefsinin inadına karşı durup gayret gösteren,
- 9- Nefsin şerrinden tam manâsıyla korunan kişiler...

Kalbinin gizli hallerini bilen ve layık olan kullar, "el-Habîr" adını almaya layık olurlar.³⁶⁴ İmam-i Gazâlî (k.s.) hazretlerinin sözleri burada bitti.

Sa'dî (k.s.) hazretleri buyurdular:

Eğer akıl onun dizginini çevirebilme ve nefsi bağlayabilme gücüne sahip olursa, serkeş nefis böyle saldıramaz... Nefs ve şeytani gece gündüz çıkartmalı.. Zira Kaplanın karınca ile savaşması yakışmaz. Olacak şey değî....³⁶⁵

Müctehid ve Hata

Bu âyet-i kerime delâlet eder ki:

Muhakkak ki müctehid³⁶⁶ (isabet ettiği gibi) bazen hata da edebilir.³⁶⁷ Üsâme bin Zeyd (r.a.) hazretleri hata ettiği gibi...

Üsâme (r.a.) hazretleri, (hatâen öldürdüğü Mirdas r.a.'ı öldürdüğü için kısas yapılmaksızın bağışlandı.

³⁶³ Her şeyden haberdâr, yanında hiçbir gizliliğın olmadığı El-Habîr olan Cenab-ı Allah, bizim bütün hal, hareket, iş ve sözlerimizden haberi olduğundan, kendimize dikkat etmeli, onun emirleri doğrultusunda hareket etmeliyiz. Allah'tan korkun ve yarın için ne (yapıp) gönderdiğine baksın. Allah tan korkun; çünkü Allah, yaptıklarımızdan haberdardır. El-Haşr: 59/18.

İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruh'u'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/498.

³⁶⁴ bi-Habîr, zihnin açılması, istediğî şeyleri rüyada görmek ve bilmediklerinden haberdar olmak için, 810 kere okunur.

³⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruh'u'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/499.

³⁶⁶ Müctehid: letihâd makamına yâni Kur'ân-ı kerîmden, hadîs-i şerîf ve diğeri dinî delillerden hüküm çıkarma derecesine yükselmiş büyük din âlimi. Bütün İslâmî ilimleri ve zamanın fen bilgilerinde söz sahibi âlim. Yanılan müctehide bir sevâb, doğruyu bulana iki veya on sevâb vardır. İki sevâbdan birincisi, ictihâd etmek (Kur'ân-ı kerim ve hadîs-i şeriflerden hüküm çıkarma) sevabıdır. İkincisi, doğruyu bulmak sevabıdır. Müctehid Fil-Mes'ele:

Mezheb imamının bildirmedığı mes'eleler için mezhebin usûl ve kaidelerine göre hüküm çıkaran İslâm âlimidir... Hassâf, Tahâvî, Kerhî. Şems-ül-eimme Hulvânî, Şems-ül-eimme Serahsî, Pezdevî ve benzerleri olan derin âlimler gibi âlimlerdir. Müctehid Fil-Mezheb:

Mezhebde müctehid; mezheb imamının koyduğu usûl ve kaidelere uyararak, dört delilden (Kitâb, yâni Kur'ân-ı kerîm, sünnet, icmâ' ve kıyâstan), hüküm çıkaran İslâm âlimi. Buna, "müctehid-i mukayyed" ve "müctehid-i müntesib" de denir. Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed Şeybânî ve İmâm-ı A'zâm bunların derecesindeki diğeri talebeleri, müctehid fil-mezhebidir.. Müctehid Fiş-Şer':

Dinî hükümleri, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şeriflerden çıkarırken, kendine mahsûs kaide ve usûl koyan mezheb sahibi müctehid. Buna müctehid-i mutlak da denir. Dört mezhebin imamları böyledir. Müctehid-i Mukayyed;

Mezheb imamının koyduğu usûl ve kaidelere uyararak, delillerden yeni hükümler çıkaran İslâm âlimidir. Müctehid-i Mutlak:

Dinî hükümleri, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şeriflerden ve diğeri dinî delillerden (kaynaklardan) istinbât ederken, çıkarırken kendine mahsûs kaide ve usûl koyan müctehid. Buna, müctehid fiş-şer' ve müctehid-i müstakil denir. Dört mezhebin imamları, müctehid-i mutlak.

Hicretin dört yüz senesi geçtikten sonra müctehid-i mutlak yetişmediğî için, hu târihten sonra gelen âlimleri taklîd etmek câî? değildir. Bu tarihten evvel yetişmiş n-lan_blr_müctehidin merhebini Öğrenmek için, âlimlerin sözbirliğî ile kabul ettikleri İslâmî hükümleri hildiren fıkıh kltahlanı okumak lâzımdır. Müctehid-i Müntesib:

Mezheb imamının koyduğu usûl ve kaidelere uyararak, edille-i şer'iyeden (dört ana delilden) hüküm çıkaran İslâm âlimi. Buna, müctehid fil-mezheb (mezhebde müctehid) de denir. Müctehid-i Müstakil:

Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şeriflerden doğrudan hüküm çıkarabilen ve kendine mahsûs kaide ve usûl koyan mezheb sahibi müctehid. Buna, mutlak müctehid de denir.

³⁶⁷ Müctehid bazen hata eder. Mutezile mezhebinin hilâfına... Çünkü onlar, "bütün müctehidler isabet eder" derler. Mir'âtü'l-Usûl fi Şerhi'l-Mirkaatü'l-Vusûl, c. 2. s. 315, Molla Hüsrrev hazretleri. Fazilet Neşriyat-Istanbul..

(Müctehid de hata ettiği zaman mağfurdur.)³⁶⁸

Dil ile Zikir

Bu âyet-i kerime yine delâlet eder ki: Lisân (sadece dil ile) olan zikir muteberdir; mukallidin³⁶⁹ imanı sahih olduğu gibi...

Lakin mü'mine yakışan; dil ile yapılan zikirden kalbî zikre yükselmek; sonra da ruhî zikre tarakkî etmektir. Ruhî zikirle tayin ve marife hâsıl olur. Kişi cehaletin zulmetinden kurtulur. Ve marifetin nuruyla aydınlanır. Çünkü; "İnsan, yaşadığı gibi ölür."³⁷⁰

Yaşadığınız Gibi...

İbni Abbâs (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu: Buyurdular:

- "Cebrail Aleyhisselâm, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerine geldi. Buyurdu:

- "Ey Muhammed (s.a.v.)! Rabbin sana selâm ediyor ve (işin gerçeğini bildiği halde) buyuruyor ki:

- "Niye ben onu kederli ve üzüntülü görüyorum?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Ümmetim hakkında (düşündüm) kıyamet günü ümmetimin hâli ne olacak diye tefekkürüm uzadı (daldım)..." Cebrail Aleyhisselâm sordu:

- "Küfür ehli hakkında mı yoksa islâm ehli hakkında mı?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Lâ ilahe illallah Muhammedür'-Rasûlüllah- Allâhtan başka ilâh yoktur. Muhammed (s.a.v.), Allah'ın rasûlüdür!" diyen hakkında..."

Cebrail Aleyhisselâm, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin ellerinden tuttu. Onu "Benî Seleme" mezarlığına götürdü. Sonra Cebrail Aleyhisselâm, sağ kanadıyla bir mezara vurdu ve:

- "Allah'ın izniyle kalk!" buyurdu. Mezarda beyaz ve nurânî yüzlü bir adam;

- "Lâ ilahe illallah Muhammedür'-Rasûlüllah- Allâhtan başka ilâh yoktur. Muhammed (s.a.v.), Allah'ın rasûlüdür!" diyerek mezarından kalktı. Sonra Cebrail Aleyhisselâm ona:

- "Mekânına dön!" buyurdu. O yine eskiden olduğu gibi mezarına döndü.

Sonra Cebrail Aleyhisseâm, sol kanadıyla bir mezarı vurdu.

Ve:

- "Allah'ın izniyle kalk!" buyurdu.

Mezardan siyah yüzlü ve gözleri gök (mavi) olan bir adam;

- "Vay! Benim hasretim! Vay benim pişmanlığım! Yazıklar olsun bana!" diyerek kalktı. Cebrail Aleyhisselân ona da;

- "Mekânına dön!" dedi. O eskiden olduğu gibi mezarına döndü...."³⁷¹

Bu hadise üzerine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri:

- "Yaşadığınız gibi ölürsünüz ve öldüğünüz gibi de diriltilirsiniz!" buyurdular.³⁷² (2/264) Herkes işlemiş oldu iş üzere âkibette cân verip ölür.³⁷³

Tasavvuf? Manâlar

Bu âyet-i kerimede Allâhü Teâlâ hazretlerine olan seyr ü suluklarında hakka vâsıl ve baliğ olanlara işaret edilmektedir. Şöyle ki:

"Ey o bütün iymân edenler!"

Mücerred gaybe iman etmeye muvaffak kılınanlar!

"Allah yolunda adım attığımız vakit,"³⁷⁴

³⁶⁸ Müctehid. hatası üzerine muâteb olmayıp belki ma'zûr ve hatta me'cûrdur, yani ecir ve sevap alır. Meğer doğru yol pek aşikâr olup da müctehid onda taksir ve içtihadında terk-i mübalağa ile etmiş ola... Usûl-i Fıkıh Dersler, s.520. Büyük Ali Haydar Efendi, Meral yayınları, İstanbul.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/499-500.

³⁶⁹ Mukaliid taklid eden demektir. Mukallid iki kısımdır. Akaide mukallid, amelde mukallid:

1- Akâidte mukallid: İnanılacak şeylerin delillerini araştırmadan, anlamadan, sâdece anasından babasından duyarak îmân eden. Mukallidin îmânı sahihtir. Bunlar, farzı, vacibi, sünneti, müstehâbı bilmez. Anasından, babasından gördüğü gibi inanır ve ibâdet eder. Bu gibilerin îmânından korkulur.

2- Amelde mukallid: Yapılacak işlerle ilgili konularda müctehid denilen derin âlime tabî olan, uyan kimse. Mukallid olanların, müctehidin (Kur'an-ı kerimden ve hadis-i şeriflerden hüküm çıkaran âlimlerin) sözüne göre hareket etmesi vâcibdir.

³⁷⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/501.

³⁷¹ Kaynağını arıyorum.

³⁷² Bu manâda bir çok hadis-i şerif vardır

Câbir (r.a.)'dan rivayet olundu. Buyurdular: -"Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden işittim, diyorlardı: -"Her kul. öldüğü şey üzere diriltilir." Sahih-i Müslim: 5126,

³⁷³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/501-503.

³⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/503-504.

Şeyhlik Makamı

Sizler, seyr u sülük kademiyle ,Hakkı talep etmede adım attığınız ve hatta;

İman, iykân (yakîni);

lykân, ihsan,

İhsan, ayan.

Ayan, gayb,

Gayb, şehâdet,

Şehâdet, şuhûd,

Şuhûd, şâhid,

Ve şâhid de meşhûd olur.

Bu ikisini (şahid ve meşhûde) AHâhü Teâlâ hazretleri, şu kavlı-i şerifiyle kasem etti.

"Ve şahide ve meşhûd'a kasem olsun,"³⁷⁵

Bunu cidden iyi anla! Burası (şâhid ve meşhûd) şeyhlik makamıdır...

"İyi anlayın, dinleyin;"

Müridlerin hallerini araştırın. Müridleri red ve kabul işini iyi araştırın! Bir kişiyi müridliğe kabul veya reddetme işinde ihtiyatlı davranın.³⁷⁶

Tasavvufa İlk Başlayana Nasıl Davranılacak?

"İslâm selâmı veren kimseye; "Sen mü'min değilsin." demeyin."

Kavl-i şerifinde talep erbabına işaret vardır:

Talep erbabı (mürşid-i kâmil arayan kişilerin) işlerinin başlangıçlarında ve irâdelerini beyân etmede (mürid olma hallerinin) ilk zamanlarında... Eğer birisi sizin irâdenizin eteğine yapışırsa (sizin tarikatınıza girmek ister) ve size inkiyâd (boyun eğme) ve teslim olmak suretiyle selâm verirse ona;

-"Sen mü'min değilsin! Sen sâdik ve sohbetin hükümlerini kabul etmede; tarikat şartı üzere mal ve canda tasarrufu kabul etme hususunda doğru kimse değilsin!" demeyin.

O kişiyi reddetmeyin! Bu tür şiddetlerle o kişiyi kaçırmayın! Nefret ettirmeyin! Ona Musa aleyhisselâm ile Hazret-i Hârunun dediği gibi;

"Varın da ona belki dinler veya korkar diye yumuşak dille söyleyin."³⁷⁷ Yumuşak ve tatlı söz söyleyin.

Sizler, peygamberlerden daha aziz ve şerefli değilsiniz; mübtedi olan mürid (müridliğe yeni başlayan ve mürid olmak isteyen kişi de) Firavundan daha zelil ve alçak değillerdir!

Onun rızkının işini düşünerek korkup; hafiflik isteyerek andan kaçınmayın. Ve bu manâya şu kavlı-i şerif işaret etmektedir:

silki "Dünya hayatının geçici metâna göz dikip (arzu etmeyin),"

Rızık için töhmette bulunmayın. (Rızıkları için kendilerinden yüz çevirip onları kapınızdan kovmayın!)

"Allah yanında çok ganimetler var..." Zira buyuruldu:

"Her kim de Allah'tan korkarsa, Allah ona bir mahreç müyesser kılar. Ve onu hatır ve hayaline gelmez cihetten merzûk eder ve her kim Allah'a tevekkül kılsa, O ona yetişir, her halde Allah herşey için bir miktar tayin etmiştir!"³⁷⁸

"Önce siz de öyle idiniz."

Sizler de sıdk ve talep etme hususunda daha önce böyle, sohbet, terbiye ve irâdenin tedavisine muhtaç idiniz.³⁷⁹

Mürşidi Kâmil Bulmak...

"Allah kerem buyurdu da, sizleri iymân ile tanıttı."

- 1- Meşâhiyih-i kiramın sohbeti,
- 2- Mürşid-i kâmilin sohbeti,
- 3- Mürşid-i kâmilin sizi kabul etmeleri,
- 4- Sizin terbiyenizin üzerine ikbâl etmeleri,
- 5- Sizin rızıklarınızı size ulaştırmaları,
- 6- Sizin onların feyizlerinden istifâde etmeniz,
- 7- Onların şefkatleri,
- 8- Ve size karşı merhametli olmaları,

³⁷⁵ el-Burûc: 85/3.

³⁷⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/504.

³⁷⁷ Taha: 20/44,

³⁷⁸ et-Talak: 65/2-3,

³⁷⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/504-506.

9- Benzeri davranışlarıyla sizi manen yükseltip bu dereceye getirmeleri hep Allah'ın keremi, vergisi ve lutfüydü...

"Onun için iyi anlayın, dinleyin."

1- Sâdik olan bir müridi rızkını temin etme ihtimamından dolayı reddetme hususunda;

2- Veya muridleri çoğaltmak hırsıyla yalancıyı kabul etme konusunda iyi araştırın...

"Muhakkak ki Allah idi." Ezelde idi.

Ne yaparsanız (yaptıklarınızdan)"

Bu gün red ve kabul işinizi (hangi niyetle reddettiğinizi ve hangi maksadla müridliğe kabul ettiğinizi) bilir. Töhmüt ve dert ettiğinizin nızıklanını...

"Habîrdir. (haberdârdır.)"

işlerin kaderini ezelde takdir etti ve ondan fariğ oldu. (Hadis-i şerifte beyân edildiği) gibi:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: -"Muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretleri:

1-Yaratmak,

2- Rızık,

3-Ecel'den fariğ oldu. (Bunlann hepsini ezelde takdir etti.)"³⁸⁰

Müsâfir ve Rızık

Yine Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Müsâfir indiğinde (geldiği zaman) rızkıyla iner (ve rızkının sebebiyle gelir). Müsâfir gittiğinde ise kendisini müsâfir edenin (mihmendânın) günahlarıyla gider." 31 Te'vilât-i Necmiyyede de böyledir.³⁸¹

Oturanla Cihâd Eden ...

Yüce Meâll:

Mü'minlerden, özür sahibi olmaksızın oturanlar ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler müsâvî olamazlar. Allah, mallarıyla ve canlarıyla mücâhid olanları, oturanların -derece İtibariyle- üzerine geçirdi. Gerçi Allah, ikisine de, hüsnâyı (cenneti) va'd buyurmuştur. Bununla beraber, Allah mücahidlere, oturanların fevkinde, azîm bir ecir ihsan etmiştir.^{9s}

Tarafından, derece derece rütbelere ve bir mağfîret ve rahmet... Öyle ya; Allah bir gafur, rahîm bulunuyor.⁹⁶³⁸²

Tefsîr-i Şerifi:

"Oturanlar müsâvî olamazlar." Cihâd'tan... (Cihâda çıkmayıp oturanlar.) "Mü'minlerden;"

"oturanlardan hâldir. Yani mü'minlerden oldukları halde savaşa çıkmayıp oturanlar, demektir. Bunun fâidesi;

1-Önce (bir mü'ninin savaşa çıkmayıp) oturmasının iman vasfına halel getirmediğini ilan etmektir.

2-Onlann illet sebebiyle "hüsnâ"ya müstahak olduklarını duyurmaktır.

"Özür sahibi olmaksızın,"³⁸³

"oturanlar" kelimesinin sıfatı olduğundan rafitedir.³⁸⁴

Gayru Kelimesi

Sual: Eğer sen, "gayr" kelimesi izafetle marife olmaz.³⁸⁵ Nasıl olur da burada marife bir kelime olan "oturanlar"

³⁸⁰ Bu manada şöyle bir hadis-i şerif vardır:

- "Muhakkak ki Allâhü Teâlâ azze ve celle hazretleri, her kulun yaratılışında beş şeyden fariğ olmuştur.

1-Ecelinden.

2- Ameli,

3- Yatacağı yeri (mezan).

4- Eseri,

5- Rızıkıdır..." Müsned-i Ahmed: 20729.

Bu manada şu lafızlarla hadis-i şerif bulunmaktadır:

- "Müsâfir, rızkıyla gelir. Kendisini müsâfir eden kavmin günahıyla gider. Onlardan günahlarını sildirir. yok eder." Kenzü'l-Ummâl: 35835.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/506-507.

³⁸¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/507.

³⁸² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/508.

³⁸³ DARAR, bir şeye gelen eksiklikler ki, hastalık, körlük veya topallık gibi sakatlık demektir. Nitekim anadan doğma köre ve çok zayıf hastaya "darir" denilir. Askerin yiyecek, içecek ve yakacak gibi ihtiyaçlarını ve savaş alet ve gereçlerini tedarik etmekten aciz olmak da bu mânâdadır. Bundan dolayı dertliler, sakatlar, acizler ve özürlüler, bunların dışında kafan ise, sıhhatli, sağlam ve güçlü yetenler demek olur.

³⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/508-509.

³⁸⁵ Nahiv ilminden nasîbi olanların bildikleri gibi, "tzâfet-i maneviye" ile mahfelerden birine muzâf olan bir nekre de ondan marifelik alır." Ancak bunda iki mesele müstesnadır:

BİRİNCİ mesele: kelimeleri izafetle asla marife olmazlar. İKİNCİ mesele: Muzâf, nekre olması müstahak olan bir yerde bulunmak yani hâl ve ya temyiz olmak suretidir. Bu surette dahi muzâflar nekre olmazlar. Bakınız: Nahiv ilmi: İzâfet-i Maneviye...

sıfat olması caiz oldu?"

Cevâb: Derim ki: "oturanlar" kelimesinin başında ki lâm-i tarif (elif lâm) ahd-i zihni içindir.³⁸⁶ Böylece kelime nekre makamına geçerlidir. Zira "oturanlar" kelimesiyle muayyen bir kavim (topluluk) kastedilmedi. Bununla beraber zahir olan. "gayr" kelimesinin, "oturanfar"dan bedel olmasıdır³⁸⁷

Savaşa Çıkmaya Özur?

"Zarar,"

- 1- Körlük,
- 2- Salgın hastalık,
- 3- Topallık,
- 4- Felçlik,
- 5- Müzmin hastalık,
- 6- Benzeri durumlardır...
- 7- Savaşa çıkmaya ehil olmaktan âciz olmak manâsında-dır...³⁸⁸

Sebeb-i Nüzul

Zeyd bin Sabit (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Buyurdular:

"Ben Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin yanbaşıydim. Kedisini sekînet hâli kapladı. Mübarek dizi, dizimin üzerine geldi. Hatta ben dizimin kırılmasından korktum. Sonra açıldı. Vahyin nüzulünden dolayı kendisine sâdır olan şiddet hali geçtikten sonra;

"Yaz" dedi. Ben de:

"Mü'minlerden, oturanlar ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler müsâvî olamazlar." Kavli-i şerifini yazdım...

Bunun üzerine Ümmü Mektûm (r.a.) ki kendisi a'mâ idiler. Sordu:

"Ya Resûlelâh (s.a.v.)! Mü'minlerden cihâda gücü yetmeyen özürülüler ne yapsınlar?"

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerini, yine sekîne kapladı. Sonra kendisinden geçti ve buyurdular:

"Yaz: "Mü'minlerden, özur sahibi olmaksızın oturanlar..." Zeyd (r.a.) buyurdu:

"AHâhü Teâlâ hazretleri onu tek indirdi ve bende ilhak (ilâve) edip yerine koydum." (2/265)³⁸⁹

Savaş Herkese Farz mı?

"Oturanlardan murad, sıhhatli olup kendilerine o-turmak (savaşa gelmeme) izni verilenlerdir. Diğerleriyle iktifa e-dümüştür. Çünkü savaş farz-ı kifâyedir.³⁹⁰

İbnî Abbas (r.a.) buyurdular:

"Oturanlar" oturup Bedir savaşıma çıkmayanlardır. Mücâhidler de Bedir savaşıma çıkanlardır. Zahir olan bu âyet-i kerimenin nüzul tarihine yakın olanda budur...

"Ve mücâhidler (cihad edenler),"

"Oturanlar" üzerine atıftır, (ne uğuruna ve ne ile cihâd edenler?)

"Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler..."

Allah yolunda mallan ve canlarıyla savaşanlar ile bir Özürlü olmaksızın oturanlar, sevap ve ecir bakımından birbirlerine müsâvî (ve eşit) olamazlar.³⁹¹

Cihâd ve derece

Suâl: Eğer sen desen ki: "Savaşan ile özürsüz olarak oturan kişinin sevap ve ecir bakımından eşit olmadıkları

³⁸⁶ Lam-i tarif (elif lâm) dört manâya gelir:

- 1- İstiğrak,
- 2- Cins,
- 3- Ahd-i zihni,
- 4- Ahd-i harici...

Bu konuda geniş bilgi için, bakınız: Kâfiye Mu'ribi. s. 12-13, Dersaadet-1313,

³⁸⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/509.

³⁸⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/509-510.

³⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/510-511.

³⁹⁰ Farz-ı Kifâye, Müslümanların bir kısmının yerine getirmesi ile diğerlerinden düşen farz. Kur'ân-ı kerîmi dinlemek farz-ı kifâyedir ve okunmasından ve nafilâ ibâdetlerden daha sevâbdır. Cenaze namazını kılmak, ölüye hizmeti ve san'at ve ticâret bilgilerini (ve bugünün silâhlarını yapmak ve kullanmak için fen bilgilerini iyi) öğrenmek farz-ı kifâyedir. Bir âyet ezberlemek herkese farz-ı ayndır. Fatihayı ve üç âyet veya bir kısa sûre ezberlemek vâcibdir. Kur'ân-ı kerîmin hepsini ezberlemek farz-ı kifâyedir. Cihâd, tamamen terkedildiği zaman farz-ı ayin olur.

³⁹¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/511.

zaten bilinmek-tedir. Burada ayrıca müsâviliğin (eşitliğin) nefyedilmesinin faydası ve hikmeti nedir?"

Cevâb: Derim ki: Bu kavlı-şerifin faydası, ikisinin (savaşan ile özürsüz oturanın) arasında büyük farklılıklar olduğunu hatırlatmak, oturan kişiyi, rütbesini yükseltmesi, derecesinin düşmemesi için cihâda teşvik etmektedir.³⁹²

Mücâhidler Üstündür

"Allah, mallarıyla ve canlarıyla mücâhid olanları, öne geçirdi (faziletli kıldı)."

Bu cümle (canlan ve mallan ile Allah yolunda savaşanlar ile özürsüz oturanların arasında) müsâviliğin olmayışını açıklanmakta-dır. Çünkü eşitliğin sona ermesi ve olmayışı, ihtimal ki ikisinden birinin diğeri üzerine olan yüksek derecesinin olması ve diğerrinin de noksan bir merteye olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kavlı-şerif ile Allâhü Teâlâ hazretleri mücâhidlerle özürsüz oturanların arasında müsâviliğin olmayışını, Allâhü Teâlâ hazretlerinin mücâhidleri faziletli kıldığını beyân etti...

Sanki: Mücâhidlerle özürsüz oturanlar niçin eşit değiller, denilmektedir. İşte bu kavlı-şerifle cevâp verildi: (Yani, "Allah, mallarıyla ve canlarıyla mücâhid olanları, öne geçirdi (faziletli kıldı" buyuruldu.)

(Allah mücâhidleri kimin üzerine faziletli kıldı?)

"Oturanların üzerine,"

Özrü olmaksızın savaşa çıkmayıp, oturanların üzerine geçirdi.

Çünkü bu cümle, daha önce geçen birinci cümlenin bu vasfı itibariyle manasını beyân etmektedir.

"Derece itibariyle,"

Tenvîn, tefhîm içindir. İleride geleceği üzere....

Bu kelimenin (diye) nasb gelmesi ise harf-i cerrin alın-masıyla-dır. Yoksa aslında, (şeklinde mecrûr) şeklindedir.

Veya masdariyet (mefûl-ü mutlak) olmak üzere mensûbtur. Çünkü kendisi, tafdiî manasını tazammun etmektedir. Ve Tafdiî'den bir (merre) kere yerinde vaki odu. Bu şu menzildedir: "Onları bir kere faziietii kiimakia faziietii kiidi!" demektir. Bunun benzeri senin şu sözüdür: "Onu kamçıyla bir dövüdü," yani "Onu bir kere dövüğe dövüdü," demektir.³⁹³

Müminlere Cennet Vardır

Gerçi Allah, ikisine de..."

Oturan ve cihâd edenlerin hepsine de...

"Hüsnâyı (cenneti) va'd buyurmuştur."

Güzel sevaplar... O da cennettir. Onların (mü'minlerin) güzel akideleri ve hâlis niyyetlerinden dolayı kendilerine cennet vardır.

Derecelerin değişik ve farklı olması ise amelde ziyâdelik ve noksanlık itibariyle sevâblarının çok olmasındandır. yis- "hepsi" kavlı-şerifi, "va'd buyurdu," fiilinin birinci mefûiüdür. "hüsnâ-cennet" ise ikinci mefûlüdür. Birinci mefûiün fiil üzerine takdim edilmesi "kasr" için olup, vaadi te'kfd etmektedir.

Yani Allâhü Teâlâ hazretleri, herbirine (hem oturan mü'minlere ve hem de Allah yolunda mal ve canlarıyla cihâd eden mü'minlere) cenneti vaadetti... Sadece birine değil, demektir.

Cümlenin hepsi itiraz (parantez) cümlesidir. Bu cümle idrâk için getirildi. Belki, iki fırkadan birinin tafdiî (daha faziletli kılınması) ile kendisinin üzerine faziletli kılınan (oturanların) mahrum olduğu vehmini kaldırıp; idrâk ettirmek içindir.³⁹⁴

Cihâd Farz-ı Kifâyedir

Fâkihler buyurdular:

Bu âyet-i kerime cihâdın farz-ı kifâye olduğuna delildir. Herkes üzerine bizzat farz olunmuş (farz-ı ayın)³⁹⁵ değildir. Çünkü Allâhü Teâlâ hazretleri, Gerçi Allah, ikisine de (oturan ve savaşanlara) hüsnâyı (cenneti) va'd buyurdu!" kavlı-şerifiyle) oturanlara kendi katında cennet va'detti; savaşanlara va'dettiği gibi... Eğer cihâd herkesin üzerine farz-ı ayın olarak vacip olmuş olsaydı; o zaman cihâd farziyetini yerine getirmeyen ve özürsüz oturanlara, Allâhü Teâlâ hazretleri cennet va'detmezdi.³⁹⁶

³⁹² İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/511-512.

³⁹³ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/512-513.

³⁹⁴ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/513.

³⁹⁵ Farz-ı Ayın: Her müslümanın yerine getirmesi lâzım olan farz. Fmâni yâni Ehl-i sünnet itikadını, iyi ve kötü huylan öğrenmek farz-ı ayındır. Abdesti. guslü. namazı ve orucu ve haramları da, her müslümanın öğrenmesi farz-ı ayındır. Cihâd tamamen terkedildiği zaman farz-ı ayın olur.

³⁹⁶ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/513-514.

Mücâhidlere Ecir

"Bununla beraber, Allah mücahidlere, oturanların fevkinde..."
Daha önce geçen, "Allâh üstün kıldı," kavlı-i şerifinin üzerine atıftır.
"Azîm bir ecir ihsan etmiştir."³⁹⁷

Ecran Kelimesi

Kelimesinin i'râb'da üç hâli vardır:

- 1- Mefûiü mutlak,
- 2- fiilinin ikinci mefûiü,
- 3- Mecrûr...)

(Birincisi:) Masdariyet (mefûiü mutlak) üzerine mensubtur. Çünkü, "Üstün kıldı," "Ecir verdi," manasınadır. Yani; "Allâhü Teâlâ onlara, büyük bir ecir vermekle ecir verdi." Fiilinden masdar olması diğerlerinin üzerine tercih edildi. Bununla bu faziletin, onların yapmış oldukları amelleri için olduğunu bildirmektedir.

(ikincisi:) Veya (büyük ecir,) ^iii "Faziletli kıldı," fiilinin ikinci mefûlüdür. Çünkü jUi "Faziletli kıldı," fiili, "vermek" manâsını tazammun etmektedir. (Bu manadan dolayı iki mefûl almaktadır.) Buna göre manası: "Onlara (Allâh yolunda mallan ve canlarıyla savaşanlara) oturanların üzerine ziyâde ile büyük bir ecir verdi!" demektir.

(Üçüncüsü:) Denildi ki, harf-i cerrin nez'ı (alınıp hazfedilme-si) ile mensubtur. Yani; "Onları büyük bir ecir sebebiyle faziletli kıldı," demektir.³⁹⁸

Dereceler Var

"Derece derece rütbeler,"

"ecir" kelimesinden "bedel-i kül!" olarak bedei'dir. Tafdilin kemiyetini beyân etmektedir.

"Ondan (tarafından,)"

"dereceler" kelimesinin sıfatıdır. Derecelelerin büyüklüğüne, kadr u kıymetine ve parlaklığına delâlet ekmektedir. Yani Allâhü Teâlâ hazretlerinden olan dereceler, demektir.³⁹⁹

Derecelelerin Büyüklüğü

Bunlar, yetmiş derecedir. Her iki derecenin arası, iyi koşan besili rehvan atının koşusu ile yetmiş yıldır.

Veya bu dereceler, yediyüz dercedirler... Hadis-i şerifte buyuruldu:

- Munakkak ki cennette yüz derece vardır. Allâhü Teâlâ o dereceleri Allâh yolunda cihâd edenler için hazırladı, iki derecenin arası, gök ile yer arası gibidir."⁴⁰⁰

"dereceler" kelimesinin masdariyet üzere mensûb olması da caiz olur. Senin; "Ona kamçılar vurdu," sözün gibi.

Sanki şöyle denildi: "Onları faziletlerle faziletli kıldı."⁴⁰¹

Mağfiret

"Ve bir mağfiret var,"

"ecir" kelimesinden "bedei-i ba'z" olarak bedeldir. Çünkü ecrin bazıları mağfiret babından değildir.

Yani kendileri için mağfiret vardır. Diğer hasenatın keffâret olup silemediği onların o ifrat derecesindeki

³⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/514.

³⁹⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/514-515.

³⁹⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/515.

⁴⁰⁰ Sahih-i Buhârî: 2581. Bu hadis-i şerifin tamamı şöyledir:

Ebü Hüreyre (r.a.) hazretlerinden rivayet olundu. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Kim,

1- Allah'a iman eder,

2- Allah'ın Resulü (s.a.v.) hazretlerine inanır,

3- Namazını kılar,

4- Ramazan-ı şerif orucunu tutar,

(5- Eğer üzerine farz olursa, zekatını verir, hacceder ve diğer ibâdetlerini yaparsa;) onu cennete koymak Allâhü Teâlâ hazretlerinin üzerine hak'tır. O kişi ister cihâd etsin ve isterse doğmuş olduğu yerde otursun... Sahabe-i kiram hazerâtu buyurdular:

- "Ya Resûlellah (s.a.v.)! Bunu insanlara müjdelemiyelim mi?" Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Muhakkak ki cennette yüz derece vardır. Allâhü Teâlâ o dereceleri Allah yolunda cihâd edenler için hazırladı. İki derecenin arası, gök ile yer arası gibidir... Allâhü Teâlâ hazretlerinden istediğiniz zaman ondan "Firdevs" cennetini isteyin. Çünkü o, cennetin en ortası, en üstünü ve cennetin yücesidir. Firdevsin üstünde Rahmanın arşı vardır. Cennet ırmaqları Firdevsten kaynakıp akarlar... Sahih-i Buhârî: 2581

⁴⁰¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/515-516.

günahlarına mağfiret ve bağışlanma vardır. Oturanların kazanmadıkları hasenat ve mağfiret... Hatta onların hususiyetlerinden sayılısın.

"Ve rahmet..."

"ecir" kelimesinden "bedei-i küli" olarak bedel'dir. (2/266) pü& "dereceler" misâli...

Her ikisinin fiillerinin gizlenmesiyle nasbi kabul etmeleri de caiz olur. Yani: "Allâhü Teâlâ onlara mağfiret etmekle onları bağışladı, ve onlara rahmet etmekle onlara rahmet etti," demektir.⁴⁰²

Tekrarın Sebebi

1- Bu ve tafdülin atıf yoluyla tekrarı, zıtlıktan uzak tutmak içindir.

Üstün kılınan (mücâhid) ile üzerine üstün kılınanlar (oturanlar) bir (aynı kişi) olmalarıyla beraber; bazen bir derece ile kayıtlanması ("derece" buyurulması) ve derecelerle kayıtlanması (oii-SS "dereceler," buyurulması.)

2- Belki sadece kelâmın iktizâsı icabı,

3- Ve kelâmın güzel intizâm icâbetmesindendir...

4- Amma Tenzil (Kur'ân-ı kerim) için iki faziletin arasında olan belirli ihtilaf (derecelerin birbirlerinden yüksekliği ve düşüklüğü) ve derece ile dereceler arasında bulunanlar, zâtî ihtilafın (değişikliğin) yerindedir.

5- Zihinlere gelen vehim yolunu (oturanların Allah'ın rahmetinden mahrum oldukları düşüncesini) dağıtmak içindir.

6- Sonra (kavl-i şeriflerin birbirlerini tefsir etmesi içindir... Belki (bunların iLi 3lü "Allah faziletli kıldı" kavl-i şerifinin

aynen tekrârî, J'S "derece" ve kayıtlanması ("dereceler," kelimelerinin müfred ve cemi olarak değişik şekilde zikir ve tekrar edilmeleri)

7-Ziyâde tahkik....

8- Ve takrir (tam incelemek ve manâsının zihinlere tam yerleşmesi) içindir. Allâhü Teâlâ hazretlerinin şu kavl-i şerifinde buyurulduğu gibi:

"Vaktâ ki emrimiz geldi, Hûd'u ve maiyyetinde imân etmiş olanları tarafımızdan bir rahmet ile kurtardık, hem onları galîz bir azaptan kurtardık."⁴⁰³

Oturan Mahrum mu?

Bu âyet-i kerimde,

Allah, mallarıyla ve canlarıyla mücâhid olanları, oturanların -derece itibariyle- üzerine geçirdi." Kavl-i şerifinde sanki: Allah yolunda mallan ve canlarıyla cihâd edenlere oturanların üzerine öyle derece ve fazilet verildi ki, verilen bu faziletin kadri takdir edilip biçilmez ve künhü anlaşılmaz (kadar büyük bir fazilet verdi.) buyuruldu. Şu cihetle (olan bir manâ) ikisinin (mücâhid ile oturan) arasında vaki olan bu gerçek oturanların mahrumiyetini akla getirdi. Bu vehmi defetmek için de;

("Gerçi Allah, ikisine de, hüsnâyı (cenneti) va'd buyurmuştur." Buyurdu.

Sonra nekre (belirsiz) olarak ve başka şeyler akla getirebilecek şekilde ifâde edileni tefsir ederek; cennetin sadece biri için (sadece mücâhidler için) olma ihtimalini kesip kopardı. Ve bu konuda buyurulanı buyurdu... Allâhü Teâlâ hazretleri, Tenzilin (Kur'ân-i kerimin) şanını yüceltti.⁴⁰⁴

Dünya ve Âhirette derece

Amma iki tafdüli (faziletli kılmanın) ve "derece" ve "derecelerdin arasında zâtî itibariyle ihtilafın bulunması ise birinci tafdüli'de.

Allah, mallarıyla ve canlarıyla mücâhid olanları, oturanların -derece itibariyle- üzerine geçirdi." Kavl-i şerifinde diye belirtilen bir üzerine geçirdi." Kavl-i şerifinde diye belirtilen bir derece) Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendilerine dünyada hemen vermiş olduğu;

1 - Ganîmet,

2- Zafer,

3- Başarı,

4- Güzel anılma,

5- Ve diğer dünyevî nimetlerdir. Hakikatte bunların hepsi bir derecedirler.

Bununla beraber, Allah mücâhidlere, oturanların fevkinde, azîm bir ecir ihsan etmiştir." Kavl-i şerifinde sözü edilen fazilet ve üstünlük) ise Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendilerine âhirette vermiş olduğu yüksek derecelerden

⁴⁰² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/516-517.

⁴⁰³ Hud: 11/58, Bu âyet-i kerimde Hud Aleyhisselâm ve beraberinde iman edenleri, kurtarıldığını beyân edildikten sonra, onların neden kurtarıldığını tefsir için, "Hem onları galîz bir azaptan kurtardık." Buyuruldu.

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/517-518.

⁴⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/518.

olan nimetlerdir. Hasr için öne geçti. Burada hüküm, birincisinin takdimi, ikincisinin tehiri ve cennetle vaad ikisinin ortası üzerine bina edilip haber verildiği gibi...

(Burada zikredilen birincisinin takdimi;

"Allah, mallarıyla ve canlarıyla mücâhid olanları, oturanların -derece itibariyle- üzerine geçirdi." Kavl-i şerifidir."

İkincinin te'hiri ise;

Bununla beraber, Allah mücahidlere, oturanların fevkinde, azîm bir ecir ihsan etmiştir." Kavl-i şerifidir.

İkisinin arasını ortalayan (Mücahit ve cihâd etmeyip evinde oturan Müslümanın müşterek ve ortak olduğu şey ise, "Gerçi Allah, ikisine de, hüsnâyı (cenneti) va'd buyurmuştur." Kavl-i şerifidir.)

Sanki şöyle denilmektedir: Allâhü Teâlâ hazretleri mücâhidleri, dünyada bir derece ile faziletli kıldı. Âhirette ise sayılamayacak kadar derecelerle faziletli kıldı. İkisinin (mücahit ve oturanların) arasında (müşterek olanı) zikretti. O da varlıkta ikisinin müşterek ve ortak olduğu şeydir. Yani cennet vaadini kastediyorum. Cennet vaadi, ikisinin halini açıklamak, beyan etmek, üstün kılınan fazilet teslim ve derecesine koşturaktır.

En iyi bilen Allâhtır...⁴⁰⁵

Nefsle Mücâhede

Denildi ki:

Birincisi, mücâhidler yani,

"Allah, mallarıyla ve canlarıyla mücâhid olanları, oturanların -derece itibariyle- üzerine geçirdi." Kavl-i şerifinde beyân edilenler kâfirlerle savaşanlardır.

Diğer mücâhidler yani

Bununla beraber, Allah mücahidlere, oturanların fevkinde, azîm bir ecir İhsan etmiştir." Kavl-i şerifinde beyân edilen mücâhidler ise nefsiyle cihâd edenlerdir. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin şu hadis-i şerifleri buna delâlet etmektedir:

-"Biz küçük cihâd'tan büyük cihâd'a döndük..."⁴⁰⁶

"Ve Allah bir gafurdur."

Kendi yolunda cihâd edenlerin günahları için gafurdur. "Rahîmdir."

Rahmetiyle cennetine koyar. Bu kavl-i şerif, daha önce vaad edilen mağfîret ve rahmeti takrîr edip pekiştirmektedir.⁴⁰⁷

Evliya ve Keramet

imâm Kuşeyrî (r.h.) hazretleri buyurdular:

"Allâhü Teâlâ hazretleri, velîlerini keramette (müşterek) topladı. Lakin aralarını derecelerle ayırdı. Kim zengin ise diğeri kendisinden daha zengin... Kim büyük ise diğeri kendisinden daha büyük... Bu yıldızlar aydınlatıcıdır; lakin ay hepsinin fevkinde bir aydınlığa sahiptir. Güneş doğduğu zaman; aydınlığı ile hepsine galebe çalar."⁶⁰ İmam Kuşeyrî'nin sözleri bitti.⁴⁰⁸

Cennetlikler Müsâvî Değil

Cennet, müşterektir... Cennet, vâsıl ve baliğ olanların, talip olup özüyle inkitâ'ya uğrayanların ve talep etmeye başlamayıp özürsüz olarak oturan mü'minlerin avamlarının arasında ortaktır.

Lakin birinci taife (vâsıl ve baliğ olanlar) bir vadidir. Diğer iki taife (özürlü talepten kesilen ve özürsüz olarak talep etmeyip oturanlar) başka bir vadidedirler. Allah katında hepsi müsâvî değiller...

Mevlâ Câmî (k.s.) buyurdular:

Ey kemend beden, küçük çocuk gibi...

Kaldın nefsin ve gaflet uykusunun elinde esir...

Senin bu halinden önce ecel hasadını yapıyor.

Eğer ölmezsen uykudan başına sahip ol.

Zira ruhların yolcuları, sabah vaktinde büyük bir gizlilikle Allâhü Teâlâ hazretlerine hamdediyorlar.⁴⁰⁹

Özür Sahipleri

Bu âyet-i kerime, zararlı ve özürlü oldukları halde savaşa katılmayanlar ile mücâhidlerin ecir ve sevapta müsâvî

⁴⁰⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/518-519.

⁴⁰⁶ İhyâ-u Ulûmüddin c. 3, s. 7, Keşfü'l-Hafâ: 1362.

⁴⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/520.

⁴⁰⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/520-521.

⁴⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/521.

olduklarına delâlet eder.⁴¹⁰

Gönül Birliği

Rivayet olundu.

Enes (r.a.) hazretlerinden... Efendimiz (s.a.v.) hazretleri Tebûk savaşından döndüklerinde ve Medine-i münevvereye yaklaştığında şöyle buyurdular:

- "Muhakkak ki Medine-i Münevverede bir topluluk var, sizin yürüdüğünüz şu kadar yürüme alanında ve aştığımız şu kadar vadilerde ve geçtiğiniz bu kadar tepelerde mutlaka onlar, oralarda hep sizinle beraberdir..." Sahabe-i kiram (r.a.) hazeratı sordular:

- "Onlar Medinede oldukları halde mi?" Efendimiz (s.a.v.)

hazretleri buyurdular:

- "Evet! Onlar Medine'dedirler. Ama onları Medine'de hapseden (sizinle beraber savaşa çıkmaktan alıkoyan) özür hapsidir..."⁴¹¹

Bunlar niyetleri sahih, kalbleri cihâda bağlı; ama onları savaşa çıkmaktan özür ve zararları meneden (alıkoyan) sahabelerdir. (2/267)

Her kim ki himmet ve gayreti yüksek şeylerde olursa; onun himmetinde kendisine bir nasibi vardır.⁴¹²

Hastaya Sevâb...

- "Kul hastalandığı zaman, Allâhü Teâlâ hazretleri (meleklerle) buyurur:

- "Kulum sıhhatli iken yapmış olduğu amelleri ona yazın; ta ki iyileşinceye kadar..."⁴¹³

İhtiyarlara da sevap...

Müfessirler (r.h.) hazeratı;

"Muhakkak ki biz insanı en güzel bir biçimde yarattık, 4 Sonra da çevirdik esfel-i sâfilîn'e kaktık! 5 Ancak iman edip yarar ameller yapan kimseler başka! Onlar için kesilmez bir ecir vardır."⁴¹⁴ Âyet-i kerimesinin tefsirinde buyurdular:

- "Muhakkak ki kim yaşlanır (ibâdetlerini yapamayacak kadar ihtiyar olursa) o kişinin ihtiyarlığından önce (dinliğinde) yapmış olduğu amellerinden hiçbir şey eksiltmeksizin, Allâhü Teâlâ hazretleri kendisine yazar."⁴¹⁵

Müminin Niyeti

"Mü'minin niyeti, amelinden daha hayırlıdır."⁴¹⁶ Hadis-i şerifinin tefsirinde buyurdular:

Muhakkak ki mü'min kişi, ebediyyen yaşayıp; iman ve salih amel işlemeye niyet etse; elbette ki ebediyyen kendisine bu güzel amelin sevabı verilir.⁴¹⁷

Oturanların Sevâbları

Alimler buyurdular:

Bu eşitlik (mücâhid olan ile evinde oturan mü'minin cennet ve sevapta müsâvî olmaları) zarar ve özürden başka bir şartı daha şart koşulmuştur. O şart da Tevbe sûresinin sonlarında;

"Allah ve Resulü için nasihat ettikleri takdirde ne zuafâya, ne hastalara, ne de sarfedeceklerini bulamayanlara hârec yoktur; muhsinleri muâhazeye yol olmadığı gibi... Allah da, gafur rahîm'dir."⁴¹⁸

Bu âyet-i kerimede bulunan;

1- Allah ve rasûlü (s.a.v.) hazretlerine nasihat,

2- Aşikâr ve gizli hallerde, Allah ve Rasûlü (s.a.v.) hazretlerine itaat,

3- Sevinç ve zarar anlarında Allah ve Rasûlü (s.a.v.) hazretlerine veli olmak,

⁴¹⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/521.

⁴¹¹ İbni Mace: 2754.

⁴¹² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/521-522.

⁴¹³ Kurtubî Tefsiri: c. 5 s. 294, Sahih-i Buhârî şöyle bir hadis-i şerif var:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

- "Kul hasta olduğu zaman veya sefere çıktığında, mukim ve sağlıklı iken yapmış olduğu amelinin misâli kendisine yazılır." Sahih-i Buhârî: 2774,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/522.

⁴¹⁴ et-Tîn: 9S/4-6.

⁴¹⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/523.

⁴¹⁶ Kenzu'l-Ummâl: 7236

⁴¹⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/523.

⁴¹⁸ et-Tevbe:9/91,

- 4- Allah ve Rasûlü (s.a.v.) hazretleri için sevmek,
- 5- Allah ve Rasûlü (s.a.v.) hazretleri için buğzetmek,
- 6- iyi kölenin efendisine davrandığı ve ona sadece onun memnuniyeti için çalıştığı gibi Allah ve Rasûlü (s.a.v.) hazretlerine onun gibi olmaktır...⁴¹⁹
El-İrşâd⁴²⁰ tefsirinde de böyledir. ⁴²¹

Cihâd büyük Kazançtır

Bil ki cihâd, faziletli kazançlardan, en yüce sanatlardan ve mesleklerdendir. Akıllı kişiye cihâd terketmesi ve cihâdı gönlünden geçirmemesi ve cihâd üzerine konuşmayı terketmesi yakışmaz. Çünkü, Muhakkak ki, kim cihâd etmeden, cihâd içinde geçirmeden Ölürsün; o kişi gerçekten "câhiliyet ölümü" ile ölmüştür⁴²².

"İçinden geçirmek ve konuşmak" kelimesinin manâsı, cihâdı talep ve arzu ettiğini konuşmak ve cihâd yapmayı kalbinde (içinde) geçirmektir.

Bazı büyükler buyurdular;

-"Sebkât etmek himmetlerle olur, kademlerle değil..11 ⁴²³

Aldamlan İki Nimet

Hadis-i şerifte buyuruldu:

Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular: -"İki nimet vardır ki insanların çoğu o ikisi konusunda al-danmışlardır. (Onlar:) 1-Sihhat 2- ve Boş zamandır."⁴²⁴ ...

Bu hadis-i şerifin manâsı şöyledir:

Allâhü Teâlâ hazretleri kime bu iki nimeti verirse, bunlar:

1 - Sihhattir. Sihhat, cesedin afiyetle sıhhat bulmasıdır. Sihhat, sağlıklı kişilerin başında oturan bir taç gibidir ki, onu ancak hastalar görür.

Z- Boş olmaktır. Boş olmak, dünya işlerinden fariğ olup; dünya ile ilgili bir meşgalenin olmaması ve ta'lik etmesi yani bağlanmış olmasıdır.

İşte bu iki nimet kimde hâsıl olursa; hemen Allâhü Teâlâ hazretlerinin vacip (ve farzlarını) yerine getirmek için meşgul olmalıdır.

İşte bu durum, insanların çoğunun kendisi sebebiyle aldan-dıklan (sağlık ve boş zamanlarında yapmaları gereken şu ibâdetlerdir:)

1 - tbâdetlerdeki hazzı,

2- Allâhü Teâlâ hazretlerine itaat nasibini,

3- Nefsini hizmet yolunda harcamak,

3- Âhretinde kendisine menfaat verecek olan şeyleri tahsil etmek,

4- Taat çeşitlerine sarılmak,

5- Allah'a yaklaştıracak ameller işlemektir...

Allâhüm! Bizleri hayatından faydalanan kişilerden eylel Hastalık ve sıhhat hallerinde Sana yönelen kişilerden eylel Göz açıp kırpıncaya kadar olsa bile bizi Senden kesmel Bizleri kalben sana vasıl olmaktan meşgul etme! Sen gâfûr ve rahîm'sin!⁴²⁵

Zillet

Yüce Meali:

O kimseler ki, nefislerine zulmetmekteken, melekler canlarını aldılar;

"ne işte idiniz?" dediler.

"Biz" dediler; "bu arzda zebûn idik,"

"Yâ!.." dediler: "Allah'ın arzı geniş değil miydi, oraya hicret etsenizdi ya..."

İşte bunların me'vaları cehennemdir. Ona gidiş de ne fena şeydir.⁹⁷

Ancak hakîkaten zebun olanlar; hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve hicret için yol bulamayan erkekler, kadınlar,

⁴¹⁹ İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ 'l-Kitâbi'l-Kerîm. c.4, s. 82,

⁴²⁰ 67 Musannif hazretlerinin kısaca "Tefsîrü'l-İrşâd," dediği tefsîr, Ebû Suud Efendinin "İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ "l-Kitâbi'l-Kerîm" sahih, değerli ve mübarek tefsiridir....

⁴²¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/523-524.

⁴²² Bu manada şöyle bir hadis-i şerif vardır:

-"Kim gaza ve cihâd etmeden ve cihâd etmeyi gönlünden geçirmeden ölürsün, o kişi münafıklıktan bir şü'be üzerine ölmüştür." Keşfü'l-Hafâ: 2622,

⁴²³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/524-525.

⁴²⁴ Sahih-i Buhârî: 5933,

⁴²⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/525-526.

çocuklar müstesna...98

Çünkü, bunlardan, Allah'ın o günahı af buyurması me'muldür. Allah, affi çok, bir gafur bulunuyor." Her kim, Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de bulur. Ve her kim, Allah'a ve Peygamberine hicret kasdıyla evinden çıkar da, sonra kendisine ölüm yetişirse, muhakkak ki, onun ecri Allah'a düşer. Allah, bir gafur, rahîm bulunuyor.⁴²⁶

Tefsîr-i Şerifi:

"O kimseler ki, melekler canlarını aldılar;

"canını almak" fiilinin mâzî olma ihtimali de vardır. Bu takdirde bu cümle, muayyen, inkıza uğrayan ve geçen belirli bir kavmin halinden haber vermek içindir.

"canını almak" fiilinin muzâri olma ihtimali de vardır. Muzârt olması ise kendisinden iki te fa) harfinden birinin hazfiyledir. Çünkü aslı çMiys "onların canlarını alıyordu," şeklindedir.

Buna göre (fiili muzâri olduğu zaman) âyet-i kerime umûmî olmuş olur. Bu sığata sahip olan herkes hakkında olmuş olur. Zahir olan, muzâri lazfı, burada mazinin hâlinin hikâyesi için olmasıdır.

ûi (İsmiini nasb ve haberini raf eden harfin) haberinin fiili mazi olması şehâdetiyle sureti hazır kılmaya kasdetmektedir. O da "dediler" fiilidir.⁴²⁷

Azrail Aleyhisselâm

Meleklerin kendilerini vefat ettirmesinden murad, ölüm a-nında meleklerin onların ruhlarını almasıdır. Bu iş için vazifelendirilen melek; "melekü'l-mevt" (denilen Azrail Aleyhisselâm)dir. Azrail Aleyhisselâm'ın meleklerden bir çok yardımcıları vardır.⁴²⁸

Can Almak

Vefat ettirmenin (can almanın) Allâhü Teâlâ hazretlerine isnâd edilmesi;

"Allah alır o canlan öldükleri zaman, ölmeyenleri de uyuduklarında; sonra üzerlerine ölüm hükmü verdiklerini alkoyar da, diğerlerini salıverir bir müsemma ecele kadar! Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için ayetler var!"⁴²⁹ Ve;

"Size hayatı veren de O'dur, sonra sizi öldürür, sonra sizi yine diriltir! Hakikat insan çok nankördür."⁴³⁰

Ve benzeri âyet-i kerimelerde vefat ettirmenin Allâhü Teâlâ hazretlerine isnad edilmesi; ölümü yaratanın Allâhü Teâlâ hazretleri olması üzerine bina kılınmıştır.

(Ne oldukları halde?)

"Nefislerine zulmetmekteyken..."

Nefislerine zulmettikleri halde...

Din işlerini ihlâl etmeyi icâbeden kâfirlere yakın ve komşu olmayı seçerek kendilerine zulmettiler.⁴³¹

Sebeb-i Nüzul

Bu âyet-i kerime Mekke'de olan bazı insanlar hakkında nazil oldu. Onlar gerçekten Müslüman oldular. Hicret farz kılındığı zaman onlar, hicret etmediler. Muhakkak ki Allâhü Teâlâ hazretleri, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin Medine-i münevvereye hicret ettikten sonra Medineye hicret etmeden (iman edip özürsüz olarak Mekke'de müşriklerin arasında kalanların) İslâmiyetini kabul etmedi.

Sonra bu hüküm Mekke'nin fethinden sonra; Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin;

-"Mekke'nin fethinden sonra hicret yoktur,"⁴³² hadis-i şerifiyle nesh olundu.

Allâhü Teâlâ hazretleri iman ettikleri halde hicret etmeyenler hakkında şöyle buyurdu:

"O kimseler ki İymân ettiler ve muhacir oldular ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda mücâhede eylediler. Ve o kimseler ki barındırdılar ve yardıma koştular. İşte bunlar, birbirlerinin velîleridirler. İymân edip de hicret etmeyenler ise, hicretlerine kadar sizin için onlara velayet nâmına bir şey yoktur. Bununla beraber eğer dinde yardımınızı isterlerse, yardım etmek de üzerinize borçtur. Ancak sizinle aralarında mîsak bulunan bir kavim

⁴²⁶ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/527-528.

⁴²⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/528.

⁴²⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/528.

⁴²⁹ ez-Zümer: 39/42

⁴³⁰ e!-Hac: 22/66

⁴³¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/528-529.

⁴³² Sahih-i Buhâri: 2575. Buhâri şerifteki ibare şöyledir:

Ibnî Abbâs (r.a.) hazretlerinden rivayet oldu, buyurdular: Efendimiz (s.a.v.) hazretleri buyurdular:

-"Mekkenin fethinden sonra hicret yoktur. Lakin cihâd ve niyyet vardır. Savaşa çıkmanız istenirse çıkın." Buhâri: 2575

aleyhine değil... Allah amellerinizi gözetiyor."⁴³³

"Nefislerine zulmetmekte iken..." kavlı şerifi, "Onların canlarını aldılar;" fiilinin sonunda bulunan ^ "onlar" zamirinden hâldir.

Her ne kadar marifeye muzaf ise de, hâlin hakkı nekre olmasıdır. Ancak bu cümlemin aslı, (i^!J;f oUli "Nefislerine zulmetmekte iken," dir. Bu durumda izafeti, İzâfet-i lafzıyye⁴³⁴ olmuş olur. (O zaman da marife olmaz. Nekre olduğu için hâl olması caiz olmuş olur.)

"Dediler." (2/268)

Ruhları alan melekler, dediler.

1- Ikrâr için dediler... Onların (yani ruhlarını almakta oldukları kişilerin) İslâm dinini izhâr ettikten sonra; namaz ve benzeri İslâmî hükümleri yerine getirmekteki kusur ve noksanlıklarını ikrar ettirmek için; onlara derler.

2- Veya onları azarlamak için derler... (Ne derler?)

"Ne işte idiniz?"

Sizler, dinî işlerinizde ne iş üzereydiniz?

Mukadder suâle cevâp; burada sanki, "Meleklerin bu sözlerine karşılık onlar, ne söylediler, nasıl cevâp verdiler?" diye söylenildi? Bu mukadder suâle cevap olsun diye buyruldu:

"Dediler."

Kendilerinin içinde oldukları taksîr sebebiyle meydana gelen apaçık ikrardan kaçınarak ve kendi inançlarında zannettikleri illetlerle dediler...

(Ne dediler?)

"Biz bu arzda zebûn (müstazaf) idik,"

Mekke toprağında âciz kişiler olduklarından dinin vecibelerini küfür ehlinin arasında yerine getirmekten âciz kaldık, dediler.⁴³⁵

Müslüman Azizdir

"Dediler."

Melekler, onların öne sürdükleri illet ve sebepleri iptal etmek, bahanelerini ortadan kaldırmak ve onları susturmak için dediler... (Ne dediler?)

"Allah'ın arzı geniş değil miydi, oraya hicret etsenizdi ya..."

Dinî vecibe ve emirleri yerine getirebileceğiniz toprağın bir başka parçasına hicret etseydiniz ya... Medine-i münevvereye ve Habeşistana hicret edenler gibi...⁴³⁶

Bedir Savaşında Melekler

Denildi ki:

Zikredilen bu taife (İman ettiği halde üzerlerine farz olan hicret emrini yerine getirmeyen ve müşriklerle beraber Mekke'de kalanlar, Müslümanlara karşı savaş için;) müşriklerle beraber "Bedir" savaşına çıktılar. Orada savaştılar. Ve orada öldürüldüler. Melekler, onların, yüzlerine ve arkalarına vurdular. Ve söylenenleri orada onlara söylediler⁴³⁷. Bu, meleklerden onlara, bir çeşit takrî (menetmek) ve azarlamaktır. Bu onların kafirlerin askerlerinin içinde bulunup intizâmları sebebiyle (Efendimiz s.a.v. hazretlerine karşı) kâfirlere yardım etmelerinden dolayıdır.⁴³⁸

Hicret

Onların cevaplarında mustaz'af olma illetini ortaya atmaları, onların müşriklerin ellerinin altında kahr olmuş kişiler oldukları halde, kerhen (istemeyerek) bedir savaşına çıktıklarını ifade etmek içindir...

Onların bu- görüşlerini reddetti. Onların kurtuluş yoluna sahip olduklarını, müşriklerin kahırlarından kurtuluş için hicrete sarılmaları gerektiğini buyurdu.⁴³⁹

Kâfirlerle Beraberlik

İşte bunlar,"

⁴³³ el-Enfâl: 8/72, 74 izâfet-i Lafzıyye,

⁴³⁴ izâfet-i Lafzıyye,

⁴³⁵ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/529-531.

⁴³⁶ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/531.

⁴³⁷ Yani Bedir savaşında melekler onlara: "ne işte idiniz?" onlar da;

"Biz bu arzda zebûn (mustaz'af) idik," (müşriklerin korkusundan geldik) dediler. Bunun üzerine melekler:

"Allah'ın arzı geniş değil miydi, oraya hicret etsenizdi ya..." dediler. Ve bunun ardından onların yüzlerine, sırt ve arkalarına vurdular.

⁴³⁸ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/532.

⁴³⁹ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/532.

Kötü halleri beyân edilen bu kişiler...

"Barınakları,"

Âhirette barınacakları yerleri, "Cehennemdir."

Onların dünyadaki yurtları ve barındıkları yerleri "Dârü'l-küfür" olduğu gibi... (Bunun sebebi) onlar, vacibi (hicret emrini) terkettikleri ve kâfirlere yardım ettikleri içindir. İşte bütün bunların neticesinde cehennem onların barınakları oldu; kabul ettiği için...

Bu cümle, onların bu konuda asla özürleri olmadığına delâlet eder. Onun üzerine başka bir cümle atfedildi:

"Ona gidiş de ne fena şeydir."

Onların varacakları cehennemdir...⁴⁴⁰

Zayıflar Hariç

Ancak hakîkaten

zebun olanlar; erkekler, kadınlar, çocuklar müstesna.."

Istisnâ-i munkati'dir...

Çünkü, nefislerine zulmetmekteken canları alınan kişiler, yâ mürted idiler veya hicrete güçleri yettiği halde, hicret etmedikleri için âsiler idiler...

Bu ayet-i kerimede beyan edilen "mustaz'aflar" ise kâfirlerin ellerinin (hükümlerinin altında) kahren zelil ve zayıf bırakılmış ve hakikaten hicret etme gücüne sahip olmayanlardır. Onun için bunlar onların içine dâhil edilmedi...

Bundan dolayı da bu istisna, istisnâ-i munkatil oldu. Câr ve mecrûr, "mustaz'aflar" kelimesinden hâldirler... Yani onlardan oldukları halde, demektir...⁴⁴¹

Çocukların Durumu

Suâl: Eğer sen desen ki: İstisnâ-i munkatil, eğer müstesna, müstesnâ-i minh'in içine dahil olmadığı istisnadır. Lakin hükmen müstesnâ-i minh'in içine dahil olması elbette tevehhüm edilmesi lazımdır. Geçen hükmün altına işte bunların me'vaları (barınakları) cehennemdir. Ona gidiş de ne fena şeydir." Diye beyan edilenlerin (içine) girmesinin düşünülmemesi zaten malumdur. Çocukların barınaklarının cehennem olması tevehhüm edilemez... (Buna nazaran) çocuklar nasıl olur da müstesnâ'nin içinde zikrediller?

Cevâb: Derimki:

1 - Hicreti terketmekten sakındırmada mübalağa etmek.

2- Ve bu çocuklar, eğer hicret etmeye kaadir olup güçleri yeterse mükellef olmasa bile hicret etmek kendilerine vacip olduğunu bildirmek.

3- Çocukların elbette hicretten kurtulmalarının imkânı olmadığını duyurmak.

4- Çocuklar, baliğ olduklarında üzerlerine hicret farz olacak.

5- Sanki çocuklar buluğa ermeden bile güçleri yettiğinde ü-zerlerine hicret farzmış gibi..

6- Çünkü o çocukların işlerini yürütenler, imkân bulduklarında o çocuklarla hicret etmeleri kendilerine vaciptir.⁴⁴²

Acizlerin Sıfatları

"Hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve hicret için yol bulamayan..."

"mustaz'aflar"ın sıfatıdır. Kendisinde vakitleme yoktur. Böylece münker hükmüne girmiş oluyor.

Hile (çareye) gücü yetmek, hicret sebeplerini ve ona tevakkuf eden şeyleri bulmak demektir.

Yolun hidâyeti, kendisinin ve delilinin kendisinden, hicret edecekleri mevzi ve yolu bilmeleri demektir.⁴⁴³

Acizlerin Affedilmeleri

"Bunlar,"

Zikredilen âciz sıfatlarıyla mevsûf olan "mustaz'aflar"a işarettir.

"Allah'ın o günahı af buyurması umulur."

Afv lafzı, itmâ (ümit vermek manasına olan kelimesiyle zikredilmesi hicret emrini terketmenin çok tehlikeli bir iş olduğunu ilân etmek içindir. Hatta şiddetli bir acziyet ve zarar içinde olan kişinin emin olmaması, hicret zamanı ve zeminini kollaması, fırsatları gözetlemesi ve kalbinin hicret etmeye bağlı olması gerekir.

"Allah, affi çok, bir gafurdur/"

⁴⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/532-533.

⁴⁴¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/533.

⁴⁴² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/533-534.

⁴⁴³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/534.

Allâhü Teâlâ hazretlerinin "afüvv" olmasının manâsı, bağışlaması ve onu cezalandırmaktan vazgeçmesidir. Allâhü Teâlâ hazretlerinin "gafur" olmasının manâsı, kabahatları ve günahları dünya ve âhirette örtmesidir. Bu affetmenin kemâli ve gufran (bağışlamanın) tam olmasıdır.

Sa'dî (k.s.) buyurdular:

Perde çek o kötü amellere...

Kaldır o kalbinin önündeki perdeyi. (2/269)⁴⁴⁴

Hicret Vacibtir...

Bu âyet-i kerime'de, herhangi bir sebepten dolayı (bir yerde) dinin emirlerini yerine getiremiyorsan; o mekândan hicret etmenin vücûbuna irşâd vardır.⁴⁴⁵

Hicretin Fazileti

Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinden rivayet olundu. Buyurdular: -"Kim, dini sebebiyle bir arzdan (yerden) başka bir arza (yere) firar ederse: bu gittiği yer bir karış kadar olsa bile: o kişiye cennet vacip olur. O kişi, babası İbrahim Aleyhisselâm'ın ve peygamberi Muhammed Mustafa (s.a.v.)'ın refîkı (arkadaşı) olur."⁴⁴⁶

Ma'siyet Olan Yerler...

Haddâdî(r.h.),

"Allah'ın arzı geniş değil miydi, oraya hicret etsenizdi ya..," Kavl-i şerifinin tefsirinde buyurdular:

-"(Bu âyet-i kerime) ma'siyet üzere olan bir makamda kendi memleketinde malı, evlâdı ve ehlinin hatırı için oturmaya hiçbir kimse için özür değildir... Belki eğer memleketinde Hakkı'izhâr etmek mümkün değilse, vatanını terketmek yakışıır. Bundan dolayı Sa'd bin Cübeyr (r.h.) hazretlerinden rivayet olundu. Buyurdular: çık!"

-"Bir toprak'da masiyetler işlenildiği zaman; hemen oradan

Ey Sa'dî Gerçi,

-"Vatan sevgisi imandandır,"⁴⁴⁷ hadis-i şerifi sahih bir hadistir. Amma insan orada hakkı söyleyemiyorsa oradan gider...⁴⁴⁸

Tasavvufî Manâlar

Bu âyet-i kerimede şu işaretler vardır: Mü'minler;

1- Avam,

2- Havass,

3- Havâssü'l-havâs olur.

Şu kavl-i şerifte beyân edildiği gibi:

"Sonra biz o Kitab'ı kullarımızdan süzdüklerimize miras kıldık; onlardan da nefislerine zulmeden var, muktesid/orta giden var, Allah'ın izniyle hayırlarda ileri geçenler var! İşte büyük fadl ol."⁴⁴⁹

"Onlardan da nefislerine zulmeden var," kavl-i şerifinde murad mü'minlerin avamıdır.

"Onlardan muktesid (orta giden) var," kavl-i şerifinde murad da hâs mü'minler olan havâsstir.

"Ve onlardan hayırlarda ileri geçenler var!" kavl-i şerifinde de murad edilenler mü'minlerin havâssü'l-hâssıdır...

"O kimseler ki, nefislerine zulmetmekteken. melekler canlarını aldılar;"

Bunlar, nefislerine zulmeden avamlardır. Nefislerini ahlâk-ı zemîmeden tezkiye etmeksizin onu kirleterek ve felaha erip kurtulmak için nefislerini ahlâk-ı hamîde ile tahliye etmeyerek (ve süslemeyerek) nefislerine zulmettiler. . Böylece günah bataklığına gömüldüler, ziyan ve hüsrana uğradılar. Allâhü Teâlâ hazretleri buyurduğu gibi:

"Ve nefse ve onu düzenleyene, 7 Sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilham eyleyene ki 8 Gerçek felah bulmuştur onu temizlikle parlatan 9 Ve ziyan etmiştir onu kirletip gömen!"⁴⁵⁰

"Ne işte idiniz?" dediler.

Yani melekler, onların ruhlarını aldıkları zaman, onlara;

⁴⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/534-535.

⁴⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/535.

⁴⁴⁶ Kurtubî Tefsiri: c. 5, s. 297,

İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/535-536.

⁴⁴⁷ Keşfü'l-Hafâ: 1102

⁴⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 5/536.

⁴⁴⁹ el-Fâtır: 35/32.

⁴⁵⁰ eş-Şems: 91/7-10,

- "Sizler hangi gaflette ömürlerinizi tüketiyordunuz? Fitri isti'dâdınızı iptal ediyordunuz? Ve sizler, hevâ-ü hevesin vadilerinden hangi vadide kayb olmuşunuz? Sizler, dünyanın hangi bağ ve bahçelerinde oyalanıp, fânî olanı bakî olan üzerine tercih ediyordunuz? Sizler "tahûr" temiz suyu ve sakileri unutuyorsunuz? Allah yolunda mallan ve nefisleriyle cihâd eden kardeşlerinizi unutuyorsunuz? İslâm dinini yaşamak için vatanlarından hicret eden, kardeş ve eşlerinden ayrılanları hatırdan çıkarıyorsunuz?

"Biz" dediler; "bu arzda zebûn idik,"

Nefs-i emmânenin istilâsı, hevâ-ü hevesin galebe çalması ve beşeriyet habishânesinde şeytanın esirleri olan âcizler idi...

"Allah'ın arzı değil miydi?"

Kalb arzı değil miydi?

"Geniş ... Oraya hicret etsenizdi ya..."

Sizler, beşeriyet toprağının tazyik ve sıkıntılarında çıkıp "â-lem-i ruhâniyye"nin sahasında ve genişliğine girip suluk etseydi-niz? Hatta belki "hevâ-i hüviyyet" (öz zât-ı Pâk-i Subhâniyyenin sonsuz fezasının derinliklerinde) uçsaydınız ya?

j& "İşte bunlar,"

Bu nefislerine zulmedenler,

"Onların me'valan cehennemdir."

Yakınlık makamlarından uzaklaştırılmaktır.

"Ona gidiş de ne fena şeydir."

Yakınlığı terketmek için olan uzaklık cehennemi ve nefisle cihâd etmekten çekilip oturanların gidişi ne fenadır!!!

"Ancak hakikaten zebun olanlar; erkekler, kadınlar, çocuklar müstesna..."

Onlar ki, şu sıfatı taşırlar:

"Hiçbir çareye gücü yetmeyenler..."

Ehl-ü iyâlin (aile ve evlâdın) çokluğu ve halin zayıflığıyla dünyadan çıkmaya güç yettirmeyenlerdir.

Yoksa bu güç yettirmemeleri ne nefsin kahretmesi, ne hevâ-ü hevesinin galebe çalması ve ne de hidâyet isteme yolunda şeytanın kırmaya ve kapatmaya yol bulmadığı kişilerdir onlar...

"Ve hicret için yol bulamayanlar,"

Velayet sahibi (mürşid-i kâmile) de varacak yolu bilemiyorlar ki, varsınlar da onun "urvetü'l-vuskâ"ya (güvenilir sağlam kulpa) sınıksı sarılınsınlar. Mevlâ Teâlâ hazretlerini talep etmede o mürşid-i kâmilin irâdesinin ipine yapışsınlar da... Mürşid-i kâmiller de onları beşeriyet arzının zulümâtından (karanlıklarından), ubudiyet ayağı üzerine onları Rubûbiyet semâsının nurlarına çıkarsınlar...

İşte bunlar muktesid olanlardır. Müştaktırlar... Lakin bunlar "enâniyet" benlik perdeleriye perdelenmişlerdir. Hakkın cemâlinin şühûdundan (ve müşahedesinden) mahrumdurlar. Allâhü Teâlâ hazretleri bunları, keremi vaadi ve rahmetiyle özürlü kabul etti ve buyurdu:

"Çünkü, bunlardan, Allah'ın o günahı af buyurması me'muldür."

Allâhü Teâlâ hazretlerinden sükûn (ve gaflet) edip ve gayriye meyletme günahlarının bağışlanması umulur.

"Allah idi,"Ezelde...

(affi çok)," Allâhü Teâlâ hazretleri affından dolayı kullarının ibâdetinde taksir işlemelerine imkân verdi.

"Gafur..."

Allâhü Teâlâ hazretleri, gufranından dolayı Rububiyetin hakkını edâ etmede kullarına mühlet verdi. Te'vûât-i Necmiyyede de böyledir.

"Her kim, Allah yolunda hicret ederse,"

Hicret etmeye teşvik ve ona ünsiyet kurdurmak ve sevdirmek içindir... Ju j^ "Allah'ın yolu," Allâhü Teâlâ hazretlerinin kendisine girilmesini ve gidilmesini emrettiği ilâhî emirlerdir.

"Yeryüzünde gidecek çok yer de bulur,"

Kendisine dönülecek ve kendisine hicret edilecek bir çok yer ve mekân bulur. Ve kendisinden bununla tabir edildi. Bu mekan, değişikliği hissettirmesinde bulunan teşvik ve te'kid içindir. (2/270) Şu cihetle ki, (Küfür diyarından) hicret eden muhacir hayr ve nimete nail olur. Kendilerinden hicret ettiği kavmine rağmen bu hicreti onun hayırlara ve nimetlere kavuşmasına sebep olur.⁴⁵¹

Lügat

(Âyet-i kerimede geçen, Ciri^ "Hicret edecek yer," kelimesi,) "zillet ve aşağılık" demektir. Aslı burnu toprağa sürtmektir. (Meselâ Arablar arasında) "Allah onun burnunu yere sürtsün!" denilir. Yani onu yapıştırsın, demektir. İnsanın burnu gayet izzet sahibi olan a'zâlardandır. Toprak ise gayet büyük bir zillet ve meskenettir. Yine onların (Arabların) "Burnu sürüldü," zilletten kinayedir...

"Genişlik de bulur."

Rızk'ta ve dinini izhâr etmede genişlik bulur.⁴⁵²

⁴⁵¹ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/536-540.

⁴⁵² İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/540.

Hicret Niyetiyle

Ve her kim hicret kasdiyla evinden çıkarda,'

Kavminden, ehlinden ve çocuklarından ayrılırsa,

"Allah'a ve Peygamberine..."

Allâhü Teâlâ hazretlerine taat etmek ve Rasûlü (s.a.v.) hazretlerine itaat etmek için...

"Sonra kendisine ölüm yetişirse,"

Maksadına ulaşmadan önce vefat ederse, demektir. Her ne kadar bu hali evinin kapısının dışında da olsa bile...

Çünkü bu durumu onun hicret etmek üzere evinden çıktığı hicreti tercih ettiği kabul edilir.

"Muhakkak ki, onun ecri Allah'a düşer."

Vaki olmak ve vücüb birbirlerine yakındırlar. Onun ecri, vâcib olan emrin sübütüyle Allâhü Teâlâ hazretlerinin katında vacip oldu, manasınadır.

"Allah, gafurdur,"

Mağfirette mübalağa eder. Allâhü Teâlâ onun haddini aşara (ifrâd edip) edip işlediği günahları kendisi için bağışlar; (hicret niyetiyle) evinde çıkma çıkma vaktine kadar hicreti geciktirmesi de onun işlemiş olduğu günahların cümlesindedir...

"Rahim..."

Rahmette mübalağa eder. Hicretinin sevabını kemâle erdirmekle ona rahmet eder.⁴⁵³

Sebeb-i Nüzul

Rivayet olundu:

Hicreti terketmenin mahzurlarını bildiren bu âyet-i kerimeler indiğinde. Efendimiz (s.a.v.) hazretleri, bu âyet-i kerimleri Mekke Müslümanlarına gönderdiğinde; Leys oğullarından Cündüb bin Damra (r.a.) oğluna buyurdu. Kendisi çok yaşlı biri idi. Hayvana binmeye gücü yoktu. (Oğluna dedi ki:)

"Beni hemen yükleyin! Ben zayıflardan değilim! Ben Medi-ne-i münevverenin yolunu da bilirim! Beni Medine münevvereye ulaştıracak ve ondan (şirk yurdundan) uzaklaştıracak malım da var. Vallahi (bundan böyle) Mekke'de bir gece bile kalmam!"

Cündüb bin Damra (r.a.) hazretlerini bir şeririn üzerine yüklediler. Medineye doğru yola koyuldu. "Tenîm"⁴⁵⁴ denilen yere vardı. Burası Mekke'ye çok yakın bir yerdi. Ölümü iyice yaklaşmıştı. Sağ elinin avucunu sol elinin üzerine koydu. Sonra;

"Allâhim! Bu senin için, bu da Rasûlün (s.a.v.) hazretleri i-çindir. Rasûlün (s.a.v.) hazretlerinin sana bî'at ettiği şey üzerine ben de sana bî'at ediyorum!"

Hamd ile güzel bir şekilde ten'îmde öldü⁴⁵⁵.

Cündüb (r.a.) hazretlerinin vefat haberi, Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin ashabına ulaştığında;

"Keşke Medine-i münevvere'de ölseydil Bu kendisi için daha hayırlı, ecri ve (hicret) sevabı elbette tam olurdu!" dediler.

Mekkeli müşrikler de ona güldüler ve; "Bu adam arzuladığına kavuşamadı!" dediler.

İşte bu hadise üzerine Allâhü Teâlâ hazretleri bu âyet-i kerimeyi inzal buyurdu :⁴⁵⁶

"Her kim, Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de bulur. Ve her kim, Allah'a ve Peygamberine hicret kasdiyla evinden çıkar da, sonra kendisine ölüm yetişirse, muhakkak ki, onun ecri Allah'a düşer. Allah, bir gafur, rahîm bulunuyor."⁴⁵⁷

Niyet

Bu âyet-i kerime üzerine şöyle dediler:

"Mü'min bir kişi, bir taat (ve ibâdete) kasd ve niyet ettiği zaman; sonra herhangi bir özür o taati tamamlamaktan onu âciz bırakırsa; Allâhü Teâlâ hazretleri, o kişiye, niyet ettiği o taatin tamamının sevabını yazar."⁴⁵⁸

İbâdet için Göç

Keşşaf Tefsirinde buyuruldu:

⁴⁵³ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/540-541.

⁴⁵⁴ Ten'îm Mekke'ye çok yakın bir yerdir. Şimdi orada Hazret-i Âişe {r.a.) camii bulunmaktadır. Mekke'de oturup Umre yapmak isteyenler, oraya gidip "Ten'îm"de umre için İhrama girmektedirler.

⁴⁵⁵ Keşşaf: c. 1, s. S88,

⁴⁵⁶ Keşşaf Tefsiri:c.1,s.590,

⁴⁵⁷ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/541-542..

⁴⁵⁸ İsmail Hakkı Bursevi(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/542.

- "Âlimler buyurdular: Dinî bir maksat ile yapılan her türlü hicret (ve göç);

1 - ilim öğrenmek, .

2- Hac,

3- Cihâd,

4- Nefis mücâhedesini,

5- Ziyâde ibâdet için bir şehirden başka bir şehre göç etmek,

6- Kanaat için,

7- Dünyadan zâhid olmak...

8- Daha takvâli yaşayabilmek...

9- Helâl nızık aramak için,

işte bütün bunlar, onun Allah ve Rasûlü (s.a.v.) hazretlerine yapmış olduğu hicrettir. Eğer bu yolda ona ölüm kavuşur da vefat ederse; o kişinin ecri ve sevabı Allâhü Teâlâ hazretlerinin üzerindedir..."⁴⁵⁹

Tasavvuf Yolunda Ölmek

Hazret-i Şeyh Üftâde (k.s.) hazretleri buyurdular:

- "Kim (tasavvuf yolunda) kemâle ermeden önce vefat ederse; o kişinin muradı kendisine gelir (isteği ona verilir); Ka'be yolunda vefat eden kişiye iki hac sevabı yazıldığı gibi.." ⁴⁶⁰

---

⁴⁵⁹ Keşşaf: c. 1, s. 590.

İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/542-543.

⁴⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevî(k.s.), Ruhü'l Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 5/543.